

శ్రీమత్పర దేవతా యైనమః

* విక్రమాంకదేవ చరిత్రము *

477
శ్రీ

శ్రీ 23

BIL

శ్రీ

తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు

శతావధానులు.

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపబడిన గ్రంథములు

—: నాటకములు :—

—: లఘుకావ్యములు :—

1 పాండవబలసము	1 4	24 ప్రతరథలు	2 0
2 పాండవప్రవాసము	1 8	25 పురాణగాథలు	2 0
3 పాండవోద్యోగము	1 12	26 శనిగ్రహము	0 2
4 పాండవ విజయము	1 12	27 రసికానందము	0 2
5 పాండవాశ్వమేధము	1 8	28 గౌరమసింహము	0 4
6 పాండవరాజసూయము	0 8	29 సంగదోషము	0 4
7 దంభవామనము	0 10	30 చివారాహిచ్ఛాసము	0 4
8 అశర్వ నారదము	0 10	31 వ్యాసనిష్కాసనము	0 4
9 సుకన్య	0 10	32 వైరాగ్య శతకము	0 4
10 పెండితరాజము	1 0	33 దైవతంశ్రయము	0 8
11 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము	1 4	34 శుకరంధాసంపాదము	0 8
12 చవితి చందురెడు	0 10	35 శివశంకర విజ్ఞప్తి	0 4
13 వ్యసన విజయము	0 10	36 రాసభకుమారులు	0 4
14 ఎడవర్ష పట్టాభిషేకము	1 0	37 దివ్యతిరుపతి	0 4
15 మృచ్ఛకటికము	2 0		
16 ముద్గారాక్షసము	1 8		
17 చాలరామాయణము	3 8		
18 సౌవర్ణసాత్రికము	0 8		

—: సంస్కృతగ్రంథములు :—

—: ప్రహసనములు :—

19 రసాధానము	0 4	38 కాశీసహస్రమ్	1 0
-------------	-----	----------------	-----

20 త్రిలోకివిజయము	0 12	39 రామరత్నాకరమ్	2 8
-------------------	------	-----------------	-----

21 పెల్లెటూళ్ళ పట్టుదలలు	0 12	40 శృంగార శృంగాటమ్	1 0
--------------------------	------	--------------------	-----

22 అపూర్వ కవితావివేచనము	0 8	41 క్షమాపణమ్	2 8
-------------------------	-----	--------------	-----

23 కవి సింహగర్జితములు	0 8	42 పిష్టపేషణమ్	0 8
-----------------------	-----	----------------	-----

—: పరిశిష్టము :—

44 కవిరావివేచనము	1 0
------------------	-----

45 అత్యద్భుతవిమర్శనము	1 0
-----------------------	-----

పరిచయపాదము :

చెల్లపిల్ల వెంకటేశాస్త్రి సన్ను

వేంకటేశ్వర పల్లికేశవస్వామి

కడియం P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా. అని వ్రాయుము.

Ace No: 2124

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

~ శ్రీ ~

విక్రమాంకదేవచరిత్రము

(బిష్ణుణమహాకవి కృతికిఁ దెనుఁగు)

(శతావధానులు)

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవి

ప్రణీతము.

పరిష్కర్త:

జ్యోతిష దుర్జయశాస్త్రి.

శ్రీ లో వెం:
1-8-0

Acc No: 2124

సం||వం
1955

ప్రకాశకులు:

చెత్తపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్న్

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్

కడియం - P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా.

సరికొల్లెడై

ముద్రణ :

వేంకటేశ్వర ప్రింటింగ్ ప్రెస్

అలమారు.

మూడవపాపు

వెయ్యి పృథు

కొవ్వైటు.

ఓం

శ్రీమత్పురదేవతాయైనమః

విక్రమాంకదేవచరిత్రము

పృథమసర్గము

శ్లో. * సరస్వతీ విజయతాం కృష్ణభూదేవలాలితా

యత్ప్రసాదేన నందంతి లోకాః కావ్యామృతైషిణః.

తనయందుఁ బ్రీతిఁపలికించిన పాంచజన్యము (1) ధారాజలమునందలి
పీనమువలెఁ బ్రకాశింప (2) భుజపృథ్వాదండమువలె నూర్ధ్వగామియై
మున్న కంసారి కృపాణము మిమ్ము రక్షించుఁగాక:

లక్ష్మీకిఁ గాఁపురమగు పాలకదలి యను తెల్లదామరయందుఁ జంచ
కళ్యాంతిని గలుగఁజేయుచున్న భగవంతుండగు ముకుందుని నల్లగల్విల
లె నల్లనైన మేను మీకై శ్వర్య మిచ్చుఁగాక:

ఇందిరా శరీరకాంతిచేత సౌధాగ్యమను బంగారమును బరిక్షించిన
బుజపుడు తాయవలె నూహింపఁబడుచున్న జగత్కారణంబగు గురుడధ్వ
ని వక్షస్థలము జగంబు లేలుఁగాక:

రెండవదానిసంగతి యేమైనదని యడుగుటకుండోలె మొగమెత్తు
చియున్న యొక్క కువంబుతో ణర్తృదేహార్థస్థితయగు పర్వతరాజపుత్రి
మ్ముఁ జాలించుఁగాక:

వాగ్దేవతా=సరస్వతీపత్రికాద. కృష్ణభూః=బ్రహ్మ. తేనదేవేనలాలితా
కృష్ణభూపతినా=కృష్ణభూవరేణలాలితాద.

(1) వా.డి. ఉదరధార. (2) దండారమును భుజకాంతి.

విలాసవతియగు లక్ష్మి పతిబింబమును గర్భమునదాలించిమురారి
చే యమునా ప్రవాహముందు జలకేళి సలుపు రాధను స్మరింపజేయుచున్న
నందకము మీ కెడతెగని మంగళము లిచ్చుఁగాత :

సమీపమునందున్న పర్వతరాజకన్యక కోపించునని భయపడి'త్తిల్లి :
నీకు నమస్కారము'లని సంధ్యాదేవికి నమస్కరించిన శివుని ప్రణామ
ములు మిమ్ముఁ బోవుఁగాత :

బృహస్పతియం దసూయచేఁ దాము నంతటి పాండిత్యము సంపా
దించుటకుంబోలే జపమాలయందలి స్పటికములైన యష్టగ్రహములచే
నాశ్రయింపఁ బడుచున్న సరస్వతి మా రసనాంచలమందు వసించుఁగాక :

సమస్తవిఘ్నములను నివారించుటకు మంత్రాక్షతములు చల్లు చు
న్నాఁడో యనఁ దుండముచే జలశీకరంబులు దిబ్బాఖంబులకు వెదఁజల్లు
చున్న గజాననుండు మావిఘ్నములు తొలఁగించుఁగాక :

శ్రవణామృతంబునకు పర్షములేని మేఘంబును, సరస్వతీవిలా
ములకు జన్మభూమియుఁ, బదసౌధాగ్యలాభమునకుఁ బూటయు నగు
వైదర్భరీతి మాకు స్ఫురించుఁగాక :

సరస్వతి నాలుక తుదలనిలిచి దీజవాంఛించుచున్నదో యనున
బంచమ నాదమిత్రంబులగు వాక్కులతోఁ గృతార్థులైన మహాకవుఁ
మా నమస్కారములు పడుఁగాక :

ఓకవీంధురీలార : సాహిత్యసముద్రమును మఢింపఁగా జనిం దిన
కర్ణామృతమును దైత్యులవలెఁ గావ్యార్థతస్కరులగు కుకవు లపహా
కుండ దాచుకొనుఁడు. పోనిండు యథేచ్ఛముగా నందఱు నీకర్ణామృ
మును దొంగిలించినను మాకు లోపములేదు. రత్నము లనేకము లనే
చేత గ్రహింపఁబడినను పయోనిధిని నెఱికిని రత్నాకరమనుటలేదా :
వైదర్భరీతితో విశారదులగు మహాకవులు రచించిన వేలకొలఁది ప
ధములున్నను నేదియో యొక వైచిత్ర్యముండునని చండితు లీలాసము

నందు శ్రద్ధ
బ్రాణిహాపః
గుణము ర
మార్గము న
చేతఁ గంచ
బడుటలేదా?
పనియం ద
యును బామ
సామాన్యతృ
కధలజ్ఞోలికిఁ
మాటల నెల్లు
రత్నజ్యోతి
నుల్లేఖలీలాఘ
పట్టికలయందు
గుణములను స
సహజగుణము
కుంకుమ కేసర
దేశము లభిం
వాని రహస్యమ
భవించురుగాక.

రాజనభ
సూక్తులు కల
(1) డి
అలంకరించుట,
(1) స
తెలియకుండఁ

నందు శ్రద్ధవహింపకపోరు. అంగనల పొడితల వెండ్రుకలయందు సాం
 బ్రాణిదూపమంటనిపగిది సాహిత్యపరిశ్రమ లేనివారికి సత్కృతియందలి
 గుణము రుచింపనిచో. గవురేమిచేయుదురు? రసప్రాధిమ్యచేతఁ బ్రాచీన
 మార్గము నతిక్రమించినను బదములు కొనియాడఁదగినవియే. అత్యున్నతి
 చేతఁ గంచుకత్తుటనము గావించెడు కాంతాకుచమండలములు పొగడఁ
 బడుటలేదా? ముత్యములకు రంధ్రములు వొడుచు శతాక యులి చేయు
 పనియం దసమర్థమగుగతిఁ బండితవశీకరణంబుఁ జేసికొనఁజాలు కృతి
 యును బామరరంజనంబునకు సమర్థంబుగాదు. పచ్చాకుఁ దిను కస్తూరిలేళ్ళు
 సామాన్యతృణములజోలికిఁ బోనిపగది కవికథలయం దాసక్తులైనవా రితర
 కథలజోలికిఁ బోవరు. కుకవులయందభిమానముగల మూర్ఖులు కపీంద్రుల
 మాటల నెట్లు తిరస్కరింపఁగలరు? నిప్పు నార్పఁగలిగినదైనను నీరు
 రత్నజ్యోతి నేమిచేయఁగలదు? రత్నాలంకారములు చేయువారివలె (1)
 నుల్లేఖలీలాఘటనమునందు సమర్థులగు పండితులచేత విచార శాణ్డోపల
 పట్టికలయందు నాసూక్తిరత్నములు (2) పరిష్కరింపఁబడుఁగాక! ఒరుల
 గుణములను సహింపలేకపోవుటలో దుర్జనుల నేమనఁజయును! అది వారికి
 సహజగుణము. చంద్రఖండపాడురంబగు పంచదార రుచింపనివారులేదా;
 కుంకుమ కేసరంబులకు సహోదరంబు లగు కవితావిలాసములు (1) శారదా
 దేశము లభింపనిచో మొలకకలెత్తివు. రసము ధ్వని చిత్రోక్తి మొదలగు
 వాని రహస్యములు తెలిసినవారు మాప్రబంధమును జదువుకొని రసమను
 భవించుదుగాక. తక్కినవారు (2) శుకానువాద మొనరించుదుగాక.

రాజసభలలోని యల్పప్రతిభావంతులకు సుజోధకములుగాని
 సూక్తులు కలవారగుటంజేసి గొప్ప ప్రతిభగల మహాకవులు పుట్టుటయే

(1) ఉల్లేఖమను శిష్టాలంకారములు గూర్చుట, సానబట్టుట, (2)
 అలంకరించుట, సిద్ధాంతముచేయుట

(1) సరస్వతియాజ్ఞ, శారదయను నొకదేశము. (2) అర్థము
 తెలియకుండఁ జిలుకవలె వర్ణించుట.

యనర్తము కావునఁ బండితచిత్తములను సానతాత్వికైఁ బరీక్షింపఁబడిన
పిదుమనే మహీయతావ్యసువర్ణము లోకమునకుఁ గంతాభరణమగునుగాక. గురి
వెందువూసల నగలు తాల్పు కిరాతకాంతలకుఁ గంసాలితోఁ బనిలేనిపగిదిఁ
జారుచరిత్రలేని రాజులకుఁ గంపిషణమువలనఁ బ్రయోజనములేదు.
ఏరాజునొద్ద మహాకవులుండరో వానికిఁ గీర్తివచ్చుట దుర్లభము. ఎందఱు
రాజు లేగిరో వారి పేరు నెవరయిన నెఱుఁగుదుమా! రావణుఁడు దురాత్ముఁ
డనియు శ్రీరాముఁడు యోగ్యుండనియుఁ దెలిసికొనుట యాదికవియగు
వాల్మీకివలననేకవాః కావున నోరాజులారః కపింద్రులను జేరఁదీయుఁడు.
రవీంద్రులపైఁ గోపగింపకుఁడు. ఓకవులార! మీరు యోగ్యవరిత్రముగల
రాజుల నాశ్రయింపుఁడు. ఎండిపోయిన మృత్తికయైనను గంగాసంబంధ
ముచే శిరసావహింపఁబడుపగిదిఁ దద్గుణవర్ణనముచే మీకవిత్వము నీరస
మయినను గొనియాడఁబడఁగలదు. ఉద్యానవనములోఁ బ్రవేశించియు
బొట్టిపిట్ట వేఁపచెట్టునే వెదకుపగిదిఁ గర్ణామృతమగు సూక్తిరసమును
చదలి దుర్జనులు దోషమునే వెదకుదురు. దానికి మీరేమిచేయుదురు
నేనిప్పుడు చాటకనరేంద్ర (1) వంశమున జనియించిన గుణమౌక్తికములు
సంపాదించి మదీయ (2) భారతీసూత్రమున గ్రుచ్చి యొక (3) యేకావళి
యొనరించుచున్నాఁడను. దానిని మీకంతములయం దలంకరించుకొనుఁడు.

ప్రాబల్కులను నాల్గుకావ్యములను నాలుగుమొగంబుల నిర్మించి
నస్త్రలోకములందు ప్రసిద్ధిపడసినవాఁడును, సరస్వతీపితృమస్తానంబును.
దనకం నివాసమగు నొక్క పద్మమునందలి దయచేఁ బద్మకులం బంతయు
లక్షితకాలవాలముగావించిన యాశ్రితవత్సలుఁడు, నగు తమ్మిచూలి యొక్క
నాఁడుఁ బ్రహృర్షిసంఘంబులతో ననేకకథలు ప్రస్తావించుకొనుచు గంగా
తీరమునకుఁ బ్రత్యాష సంధ్యావందనమునకై వసుదెంచె. అప్పుడు చక్క
వాకము ప్రియాప్రియోక్తులయం దాసచేఁ జక్కవాక్తి ముట్టెయందలి రామఁ

(1) వెదురు, కులము. వెదురులో ముత్యములు పుట్టుట ప్రసిద్ధము.

(2) వాచ్చులనుదారము. (3) ఒంటిపేటగలహారము.

తూడును (4) బరస్పరవిశ్లేషణయం త్రసూత్రభాంతిచే లాగసాగెను. పద్మినీలత రాత్రికి మగండగు చంద్రుడు మునలితనముచే దలయాడించుచు బతనోన్ముఖు డగుటఁజూచి తమ్మిమొగంబులచే నవ్వసాగెను. జక్కవలకుఁ బరస్పరవియోగం బొనరించుటకై చంద్రుడనుసా నమీదఁ దీసిన పిలేపనద్రవ్యంబగు చంద్రిక క్రమక్రమముగ జాతిపోయెను. ఉదయింపఁబోవు వేవెలుగుం జూచి పూజాపరాయణులగు సిద్ధాంగనలు కుంకుమచేఁ బూజించిరో యనఁ దద్వింబంబు బింబఫలంబుఁబోలె నెఱ్ఱవాఱు స్వసమానతేజశ్శాలి యగు రాజేంద్రుఁ డొక్కఁ డుదయింపఁబోవు ననుభయంబునం బోలె నతం డుదయాచలదుర్గం బాశ్రయించెను. విభాతయు ధ్యానస్థిమిత లోచనుండై సంధ్యనుపాసించుచున్నంతట రాక్షసభయాక్రాంతుండై వచ్చి యిందుగ్రిం డెదుట నిలువంబడి బద్ధాంజలియై సిగయందలి పారిజాతకుసుమములయందు జుమ్మని నాదమునేయు తుమ్మెదలచే ద్విగుణీకృతంబగు స్వరంబుతో నిల్చినియె. “దేవా! మదీయసామ్రాజ్యలక్ష్మీజయ తోరణంబగు నైరావణదంతి ద్వయమునందుఁ దదీయమదానక్తిచేఁ జేరిన తుమ్మెలగుంపు వందనమాలికలై పృథాశించుటయు, నా సహస్రనేత్ర పద్మంబులం దిరుగు భృమరకదంబమువలె నల్లనయిన యాతపత్రము రాజ్యలక్ష్మీ మొగమునందలి కస్తూరీతిలకమువలె భాస్విల్లుటయు, సురతాయాసముచేఁ గల్పవృక్షములనీడ విశ్రమించుచున్న గీర్వాణ సుందరులు పరాక్రమోపార్జితంబులగు నాకీర్తులను గొండాడుటయు, వేయేల నేను నిరంకుశంబుల మహిమచే వర్ధిల్లుటయు శిరసావహించిన నీపాదరేణువుల ప్రభావముగాని వేఱుగాదు. ధర్మద్రోహులగు కొందఱు రక్కసులు భూలోకంబున కుపద్రవంబుఁ గలుగఁజేయుచున్నారని చాచులవలన వింటిని. వారిం గడతేర్చు నుపాయము దేవర యాలోచింపకున్న దేవతలకు యజ్ఞభాగములునున్నయగుటకు సందేహము లేదు. కావున సూర్యకిరణప్రసారముం బోలెఁ దనవంశముచే దెసలన్నియు నిర్మలములుగాఁ జేయఁజాలిన యొక రాజచంద్రుని సృజించి యాయాపదఁ దొలఁగింపవలయును.” అని వేడిన

(4) అనోన్యముఁ గలియకుండఁ గట్టిన త్రాడు.

పురందరునిమాటలు విని యా విరించి సంధ్యాంబుపూర్వంబగు (2) చులు కంబుపైఁ జూడ్కిఁ బ్రసరింపఁజేసెను. అంతట ముంజేతఁజెలువారు నింద్ర నీలకంఠణంబులు ధర్మద్రోహులగు బంధించుటకయి వెంట దెచ్చిన నాగ పాశములవలె నొప్పుఁ, జూచిన చూపుడువేలుగల చేయి నిరర్థంబు లగు దిక్పాలకుల దుష్టచేష్టలను గోపముచే నిషేధించుచున్నట్లు తనరార, విస్తరింపఁబోవు తనకులంబునం బొడము రాజు లేలుటకై మఱికొంత భూమి భుజములపై మోచికొని వచ్చెనోయన బాహుపురులయందలి విమానములు తేలిరిల్ల, నభరపల్లవమును నులి గరువంపుఁజిలునవ్వు త్రాగఁబోవు శాత్రు వయశః క్షీరముం బురజీవ, శత్రుములు భేదింపరాని సహజసువర్ణకవచంబుతో, జయలక్ష్మికి బంగారుపేటలగు నున్నతభుజమాలంబులతోఁ బారుషమను బంగారమున కొఱపుడుతాముయుఁ గీర్తియును తెల్లదామరలుడయిండు పంకంబునునై చేతియందున్న కత్తిపై నిగుడించినదృష్టితో, మేరు పర్వతశిలలచే రచియింపఁ బడినదో యన వఱలు విశాలోరస్థలంబుతోఁ కనులు మిలుమిట్లు గొలుపఁజాలు దేహంబుతోఁ దా నృజియింపఁదలంచిన దానికంటె మిన్నయగువాఁ డుదయించెనని బ్రహ్మానివ్వెఱఁగుపడిచూడ, దేవతాస్త్రీలు దానవజలాత్కారాలింగనమ్ముల కింక దూరమైతిమను సంత సంబలచేఁ గీర్తిగంటిచూపులతోగడంఠలర్పింప నొక్కదివ్యపురుషుండు త్రిలోకత్రాణప్రదీణంబగు నాచులుకంబునుండి ప్రాదుర్భవించెను. ఇట్లు సృజింపఁబడిన యాదివ్యపురుషుండు సంతోషబాష్పములను వఱదలుగా ప్రసరింపఁజేయు వేయిగన్నులదొరను దైర్యవంతుఁడవు కమ్మని యనిపి నలువ యనుమతిని లోకద్రోహులగు రక్కసుల నుక్కడింపసాగెను. కాలక్రమమున వెన్నునిపదంబునుండి జనియించిన గంగాప్రవాహమువలె నతనివంశము (1) రత్నాకరభోగయోగ్యమై (2). క్షౌభ్యత్కులంబు

(2) ఆచమనము చేయఁబోవునపుడు వేలుమడిచి పట్టిన చేర.

(1) రత్నములకుగనియగు భూమండలముపరిపాలించుటకుఁ దగినది, అని వంశవక్షము. సముద్రముతో సంగమింపఁ దగినదని గంగా ప్రవాహ వక్షము. (2) రాజవంశము, పర్వతసముదాయము.

లమీఁది ప్రతిష్ఠను వహించెను. తత్కులంబునకుఁ బ్రభుమాంకూర మగు హరితునివలన మార్తురకు మానవ్యయ మొనరింపఁజాలు మానవ్యుఁడను రాజుదయించెను.

ధూళిధూసరితంబులగు ముంగురులును జాతీపోయిన మకరపాత్రంబులును గల శత్రుకాంతలమొగంబులచే సాటింపఁబడు ప్రతాపంబును, విశ్వద్రోహుల సుక్కడంచుటచే ముల్లోకంబులయంచును మొగసాలయందుం బోవఁ దిరుగుకీర్తియు, శత్రుకంఠములయందలి యెమ్ములు తెగఁ గోయుటంజేసి పడును చెడియు మరల వారి (3) కపాలశాఙ్గోపలములపై నూటఁబడిన కత్తులును గల యామానవ్యకులసంఘాతులగురాజులు, సంతోషింపని ముక్కుంటిపైఁ గోపమునఁ దనపదియవతలఁగూడ దెగఁగోసి కొనఁబోవుచుఁ బార్వతిచే నివారింపఁబడిన త్రిలోకవీరుఁడగు రావణుని సంహరించి లోకము నిష్కంఠకము చేసిన శ్రీరామచంద్రునకు రాజధానియగు సాకేతపురమునందే నివసించియుండిరి. అందుఁ గొందఱు దేశములన్నియు జయించి తమలపాకుఁదీఁగలచే నల్లిబిల్లిఁగొను పోక మార్చికులతోఁ గన్నులకుఁ బండువగు దక్షిణదేశంబున నివాసముచేసి చోళదేశ కాంతల రహస్యములకు సాక్ష్యమిచ్చు దక్షిణాద్భితరంబున నేనుఁగుదంతంబులకు కలంబులతోడఁదమ విజయవృత్తాంతములను వ్రాసిరి, కాని సమస్తద్వీపములను జయించినవారు విష్ణుప్రతిష్ఠయని కాఁబోలు విభీషణుఁడేలిన సింహాశద్వీపమునకుఁ బోరైరి. కర్పూరపరాగముంబోలు తెల్లదీపులయందు విలాసముగాఁ దిరిగివచ్చిన యారాజులగుజ్జములు మంచుఁగొండయందలి ప్రదేశములుగూడ నట్టిజేయనుకొని పోయి శీతబాదచే ఖిన్నంబులయ్యెను. వారివంశమున శత్రువుల వీరరస సముద్రమందు రక్తమను ఋరదమాత్రము మిగిల్చిన శ్రీతైలపుండను నృపాలుడు విశేష ప్రఖ్యాతి వహించెను. భూమియందలి దుర్మార్గులగు రాష్ట్రాధిపతులను సమూలముగ

(3) కపాలశాఙ్గోపలములు, పుష్పైలను సానరాళ్ళు.

నిర్మూలముచేయఁబండితుండును (1) జాలుక్యచంద్రిండు నగు నాతైల
వభూపాలుని సమీపమునకు రాజ్యలక్ష్మి స్వయముగా వచ్చెను. పీఠంపు
వేడిచేతఁ జెమ్మటవాటి (2) ప్రతిపక్షకాలంబగు ఖడ్గమును జాఱవిడుచు
నీతనిచేయి తెఱగంటిదొర కురిపించు పూవులలోని పరాగముచే నాటుచుం
డెను. కాటుకనల్పువంటి నల్పుగల యీతైలపనరేంద్రిని కత్తివలన
జనించినకీర్తులు భర్తృవియోగంబునఁ దెల్లవాఱిన శత్రుకాంతాకపోలముల
యందు దొరలాడుట చేతఁగాఁజోలును దెల్లపడుచున్నవని నేను దలంచె
దను. యుద్ధరసికుండై కీర్తి యనురాజహంసికి నివాసమగు తరవారి యను
తువలయమును వీరలక్ష్మికేశబంధమునందు దానియగు ప్రతిపక్షలక్ష్మిచే
నలంకరింపఁజేయుచున్న యీతైలపనరేంద్రినకు సత్యాశ్రయిండును
రాజుడయిచి యవనిఁ బరిపాలించెను. ఖడ్గకాంతిచే నంధకారమయంబు
లగు యుద్ధరాత్రులయందుఁ బగవారిరోరత్నములను దీపములుగాఁ జేసి
కొని రిపుసముదాయమును జించి చెండాడుచున్న బాణములును, సూటిచెడ
కుండఁ బ్రాటియందు సంధింపఁబడిన యస్త్రములను నారి నాకర్షించు నపుడు
వంగినయందులచే ముద్దుపెట్టుకొనుచున్న దానందంబును, (3) భూభృ
త్సహస్రముల దేహములకు రంధ్రము రాసర్పి మొక్కుత్రాంచాదిక్రి
రంధ్రములఁగావించిన పరశురామదాణముల నెకసక్త్యేములాడు నారాచం
బులును గలుగు పృథుసాహసుండును సేనస్యాత్రయ భూపాలునకు ముత్య
ములు రాబోయి భారసూత్రములుమాత్ర మురంబున పేర్లొడుచున్న
కొలవజురాజులయెడల వ్రాహ్మణభ్రాంతి కలుగుటచే వారిని జంపుట
యందు క్షణకాల మంతిరాయము కలుగుచుండెను. తరువాత గజాహవం
బులయందుఁ గీర్తులెననికి ముక్తాఫలంబులరీతి లభించెనో యట్టి జయ
వింహదేవుఁ డా చాలుక్యసింహాసనము నలంకరించెను. తన సేనాధరంబు
చేత నుయ్యాలలాగు భూమిరాపిడిచే గూర్చుపతిపీఠపును బచ్చిపుండు.

(1) చురుకములోనుండి జనించిన రాజులలో, జంతులు.

(2) శత్రువులకు యమునివంటిది.

(3) వేలకొలదిరాజులు, కొండలు.

గలదానిఁగాఁజేసిన యీ జయసింహదేవుని ప్రతాపభానుఁడు ప్రభాతంబు
లయందుంటోరె యుద్ధములందుదయింప సూర్యకాంతపు రాళ్ళకుంటోరె
నేరాజులకుఁ దాప ముదయింపలేదు ? ఏ రాజకాంతలకుఁ జంచనపంక
పంకిలంబులగు ప్రియోపగూహనంబులు స్మరణీయములు కాలేదు ? ఇత
నితో విరోధించి కడచన్న శత్రురాజులను నక్కలు పీడించెడియు
వారికిరీతిమాణిక్యప్రభలను జూచి కొటిమంటలనుకొని తిరఁజాలకుండెను.
ఏదాకుల యరఁటిపుష్పొడిఁబోలి పరిమళించు మదముప్రసించు తనజయ
సింధురంబుల పసిగట్టి పాతిపోయిన దిగ్గజములు మాత్రము దొరకలేదు
గాని, యీతనికి దిప్పలరి పట్టణములుగూడ స్వాధీనములయ్యెను. ఇతఁడు
రణంబొనరించుచుండఁ గీర్తికాంతయొకతెతప్ప నెదురుగా వచ్చువారు
లేరయిరి. మఱియు ననేకయుద్ధములయందు సురలకు సాయముచేసి
యమరావతికీర్తి నిలిపి దేవేంద్రునిచే స్వయముగా నీయఁబడిన పారిజాత
కుసుమ మాలికలను గైకొన్న యీ జయసింహదేవునివలనఁద్రైలోక్య
మల్లుఁడను మాఱుపేరుగల యాహవమల్లదేవుఁడు జనించెను. (1) ధారాజల
మున జనించిన (2) జలమానుషి సీటిని వశలనిపగిదిస్వవంశస్థులగు రాజు
లచేఁ బోషింపఁబడిన రాజ్యలక్ష్మిచే విడువఁబడని యీ యాహవమల్ల
దేవుని, నాటకములు కావ్యములు మున్నగు ప్రబంధములయందును బెక్కు
కథలయందును మఱియు నాధ్యాయికల యందును రెండవశ్రీరామునిగా
మహాకవులు వర్ణించిరి. ఇతని జయలక్ష్మి చలిపందిళ్ళలో జానీయమొనఁగు
నెలఁతవలెఁ బ్రత్యర్థిరాజులను నూతులలోనుండి నిశ్శేషముగఁ దోడి
తెచ్చిన కీర్తియను సుధారసము దిక్కులనిండించెను. ఇతనికత్తి చోళరాజు
ప్రతాపానలమును గడుపారఁ ద్రావి యా తాపము శమించుటకై తత్తారా
కపోలములయందలి మంచిగంధమును వారి కన్నీళ్ళతోఁ గలిపి త్రాగెను.
మఱియుదీ ప్రప్రతాపానలనన్నిధానముచే దాహముగొన్న దానివలె నారాజుల
కీర్తి సుధారసమును గలిపించెను. అగాధమగు (3) నిజధారాప్రవాహమం

(1) వానసీరు. (2) సీటిమానిసి.

(3) పృథ్వీహము, కత్తివాడి. ఉభయధారాపృథ్వీహము.

దనేక (4) భూభృత్కుటుంబములను ముంచినదయ్యును మాళవభూపాలుని
 (1) ధారనైన వానిదురదృష్టము చేతఁ గాబోలు వదలలేకపోయెను.
 బాలాంబుద మేచకంబగు తనఖడ్గముచేత సమస్తభూపాలయశోరాజహంస
 ములను లేవఁ గొట్టుటయొక్కాక భోజరాజభుజపంజరమందు దాఁగినకీర్తి
 హంసమును గూడ విరసముగాఁ జేసిన యీత్రైలోక్య మల్లదేవుని
 పృశయకాలదహనముంబోలు పృతాపాగ్ని (2) భోజరాజవిముక్తధారచే
 శాంతించుట మిగులఁ జిత్రముగ నున్నది. వేయేలః కోట్లకొలఁదిగఁ
 జేసిన జన్నములయందలి హోమధూమముచే మలినంబులగుదిబ్బుఖంబు
 లన్నియుఁ బూర్ణిమావంద్రీపాండురంబులగు కీర్తులచే శుభ్రపఱచెను.
 జయామృతముఁ ద్రావి బలిసిన యీ నరేంద్రుని కృపాణము తానుగై
 కొన్నదొక్కధారయైనను బెక్కుకీర్తిధారలచే దిక్కులు నించెను. శతాధి
 కములగు యాగములు గావించి యింద్రీవైభవముకంటె నెక్కుడు
 వైభవమనుభవించు నీ రాజేంద్రుని వలన (3) స్వపదాపహరశంకవదలి
 యింద్రుఁడు నిస్తంద్రుఁడైయుండెను. ఈతని ముందఁజింతామణియు
 గుర్జ్విగవ్వవర నెన్నఁబడియె ననియు, సౌవర్ణతులాధిరూఢమగు దాని
 యందుఁ బాషాణతులారోహమును జేయుచుండువాఁడనియు నిష్పటికీ
 జెప్పకొనుచున్నారు. ఇతఁడు తన పరిపాలనకాలమున దోమయంత
 రూపము ధరించి యేమూలనో దాఁగియున్న కలినిఁ బోద్రోలుటకై
 కాబోలును, యాగధూమమును భువనమంతయు నిండించి యూఁదరగొట్టు
 చుండెను. సహజమగు సూర్యకాంతికంటె (4) దృష్టివిఘాతకమగు
 నీభూపాలుని శార్యోష్మకు జడిసి కలి యెన్నఁడు నితనిఁ జూడనే లేడు.

(4) పర్వతసముదాయము, రాజకుటుంబము.

(1) ఉదకధార, ధారానగరము.

(2) భోజరాజుచే వదలిపెట్టఁబడిన యువకధార, ధారానగరము.

(3) తననాజ్యము నపహరించునను సందేహము.

(4) కన్నులకు మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్నది.

సకృతి యయ్యును జాకుక్యవంశజులయందు వాత్సల్యము గలవాడయ్యుఁ
దనచరిత్రలచేతఁ దమపూర్వుల సుగుణములను మఱపింపఁజేసిన
యన్యాయమొకటితప్ప నితర దుర్గుణము లీరాజునందు లేవు. ఈ ధరా
భుజంగునితోఁ గలహించి (5) విశీర్ణ కర్ణయగు దాహశదేశలక్ష్మి కిప్పటి
కినిఁ గీర్తితాటంకములను దాల్చుటకు వలను గాకున్నయది. ధారాజలము
చేత శాత్రువమత్తగజంబుల (6) నభ్యుక్షించి వీరలక్ష్మిని గైకొను
చున్నవోయనఁ బ్రకాశించు కృపాణమును దాల్చిన యీ నరపాలుని
వైరికాంతలలోఁ గుచస్థలములయందుఁ గుంకుమ పూసికొనువారును
దాంబూలరాగముచేఁ గాని చిరునవ్వుచేఁగాని, యధరోష్ఠ మలంకరించుకొను
వారును లేరు. ధనుర్పాణములు చేత ధరించి (1) వేలావనాంతములందుఁ
దిగ్విక్రమ నితనిం గాంచి సముద్రము మరలఁ చోటిమ్మని యడుగవచ్చిన
పరశరాముఁడో యని భయముచెందని సమయములేదు. ఇతనిభటులచే
రత్నములన్నియుఁ గొల్లగొని ముత్తైపుఁజిప్పలు తీరశిలాతలములయందు
భేదించి ముత్యములను గైకొని విడువఁబడిన చిప్పలు తనసౌమ్యంతయు
నపహరించి రనుడుఃఖముచే సముద్రుఁడు తలపగులఁగొట్టుకొన్నపుడు చెదరి
పోయిన పెచ్చులనలె నూహింపందగియుండెను. మఱియు నచ్చటి
పగడపురాళ్లు తీరసంచారి యగు నీ నరేంద్రునిఁజూచి భయంబున సము
ద్రుఁడు తొల్లిటి రఘురామఖాణములచేఁ దూంట్లుపడిన తన శరీర వ్రణ
ములను జూపించి శరణుచెంచుచున్నాడనునట్లుండెను. వ్రపంచములోని
జనులందఱు నొక్కయెడకుఁ బ్రోగుపడిరో యనినట్లున్న సేనంజూచి
భగవంతుఁడు తన కుప్పునీరు సృజించుటయె శ్రేయమనితలఁచిన యాప
యోనిధి తీరంబునం దీయాహవమల్లదేవుఁడు నాటిన జయస్తంభములు

(5) కర్ణుఁడను రాజును బోగొట్టుకొన్నది, చెవులుతెగగోయఁ
బడినది.

(6) చించి, మంత్రముచే సంస్కరించి.

(1) సముద్రతీరమునఁగలయడవులు.

చూచి నైర్విరవిహార మొనరించు నీటియేనుఁగులు తమ్ముఁగట్టివేయుటకుఁ బాఁతిన యాలానములని భీతిలుచుండెను. తనయొడ్డున విహరించుచున్న యీ నరరాఘని యంతఃపురకాంతల లావణ్యము కొంచెము కొంచెము సంగ్రహించి తనలోని యమృతమును దేవతలు సంగ్రహించుకొనిరను కొఱత తీర్చుకొన్న కడలి తనజయయాత్ర కవధిగావించుటఁ జూచి యీ రాజు రఘురామనిబద్ధమగు సేతువునందలి లోపములు తీర్చుటకుఁ గూడ వేడుకపడెను. మదించి యెదురుకొనిన పరాక్రమవంతులగు ద్రవిడ దేశపు రాజుల శరీరభాండమును బాణములచేఁ దూఁట్లుపొడిచివీరరసము నొడిచి వేసి, ద్రవిడరాజ్యలక్ష్మి (2) చోళమును సడలించి, (3) కాంచీని లాగి యశఃపటమును దొలఁగించిన యీ (4) పృథ్వీభుజంగునివలని భయముచేఁ బాఱిపోయిన చోళనాయకుని గాంచి వీడింకను రాజ్యభోగ మనుభవించునా లేదా యను సందేహముతో ధాతవ్రాసిన యక్షరములను జూడఁ దలంపుఁ గలిగినవోయన ముండ్లచెట్లు ఫాలభాగమునందలి చర్మ మును జీల్చుసాగినవి. బహుకృతలేల, నిరర్గళమగు నీతని ప్రతాపవహ్ని సమస్తవైరినృపాలురం గాల్చుచుండ నెవ్వరికిఁ దత్ప్రతిబంధకంబగు (5) మంత్రంబు జోచదాయెను. మన్మథునివలె ముజ్జగంబులు వశము గావించుకొను వాని శరంబులకు మాటురేకపోయెను. నారిఘ్రోతతోఁ దనప్రరాపమును గొంతాడుకొనుచున్న యచని భుజ మేరాఘమును జేయరేని పనినిఁ జేసెను.

ఇది ప్రథమ సర్గము

(2) చోళదేశము, అహిక.

(3) కాంచీపట్టణము, మొలనూరు.

(4) కాముకుఁడు.

(5) అలోచన, ఉపాసన చేయుచుండుము.

ద్వితీయ సర్గము

ఈత్తైలోక్యమల్లదేవుడు క్రమక్రమాభివృద్ధిఁ జెంది కళ్యాణపురమును నిర్మించెను. ఆపురంబునందలి యుత్తుంగహర్యములలోని దీప సంపదచేఁ గజ్జల సన్నిభంబగు నాకాశమలంకరింపఁ బడుచుండును. మంచిగందపుఁబూత పూసిన గిబ్బిగుబ్బలను దాచుచు మరలిన శ్రీముఖ నిలములే యీపురమునందు మలయవాయువులు చేయుపనిని జేయుచుండును. చంద్రుఁడీ పురకాంతలగండస్థలములచే జయింపఁబడి దూఱి పడి మాసినయద్దమువలెఁ గాంతిహీనుఁడై ప్రతిబింబమును నెవముచే వారికమ్మలయందుఁ బ్రవేశించి కపోలములయందలి కాంతినిఁ దస్కరించుచు మొగములయందుఁ గూడఁ బ్రతిఫలించి తత్కాంతిఁగూడ నపహరింపఁదలచినను వానియందుఁ దలారివలెఁగాపుండిన మన్మథునివలన నాపని నెరవేర్చుకొనలేకపోయెను. ఇంద్రునిలమణి చూర్ణమువంటి

(1) యుదరములు గల యిందలి తటాకములన్నియు మేఘములులేని శరత్కాలపుటాకాశమును, బురదలేని యమునానదినిఁబోలి యుండును. స్ఫటికపురాళ్ళచేఁ గట్టఁబడిన యీపట్టణపుఁ గోటగోడమీఁదఁజెక్కిన క్రోత్తితలలు నిర్మలమగు నాకాశమునఁ బ్రతిఫలించుటఁజేసి పురలక్ష్మి తెల్లగఁ బోముకొనిన తన దంతముల నద్దములోఁ జూచుకొనుచున్న ప్లాహింపఁదగియుండెను. ఇచట మేడలపైఁ దిరుగు కాంతలలోఁ గలసి పోయిన చాపకర్పూరకరండపాండురుండగు చంద్రుని గుర్తుపట్టజాలక రోహిణి యూరక పరితపించును. తెల్లనిపాలరాళ్ళచేఁ దాపటముచేయఁ బడి పాల్కూడలిఁబోలి యున్న యీపురవీధులయందుఁ బ్రతిఫలించిన కాటుకవంటి గగనము కాలిపోయిన యడవివలెఁగావ్విించును. ఒడ్డునఁ గల చెట్లు లోనిరిఁ బ్రతిఫలించిన యచటి సరోవరములన్నియు సురలచే సమస్తమును గోలుపోయి పారిజాతవృక్షములు మాత్రము మిగిలిన పాలసముద్రమువలెఁ బ్రకాశించుచుండును. వేయేల, ప్రతిక్షణమునను

(1) మధ్యప్రదేశము.

మాని యగు నాహవదేవ మల్లునిచే రక్షింపఁబడుచున్న యీకల్యాణపురముతో దేవేంద్రరక్షిత మగు నమరావతియు సాటికాదు. కోటబురుజులు మీఁదఁ జెక్కఁబడి సర్వనా కాంతినిరముచే నిండిన సువర్ణకుంభములచే విమానచారులగు దేవతల కొఱకు నియమింపఁబడిన పానీయశాలలవలెఁ దోచుచుండును. ముల్లోకములు జయింపఁజాలిన యీనగరకామినుల విలాసము లాధారముగాఁ జేసికొని మున్నీశ్వరునిచేఁ బరాభవము చెందిన మదనుఁడు మరల నీశ్వరుం బరాభవించుటకై నారి సారింపుచుండును. మన్మథవిజయమును సూచించు పల్లటీకూతలు రతపరిశ్రాంత లగు కాంతల మణితముల విశ్రాంతి నప్పుడప్పుడు పూర్తిచేయుచుండును. భర్తలకుఁ దమయందుఁ గల చనవుచే మాటిమాటికివచ్చు కోపజ్వరమున కచ్చటి యారామములోని పుంస్కోకిలారావమే మం దగుచుండును. ఈ నగరగృహములయందుఁ బ్రవేశించు చంద్రునికుఁ గాంతాముఖపరాభవము కలుగుచున్నను రాహువునకుఁ గనంబడకుండుట చేతనైన లాభ మొక్కటికలదు. ముత్తైపుఁజేరులచే నలంకరింపఁబడిన యచ్చటి ధ్వజపటములు గాలిచేఁ దూఁగాడుచు నాకాశగంగలోని నీరుఁ జిమ్ముచున్నవో యనునట్లుండును. హరనిటలాగ్నిచేఁ దగులబెట్టఁబడిన మన్మథుఁడు తత్త్వాపశాంతికై గాఁబోలు నమృతకుంభములను బోలు తత్పరకాంతల కుచకుంభములను విడువఁడు. కల్పపూదండలఁబోలు కాంతాకటాక్షము లూతఁగాఁ గొని తాయివంటి యతులచిత్తిములు గూడఁ గరంచుచున్న మన్మథమాంత్రికునిమంత్ర మాపురమునఁ బాతిన ల్లెచ్చటను పాతము. శ్రీలను మెఱపులతోడను నెమిళ్ళను మేఘములతోడను బూవులను నక్షత్రములతోడను నభస్థలమువలెఁ బ్రకాశించు నచటి వేలావనాంతములు కాముకులకు సురతోత్సవములకై మన్మథుఁడు పఱచిన ప్రకృలవలెఁ బొల్పెనఁగును, వసంతర్తువునం దచ్చటిపాంతలు కర్ణపూరములుగా నలంకరించుకొనిన దూర్వాంకురముల నాదారిసఁబోవు పండ్రునిలోని కురంగము తినుట కజ్ఞుపాచుచుండును. ప్రతియింటను ప్రతిదినమందును గామిను లచటఁ జూపబ నేత్రీకురంగములను బంధించు త్రాళ్ళులేని వలలును నక్షరములు

లేని మన్మథుని శాసనములునునైన విచిత్రనృత్యములఁ జేయుచుందురు. ముల్లోకములవారి కచ్చెరువుపుట్టించు సౌందర్యమును గలిగి (1) మానస మార్గము నతిక్రమించియున్న యీకల్యాణపురముతోడ నెల్లప్పుడు (2) మానసగోచరమైయున్న యలకాపట్టణ మెట్లుపాటిరాగలదు.

పరశురామునిఁ బోలుచిక్రమంబుతో సర్వసిక్కులు జయించి యాచకులకుఁ గామితార్థములొసఁగుచుఁ దనకుఁ గలనంపత్తును బాత్ర వినియోగము కలదానినిగాఁ జేయుచున్న త్రైలోక్యమల్లదేవనృపాలుఁడీ కల్యాణపుర మేలుచు సమస్తమనోరథములు తీసినవాఁ డయ్యుఁ బుత్రి ముఖదర్శనములేక యొకనాఁడు పొద్దునఁ బ్రభాతనీలోత్పలమువలె దీనములైన నేత్రములతో సాయంకాల పద్మమువలె వాడిన ముఖంబుతోఁ గన్పిళ్ళచే మాట దగ్గుత్తికవడ భార్యతో “సుందరి ! పండుపండవి యీగృహస్థాశ్రమవృక్షము నాడెందమును బరితపింపఁ జేయుచున్నది. నేటికిని గొడు కను పేరుగల నా ప్రతిబింబమును నీయుదరదర్పణమునఁ గానలేకున్నాఁడను. సర్వలక్షణసంపన్నురాలవైన నీయదృష్టమునకుఁ గూడ నాపురాకృతపుణ్యము ప్రతిబింబక మగుచున్నది. వంశక్రమాగత మగు మారాజ్యసంపద యనుభవింపఁ దగిన నావంటివాఁడు లేకపోవుట వలన నామది సముద్రమధ్యమున నడచుచున్న యోడకంబము మీఁది పక్షివలెఁ బరితపించుచున్నది. గృహస్థురాలు తొడపై నప్పుచుఁ గూర్చుండిన పిల్లవానిచే శోభించినట్లు భర్తచనువుచేతఁగాని విలాసముచేతఁగాని నగలచేతఁగాని ప్రకాశింపదు. లాఁతి జంతువులను జంపు ఘాతుకమృగములు కూడఁ దమబిడ్డలనుజూచి యానందించును. ఎంతసంపద గలిగినను గృహస్థునిమనము పుత్రదర్శన మైన పిదపఁగాని విశ్రామింపదు. ఉభయలోకబాంధవుం డగు కొడుకు లేనిచో నశ్వమేధము మున్నగు యాగము లెందులకు ? పితృణము తీర్చుకొనఁ జాలని యజమానుల

(1) మనస్సుచే నిట్టిదని చెప్పటకు వలనుగాకున్నది.

(2) మానససరస్సు, మనస్సు.

తెన్నికుభములు తటస్థించినను వట్టివియే. ప్రతాపము, శౌర్యము, దానము, భోగము, కీర్తి మొదలగు గుణము తెన్నియున్నను రాజట్టిగుణములుగల కొడుకులేనిచో వట్టి వ్యర్థుడు" అని పలికిన భర్తపలుకులు చెవిసూడ విని నితాంతదుఃఖితురాలై యారాజనుందరి మాటుమాటాడలేకపోయెను. తాని ముంగురులు చెదరునట్లుార్పువుచ్చెను. పిదప నారాజసింహుడును దైర్యముతెచ్చుకొని యధీరలోచన యగుభార్యను దొడమీఁద నిడుకొని దయచూపించుచుఁ దెల్లని దంతకాంతులచేత నాతంకకళంకమును జిమ్ముచు "మృగాక్షీ! విచారింపకుము. పున్నమచందురునివంటి మొగమును నులివెచ్చని నిట్టూర్పులచే రంగుమాణినదానిఁగా నేలచేసెదవు: చూడుము! నీ యధిరోష్ఠ మెంతవాడియున్నదో! సమస్తరాజన్యులను జయించినవాఁడ నభీష్టవస్తు ప్రితిబంధకము లగు పూర్వకర్మములను మాత్రము జయింపలేనా: యిదిగో నడుముగట్టితిని వేదములు చదివితిని శాస్త్రము లభ్యసించితిని. పెక్కు పురాణములు చూచితిని. గురువుల యెడ వినయముతో నడుచుకొంటిని. సర్వోపాయములు నేర్చితిని, యాయుపాయము మాత్రము నేరువలేనా: కలదు. కులదేవతయగు బాలచంద్ర శేఖరు నాశ్రయింతము. అతనిభక్తులకు దుర్లభమనోరథము బుండవు, ఆ తఁడు మనపాలిట నుండ నే నెన్నియో వెట్టియూహ లూహించుచున్నాఁడను పద, తపస్సునకుఁబోదము. జితేంద్రియుఁడనై జగద్గురువగు నీశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁ డగువఱకుఁ దపమొనరించెదను: భక్తిచేత మృగాంకశేఖరునిఁ బ్రసన్నునిఁగాఁ జేసికొనఁగల" నను భర్తమాటల కామెయు సమ్మతిపడ రాజేంద్రిఁడును రాజ్యభార మంతయు మంత్రులయందిడి తపోవనంబు నకుం దోయి తనచేతఁగోయంబడిన పూలచేతనే యీశ్వరునర్పించుచు

(1) స్థండిలభూమిం బరుండుచు మహారాజయ్యును మహర్షులకు శక్యముగాని తపముచేయుచు సర్వర్తుభాధలకు సహించుచుండెను. రాజవత్నియుఁ గఠోరవ్రతముచేఁ గృశించుచున్న భర్తను మాణిక్యమును గాంతివలె విడువక మచ్చురాతిమీఁద బంగారుగీతవలెఁ గృశించిన శరీరముతోఁ,

బూజింపఁబడుచున్న యీశ్వరుని శిరమునందలి గంగాతరంగవాతములచే శ్రమతేనిది వలె నీశ్వరమందిరాజిరమును దానే యలుకుచు నూడ్చుచు భర్తను నేవించుచుండెను. త్రైలోక్యమల్లుడును దసయౌదార్యమునకును వౌన్నత్యమునకును గంభీరచిత్తమునకును దగిన ధక్తితో నద్రికన్యాయనో హరుని బూజించుచుండెను. ఈగతి శివునిగుఱించి యుగ్రమగుతపస్సు గావించుచున్న యా నరపతి యొకనాఁడు ప్రాతఃపూజాసమయమునఁ “జాలుక్యక్షీతిపాలా : పరిశ్రమచాలును : ఇక విశ్రమింపుము. ఉగ్ర తపము మానుము. భక్తవత్సలుండగు పరమేశ్వరునిఁ నీయం దపార మగు దయకలిగినది. ఈ నీ ధర్మపత్ని ముగ్గురుకొఱాళ్ళతల్లి గాఁగలదు. నీచాలుక్యవంశము వారిచే మిగులఁ గొనియాడఁబడఁగలదు. అందుఁ బ్రతాపమునకు నిధియు, జయలక్ష్మికి స్థానమును, విద్యల కాలవాలమును నగు నీ నడిమి పుత్రునిచే దీలిపుడు మాంధాత మొదలగు రాజులవలన సౌఖ్యముకంటె నీ భూపురంద్రి యెక్కుడు సౌఖ్యమును బొందఁగలదు. మొదటివాఁడును మూడవవాఁడును నీపూర్వపుణ్యమునఁ గలుగువారు. నడిమివాఁడు నాయనుగ్రహము వలన సంభవించువాఁడు. రావున రామునివలె సముద్రములుకూడ దాటి జయలక్ష్మినిఁ గై వనము చేసికొనఁ గలఁడు.” అని యాకాశమునుండి వెడలిన మాటను చిసి మేను పులక రింప సంతోషవికసితలోచనుడై పురంద్రమణియగు భార్యకయ్యు దంతముఁజెప్పి సంతసపఱచి వ్రతపారణచేసి బ్రాహ్మణులకు సౌమ్మ పంచిపెట్టి సమస్తసౌధాగ్యములకు చూలకందమగు చరణముతోఁ గూడ నిజపురి కేతెంచి యెప్పటియట్ల రాజ్య మేలుచుండెను.

తరువాత నా రాజునుందరి యొక కుమారునిఁ గనియెను. చందురునివలె సర్వజనసుందరుడగు నాబాలకునకుదండ్రీ సోమభూపాలుఁ డని నామకరణము నొనరించి దివ్యభారతి మాటఁ దలంచుకొని భార్య ద్వితీయగర్భము నభిలషించి కాలము గడుపుచుండఁ గొన్నినాళ్ళలారాజ పత్ని గండస్థలములు తెల్లఁచారెను. నరేంద్రుఁడును బ్రాహ్మణులై

హేమవర్ణమును గురిపించెను. హరప్రసాదము మూర్తీభవించునను సంతోషముతో నానందమునం దెవ్వరేమికోరిననవితీర్చెను. పిదపఁగ్రమముగ సుధావ్రవాహముచేతఁ గడుగఁబడెనోయన నారాజవల్లభ దేహమంతయుఁ దెల్లఁబడెను. విషాదపంక మెడలుటఁగాఁబోలును క్షమాపతి మానసముగూడ నిర్మలమయ్యెను. ఆమె స్తనకుంభములయందు ధాతపాలకుబడులు చంద్రునిఁ బిడిచిన యమృతముచేత నిండింపఁగా నందలి కళంకసంబంధముగ నలుపు పైకిఁదేలెనోయన ముక్కులు నల్లబడియెను. వక్షోజములమీఁది మంచిగంద మా యమృతము వడపోయుటకై కట్టిన శుభ్రవస్త్రమువలెఁ దనరెను. ఉదయింపఁబోవు రాజపుత్రునికై పాలుదాచు హేమకుంభములమీఁద మల్లెపూవుదండలు కట్టినగతి నామెయురోజములమీఁది ముత్యాలదండలు చెలువారెను. మతీయు నాచూచుకంటలు జనింపనున్న రాజకుమారునకుఁ బ్రభావము, కీర్తి, ప్రతాపము, సౌజన్యము మొదలగు గుణములు వృద్ధిచేయుటకై వండిన రసాయన గుళికలవలె నుండెను. నమస్తయాచకుల దారిద్ర్యమును బాపంజాలు బాలకుఁడు గర్భమం దుండ నారాజనతి నడుమునకు మాత్రము దారిద్ర్యమెట్లు వదలకపోవును ? గర్భస్థుఁడగు శిశువు దానముచే (1) బలితిరస్కారముఁ గావించునని సూచించుటకుం బోలె నరనాథసీమంతిని గర్భమునందలి (2) బలులకుఁ దిరస్కారము కలిగెను. భూభారము శమింపఁజేయు నిను పుదరమునం దుండుటఁ జేసి కాఁబోలు గర్భభరాలసయగు నారాజ పత్ని భూమికి భారములేకుండ నడుగులు మెల్లమెల్లఁగ నిడసాగెను. ఆమె మొలనూలి మణులయందుఁ బ్రీతిఫలించిన చెలికత్తెల పృతిబింబములుదర మందున్న బాలకుని రక్షించుటకై రాత్రిందివములు కావలికాచుచున్న కులదేవతలవలెఁ బ్రకాశింపసాగెను. రత్నవికారములగు భూములయందుఁ పృతిఫలించిన గృహము లచటఁ దిరుగుచున్న యామెను నమస్కరించుటకై కులపర్యతంబులు చనుదెంచినవోయన నొప్పుచుండెను. ఉదః

(1) బలిచక్రవర్తిని తిరస్కరించుట. బలవంతులను తిరస్కరించుట.

(2) ఎబ్బిచ్చేముగాన, పశులు = మడతలు.

మునం దంతట వ్యాపించిన కాంచికమాణిక్యప్రభలు కడుపులోనున్న బాలసూర్యుని యీరెండవలెఁ దనరెను. రాత్రిలో వెన్నెలబైట వినోదార్థము పన్నుండిన యాయువిద గర్భమునందుఁ బ్రతిఫలించిన చంద్రుఁడు సుఖనుపుడైన యందలి బాలకుని తెల్లపట్టుతలాడవలెఁ గన్నట్టెను. ఆగరితకు దిగ్గజకుంభస్థలములయం దడుగులు నెలకొలుప వలయునని బుద్ధిపొడముటయు, సర్వదా తశతశలాడు కత్తులను జూచుటయు దభిలాషకలుగుటయు, నక్షత్రములను జేతఁబట్టు కోరిక పుట్టుటయు, దిగంగనలచేతఁ బరిచర్య చేయుచుకో వలయు ననుతలంపు జనించుటయు, మోగుచున్న భూషణములసైతము కనుబొమ్మలెత్తి చూచుటయు, తేజస్సుచేత స్తబ్ధశిరములయిన గృహదీపములయందును మాత్సర్యము గలుగుటయు, గర్భస్థితబాలకుని శౌర్యదైర్యాది గుణములను వెల్లడిచేయ రాజున కపరిమితానంద మగుచుండెను. భార్యల శుభసూచకములగు దౌహృదలక్షణము లెవ్వరికి సంతోషము కొలువవు? క్రమముగ విద్యుక్తముగఁ బుంసవనము మున్నగు సవి జరిగినపిమ్మట విశేషలక్షణములచేత నాసన్నప్రసవ యగుభార్యను గనుఁగొని వృషేంద్రుఁడు సంతోషమును లోన నిమిడించుకొన లేకపోయెను. వైద్యులు తగిన యౌషధములు సన్నద్ధపఱప చెలికత్తెలు గర్భరక్షకై తగినవిధు లొనరింపఁ బ్రసవాచారములు తెలిసిన పలువురు మంత్రీసానులు పరివేష్టింపఁ గుల జ్యోతిష్కుఁడు చెప్పిన ముహూర్తమున వయసుతీతిన ముత్తైదువలతో నారాజకాంత సూతికాగృహమును బ్రవేశించెను. వేలకొలఁది తోచు శకునములు రాజునకు సంతోషమును సూచింప దీపములు గూడఁ బ్రసవ బాధలేకుండ జపము చేయుచున్నవోయన నిశ్చలములయి యుండఁ బిల్లతోఁగూడిన రాజహంసను గూడఁ బరిచారికాజన ముపాయమడుగుచుండ, భూమి త్రివిశ్వి శస్త్రప్రాణులు కొందఱు వేలువెల్లఁకులు తెచ్చుచుండ, మంత్రీవేత్తలు హంకారములు చేయుచు నలుదిక్కుల కక్షతలు చల్లుచుండ, సమీపమునందుఁ బంజరములలో నున్న చిలుకలుగూడఁ చెవియొగ్గి వినుచు విచారించుచుండఁ బురాతన చక్రవర్తులెవ్వరికి

దొరకని యొక శుభలగ్నంబునఁ బరమేశ్వరానుగ్రహమున నొక సుపుత్రుం డుదయించెను.

దేవతలు తుమ్మెదలతోఁగూడిన పారిజాతకుసుమములను వర్షించిరి. దుందుభులను మోయించిరి. దిక్కులన్నియు నిర్మలము లయ్యెను. పుట్టినవెంటనే పురుటింటి రతనపు గోడలయందుఁ బ్రతిబింబించిన యాబాలకుఁడు తమకుఁ జేయఁబోవు సుపకారమును దలంచి దిక్కులచే లాలింపఁబడుచున్నఁ డనునట్టుల విరాజిల్లెను. నరపాలునకుఁ బుత్రజనన వార్తను మొదట దేవతానాందీనినాదమే తెలిపెను. తరువాతఁ దొందర పడుచుఁ బరువెత్తివచ్చుచున్న పరిచారికా జనముల సంతోషగద్గదము లగు వాగ్విలాసములు తెలిపెను. ఒకచోట బంగారము పంచిపెట్టుచుండ, నొకచోట సంగీతములు పాడుచుండ, నొకచోట నాట్యములు చేయుచుండ, నొకచోట మంగళతూర్యములు మోయించుచుండ, నొకచోట వైతాళి కులు కొండాడుచుండ నేమహారాజగేహములును టొందనేరని మహోత్సవము నీత్రైలోక్యమల్లదేవునిగృహ మనుభవించెను. తరువాత విధిజ్ఞుఁ డగు పురోహితుఁడు చెప్పినగతి జాతకర్మసంస్కార మాచరించి పుత్రుని సంస్కర్మసుఖంబున సాటిలేని యానందము నావృద్ధిపతి యనుభవించెను. గృహస్థులకుఁ బుత్రజన్మముకంటె నానందజనక మగునది లేదుగదా :

ఇది ద్వి తీ య స ర్గ ము

తృ తీ య స ర్గ ము

*

విక్రమాదిత్యుఁ డని పేరుపెట్టఁబడిన యా పిన్నవాఁడు చేష్టా విశేషములచేతఁ బరాక్రమశాలియనియుఁ దేజోవంతుఁ డనియుఁ గొని యావఁబడుచు వృద్ధి నొందెను. రాజపత్నియు విక్రమముచే సామ్రాజ్య లక్ష్మి లోభించినవగిదిఁ జాకుక్యనరపాలభూషణంబగు నాకుమారునిచే

మిగుల వన్నెకెక్కిను. అబాలుఁడు ముత్యాలహారములు చేతఁబట్టుకొని పాలుత్రాగుచున్నపుడు భోగములయెడల గుణవంతులను వదలుట నామతము కాదనునట్లు తెలుపుచుండెను. తొట్టికిఁ గట్టిన రత్నములను గుప్పిటఁ బట్టుకొనినప్పు డిట్టటుఁ బ్రసరించు తత్కాంతి శత్రుకంఠములను దునిమి తద్రీక్తసిక్తంబగు కత్తి చేత ధరింపఁగలఁ డనియు, బోరగిలఁ బడుట నీచులనుజూచువాఁడు కాఁడనియుఁ దెలియఁజేయు చుండెను. చాది పలుకు పల్కులకు నవ్వుచు గద్దరించుటయు, వ్రేలు చేతికందిచ్చిన రేచి విద్వేముచేయుటయు, నవ్యక్తమధురముగ మాటలాడుటయు నరేంఘ్రుని నేత్రములకును శ్రోత్రములకును సంతోషజనకములుగా నాబాలమృగాంకుఁడు క్రమముగ చొలసంస్కారముఁ జెంది వినోదలీలా కుసుమములకు నందనవనమైయుండెను. తొడపైనున్న కుమారుని ఘోరధూసర మగు మేనినుండి జాటు పరాగ మానరేంద్రచంద్రమునకు సంతోషమును బుట్టించు నౌషధచూర్ణమగుటకు సందేహమేమి ? నేవ కొఱకై వచ్చిన యనేక సామంతనృపాలుర చేమొడ్పులయందు నిరాదర భావమును గనఁబఱచు తైలోక్యమల్లదేవనృపాలుఁ డీబాలుని యేకహస్త ప్రణామముచేతనే తనయాత్మను గృతార్థముగాఁ దలఁచుకొనియెను. అడు గడుగునకుఁ గొమరునిమొగము ముద్దుపెట్టుకొనుచున్న యీకుంతల దేవేంద్రుని చిత్తము బాలాధరసంపర్కమునఁ గాఁబోలును సర్వదా

(1) రాగపరిపూర్ణమై యుండెను. ముఖచంద్రమండలంబున లేడికూడఁ బ్రవేశింపకుండ భయమునకై కంఠమునఁగట్టిన పులిగోరులపతకముతో నాడుకొనుచున్నపుడును, మువ్వలయందెల చప్పుడువిని దరికివచ్చు రాజహంసములను బెదిరించు చున్నపుడును, బోనులోని సింగపుఁగొడమల తోడఁ బోరాడం దలంచుచున్నపుడును, అవిక్రమాదిత్యకుమారునిఁ జూచుచున్నవారందఱు

(2) రాజహంసలను దరికిఁజేరసీఁడనియు శత్రు సింహములను గూడ నిర్జింపఁగలవాడనియుఁ దలఁచుచుండిరి. ఉదయించి

(1) అనురాగము, ఎఱుపు,

(2) రాజశ్రేష్ఠులు.

దినదిన ప్రవర్ధమానుడగు నాబాలచంద్రుండు కొలఁదిదినములలోనే సమస్తభాషల యందును జదువనువ్రాయనునేర్చెను. పుణ్యాత్ముల కుపాధ్యాయులునిమిత్తమాత్రముగాని వేఱుకాదు. అధ్యాసమునిమిత్తము సమస్తదిక్కులయందు బాణములు ప్రయోగించు నారాజకంఠీరవమువలన జడిసి భూమియం దెల్లెడ నిండియున్న యష్టనునికీర్తియు విరళమై పోయెను. ఆయువరాజు ముఖారవిందము కవిత్యము వక్తృత్వమునేర్చిన సరస్వతికిఁదప్ప నితరభాషాల కన్యకలను (1) మధుపాంగనలపాలుకాకుం డెను. లావణ్యసామగ్రిచే నిండియున్న యా కుమారసుధాకరునిఁజూచిన కామినులకుఁ గలువతీగకుంబోలె రాత్రులయందు నిద్రదూరమయ్యెను. ప్రతిదినము వీధివెంబడి బోవుచున్నపు డనురాగముతోఁ దన్నుఁ జూచు నగరకాంతలవంకనైనం జూడక తలవంచుకొనిపోవు నారాజబాలకునిపైఁ గనుటొమ ముళ్ళతో ముగుదతనపుఁగోపమును సూచించువారి క్రీఁగంటి చూపులు పడుచుండును. లావణ్యసంపద (2) కసూచానగృహమైన యాకుమారుఁడు కృమకృమవర్ధమానుఁ డగుచుండఁ గల్యాణపురమునం దేకాంతలలోచనములు నిద్రొకై వాచియుండలేదు? బాలుఁడయ్యు నొరులతేజస్సు నించుకేనియు సహింపని యారాజసూనుని వలనజడిసి తాఁబోలును సూర్యుఁడు (3) విష్ణుపదము నాశ్రయించెను. తేజోవంతు లందఱికిని ఐయివాఁడగు నప్పుడమితేని కిరీటము మణిమయంబగు పాదపీఠమునఁ బ్రితిఫలించుటఁజేసి కామిని యగు భూమిని బ్రతిమాలు కొనుచున్నదో యనునట్లుండెను. ఇంతలోఁ ద్రైలోక్యమల్లదేవునకు జయసింహుఁ డను మూఁడవకుమారుఁడు గూడఁ గలిగెను. స్వప్నమందై నను బరమేశ్వరుని యనుగృహ మసత్యముకాదు.

సమస్తవిద్యలఁ జతురుఁడై దిగ్విజయోత్సవమునకై పేడురపడు వికృమాదిత్యకుమారునింజూచి తండ్రి యొకనాఁడు “ఈకుమారుఁ

(1) అడుతుమ్మెదలు.

(2) కృమప్రాప్తమైనది (3) ఆకాశము, విష్ణుమూర్తిపాదము.

(4) 391.23
BOL తృతీయ సర్గము

ACC. NO.
212425

డద్దుతసాహసము కలవాడు. ఇతఁడు సింహాసన మెక్కినేని సింహము
నొద్దనున్న యాఁడుసింగము నొరులు తిరస్కరింపలేనిపగిది నీరాజ్యలక్ష్మి
నొరులు తిరస్కరింపఁ జాలరు. కావున నితని యువరాజుం జేసెదను.
ఉభయతటముల నాశ్రయించిననదివలె నీరాజ్యలక్ష్మి మాయచువురచేతను
బరిపాలింపఁబడునుగాక" అని నిశ్చయించి యట్లొనరించుటకుఁ బరియ
త్నించుచున్న తండ్రియుద్యమము విని కుమారు డొకనాఁ డొద్దకు వచ్చి
దద్దయు వినయముతో నమస్కరించి పరస్పరతాళిగజ్జలమోతతో
సమానమగు వాక్కులతో "దేవా : నీయాజ్ఞ సకలపార్థివులు శిరసా
వహించుచున్నారు. నీకు వశమైయున్న సుంపద త్యాగభోగములచే
మిగుల వన్నెకెక్కినది నీయనుగ్రహమువలన నాకును సర్వము సులభమై
యున్నది. కావున నాకు యౌవరాజ్యభారమొసగుపూనిక నింతటితో నిలుపు"
మనిన రాజేంద్రుఁడు "కుమారా : ఏలనామనోరథమునకు విఘ్నమొన
రించెదవు? నీవంటి పుత్రరత్నము కలుగుటకై యెన్నిపాట్లు పడితి నో
చంద్రశేఖరు నడుగుము నీవు యౌవరాజ్యమంగీకరించి జగము రక్షింపవేని
చిరకాలమునుండి యీభూమి మోసిమోసి బడలియున్న యీబుజములకు
విశ్రాంతి యెప్పుడు?" అని పలికిన కర్ణాటమండలేశ్వరుని పలుకులు
విని విక్రమాదిత్యుఁడును దూఁగాడు పల్కువెలంది పైఁటకొంగువంటి
దంతప్రభలు వర్ష 'మహారాజ : కపిందుగ్రుల యెదుట వాచాలతఁగనఁ
బఱచినట్లు, చంద్రుని యెదుట సౌందర్యగర్వముఁ జూపినట్లు, నీముందట
నేను వాచాపాటవము నగపఱచుట తగదు. అయినను నీయందలి
భక్తిచే నొకమాట చెప్పుచున్నాఁడ. నీకు నాయందుఁగల వాత్సల్యము
యుక్తాయుక్త విచారమును బోఁగొట్టుచున్నది. పెద్దకుమారుఁడు సోమ
భూపాలుఁ డుండగా నేను యౌవరాజ్యమున కెట్లుతగుదును. చాలుక్య
వంశము గూడ నిటువంటి విపరీత కార్యముల నొనర్చిన నింకెవ్వరు
చేయరు? ఈ కలివాలకుంజరము నిరంకుశమై ప్రవర్తింపక పోవునా?
మొదటఁ దండ్రిరాజ్యమును బరిగ్రహించుటకు మాయున్న యోగ్యుఁడు.
విపరీత కార్యముచే మలినమైన యీన్యప్రశ్రిపరిరంభణము నాకేమి సౌఖ్య

మొసగును ? అన్నగారి మొగము వాడిపోవ నేనే యౌవరాజ్య మంగీకరించితినేని నేనే చాళుక్యగోత్రమునకు మొదటఁ గళంకము వ్రాసినవాడ నగుదును. కాఁబట్టి దేవరచిరకాలము రాజ్యమును వహింపుడు. సోమభూపాలునకు యౌవరాజ్య మిప్పింపుడు. నేను మీ యిద్దఱకు బంటనైదిగ్విజయముఁ గావించి వచ్చెదను. శ్రీరామునితండ్రి యక్రమముగ భరతునకు బట్టాభిషేకము చేయుటచేతఁ గదా స్త్రీజితుఁడను నపకీర్తి వచ్చినది; వచ్చిన యపకీర్తి నేఁటికిని గ్రంధములయందు వాకొనఁబడుచున్నయది : కాన నోకుంతలేశ్వర : అపయశముందెచ్చి పెట్టు నాయందలి పక్షపాతమును వదలుము. నాకు యౌవరాజ్య మొసఁగుటకు దేవరచిత్తమెందులకొడఁబడెనో నేనెఱుఁగను' అని కుమారుఁడు పలికిన శ్రోత్రపవిత్రములగు మాటలువిని చమత్కారముజెంది 'లంజలలో నగ్గిగఱ్ఱులగు నీరాజ్యలక్ష్మి యెవనిచిత్తమును గలుషముగాఁజేయదని తలపోయుచుఁ బుత్రునింకమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని మేనుపులకరింప దంతకాంతులు సుతుని కంతముపై ముత్యాలదండయై చెలువారఁ 'దనయ : ఏనుజిరకాలము తపస్సు చేసి యీశ్వరు ననుగ్రహము వడసి చాళుక్య గోత్రము దరింపఁజాలిన నిన్నుఁగంటిని. కాదేని శ్రవణామృతములగు నిట్టిపలుకు లెవఱిసోట వెలువడును ? వేలుపుఁదుమ్మెద లాస్వాదింపఁ దగిన పూవులు పారిజాతవృక్షమునుండికాక లాఁతిచెట్టునుండి బైలు దేఱునా ? దేనిని రాజకుమారులందఱుఁ గోరుచుందురో, దేని నద్విష్ట హీనులు బడయఁజాలరో యట్టిరాజ్యలక్ష్మిని నీవు గడ్డిపరకఁగాఁ దలచు చున్నాడవు. లంకా సమీపమునందలి సముద్రముచే విడువఁబడిన యీ భూమి నిజముగా రాక్షసివంటిది. ఇది రక్తమాంసము లేకాలమును దొరకవలయునని కోరుచుండును. దీనిని సామాన్యలేఖకుఁ బనికి రాదు. నీవుపదేశించినమార్గమును నేనెఱుంగక పోలేదు. నేను జాలు క్యవంశమునఁ బుట్టకపోనులేదు. స్వభావచంచల యగులక్ష్మికి రాజ

(1) గుణబంధము లేనిచో నిలుకడ సంభవింపదు. నీకు యౌవరాజ్య

(1) సద్గుణముల సంబంధము. తాళకచెఁగట్టుట.

మొగుటలో నాయందేమియు దోషములేదు. నన్ను లోకులు నిందింపరు. నీవు తెలుసుకోఁదలఁచితివేని జ్యోతిష్కుల నడుగుము. సోమ భూపాలునకు సామ్రాజ్యమీయకుండ వానిజాతకమునందలి పాపగ్రహములే పాపముగట్టుకొన్నవి. పరమేశ్వరుఁడుకూడ రాజ్యమేలఁదగిన వాఁడవు నీవనియే తొల్లివక్కాణించె. ముగ్గురు కొడుకులు గలవాఁడను పుణ్యమునాకు దొరకుటకే తక్కిన యిరువురును గావున నామాట నమ్ముము. చాచుక్యరాజ్యలక్ష్మిఁ బ్రతిష్ఠనందనిమ్ము. మాత్సర్యములేక నిజము తెలిసికొనిన రాజులునన్నుఁ గొనియాడుదురుగాక : నాపక్షపాతమునకు గళంకము లేకపోవునుగాక : అని తండ్రిచెప్పినమాటలు విని నవ్వుచు గుమారుఁడు మరల 'నోజనక : నాభాగ్యదోషమువేత సత్కీర్తికి లోపము చేయు చెడ్డపట్టుదల నీకుగలిగినది. అతని జాతకమునకు రాజయోగము లేదేని నీశ్వరుఁడతనియందనుగ్రహము లేనివాఁడేని నీమనోరథము చివర కెల్లయినను సిద్ధింపఁగలదు. కావున నీయపకీర్తిని మీఁద బెట్టుకొనకుము. నాకీదుర్యశమును దేకుము. అదియుంగాక నావంటి తమ్ముఁడతని యజ్ఞ భరసావహించుచుండ నాతని కశక్తియన నెట్టిది ? అతనిని రక్షింపవలె సింహాసనముమీఁద మాత్రముండనిమ్ము నేనే రాజ్యభారమును దాల్చెదను ' అనిచమత్కారముగాఁ బలికి తండ్రికిఁ గౌతుకముఁగలుగ జేసెను. నృపాలుఁడును బెద్దకొడుకును బిలిచి 'నాయభీష్పితమును జంద్రమౌళి యెల్లయినను సమకూర్పఁగలఁడు. విక్రమాదిత్యుఁడు చెప్పినట్లే చేసెదను. పెద్దకుమారునకు సామ్రాజ్యమిచ్చినను మడుగు లోనికి మరల్చిన నదికూడ సాగరమునకే దారి వెదకుకొనినట్లు రాజ్యలక్ష్మి విక్రమాదిత్యునే పొందఁగలదు. ఈశ్వరుఁడు వరమిచ్చిన యితనికి సామ్రాజ్యము రాక యితరుల కెట్లువచ్చును. రత్నపరీక్షకుఁడు మంచిదని చెప్పిన రత్నమునకు వెలవచ్చునుగాని లాఁతితాళకు రాదు.' అనితలపోసి జ్యేష్ఠకుమారునకే యౌవరాజ్యమిచ్చెను.

విక్రమాదిత్యుండును రాజ్యమేలు తండ్రిభారమును యౌవరాజ్యము వహించిన యన్నగారి భారమునుగూడ భూమండలము యొక్కయు, శేషుని యొక్కయు భారము నాదికూర్మము వహించినట్లు తానేవహించుచుండెను. వృద్ధనరేంద్రుడును యుద్ధవనక్తి కలిగినపుడెల్ల విక్రమాదిత్యునే పంపుచు సతఃకర్షించిన విజయామృతముం ద్రావుచుఁ బరితృప్తుఁడై యుండెను. చోళదేశ దండయాత్రయందు సముద్రములో నీడులాడు విక్రమాదిత్యుని యేనుఁగుల కుంభస్థలములయందలి (1) చీన పిష్టముచేత నెఱ్ఱఁబడిన కడలి చోళనైస్య క్షయమువలనఁ గలిగిన రక్తనదులతోడ సంగమింపఁబడినదో యనునట్లుఁబింపఁబడెను. ఈవాచక్య రాముఁడు (2) హరినైస్యముతోఁ దనయొడ్డునఁ దిరుగుచున్న యపుడు మరల సముద్రము భయపడి యొడ్డుననున్న ముత్తైపుఁజిప్పలను నెవమునఁబండ్లాడఁగొట్టుకొనినట్లుండెను. అతఁడు మలయాద్రికిఁ జొరుకపుడు చైత్రమాసము కాకున్నను వియోగినిస్త్రీలను బాధపెట్టుటకై మలయవాయువు లేనుఁగు గున్నల చేటచెవులవలన బయలువెడలెను. (3) నిస్త్రీంశధారాజలమునుండి శాత్రువ (4) యశఃక్షీరములను వేలుపఱచుటచేఁ దన (5) రాజహంస విలాసమును బ్రకటింపుచుఁ జాపదండ మాకర్ణాంతముగ లాగుచున్నపుడే ద్రవిడాంగనల మొగములు వేడి నిట్టార్పుగాడ్పులచేఁ గమలి పోవుచుండెను. అతనితో విరోధపడి మొదటబిత్తియైన చోళదేశపురాజు పశువువలె ద్రవిడభూకాంతిను దల్లినిగా భావించుకొని స్తనాస్వాదము చేసినట్లు గిరినిర్భరోదకమును ద్రావెను. శరణుచెందిన మాళవదేశపురాజును మరలరాజ్యమందు నిలిపిన యీ విక్రమాదిత్యుని రాజులనేకులు తమ కన్యకలతో సర్వస్వముకానుకగా నిచ్చి వేడుకొనిరి. ఈ యాహవమల్లకుమారుఁ డాహవములోఁ దలయెత్తిన వారి నెల్ల నఱకుచుండ సతనికత్తివాతఁబడకుండుటకు (6) నమ్రభావము

(1) సిందూరము. (2) గుఱ్ఱపుదళము, క్రోధిమూక, (3) కత్తివాడి యను నీరు. (4) కీర్తియనుపాలు (5) రాజశేర్మిఁడు హంసలలో నొకజాతి. (6) పంగుట, నమస్కరించుట.

తప్పుఁ దక్కినయుపాయము శత్రువులకు లేకపోయెను. ఏనుఁగుల నిచ్చిన ముంజుఁడు గాని కవిబాంధవుఁడగు భోజరాజుగాని యాచకులకు బంగారువర్ణము కురిపించిన యతని దాతృత్వమునకుఁ జాలరు. అతని బాహువురులయందలి ముళ్ళవంటి రత్నాంకురములు కత్తిదెబ్బలచే మొన వోవుటచేత జయలక్ష్మి కౌగిలించుకొనుటకు వెనుక దీయకపోయెను. తన శ్వేతాశవత్రము తప్ప నితరాతపత్రములను సహింపని యారాజసూనుఁడనేక (1) భూభృద్వంశదండములను జీల్చి వైచెను. గౌడదేశపు రాజును జయించి యతని విజయదంతావళమును నోడించి కాంతిరూపుఁడను రాజువంశమును బగిల్చిన యీ విక్రమాదిత్య భూపాలునికీర్తి సూర్యవక్ర ధ్వనిచే వేకువజామున నిద్రలేకయున్న యుదయ పర్వతగుహలలోని సిద్ధాంగన లిప్పటికిని గొనియాడుచుందురు. ఇతని సమరోత్సవముఁ జూడఁదలచియును దేవేంద్రుని కట్టిమహాభాగ్యము తటస్థింపకపోవుటకు ఛనుష్ఠంకారము వినిపాటిపోయిన యుచ్చైశ్రవమును, మదించిన యేనుఁగుల ఘంకారమునకు బెదరిన యైరావతంబును గారణములయినవి. బందెపోటు గావించిన యితనిభటులవలనఁ గట్టుఁజీరలుకూడఁ గోల్పోయిన కాంచీపురవంచలాక్షలకు వారపహరింపని దేవాలయ ధ్వజపటములు మానమాత్రసంరక్షణకొఱకు గోచిగుడ్డలుగ నుపయోగించినవి. ద్రవిడ భూపాలునితోడ సమరముచేయునపు డితనికోదండము నుండి వెడలిన యుటుములవంటి టాంకారములువిని లంకాపట్టణములోని రాక్షసులందఱు రావణుఁడు చచ్చినను నతనియందలికోపము వడలక శ్రీరాముఁడు మరల వచ్చుచున్నాడేమో యని బెగదొందిరి.

ఇ ది త్య తీ య స ర్గ ము

చ తు ర్థ స ర్గ ము

*

పేరునకు సోమభూపాలుఁడు యువరాజయినను గ్రియచేలి యువరాజైన విక్రమాదిత్యభూపాలుఁడు మన్మథునివలె దిగ్విజయము

(1) రాజవంశము, పర్వతమునందలి వెడఁగు.

నాచరించెను. అతని యేనుఁగులు కేరళకాంతలచూర్ణకుంతలములతోఁ గూడ మలయపర్వతమునందలి చందనవృక్షములను బాడుచేయఁ దత్కాలమున లోకులకు మలయవాయువు కఱవయ్యెను; మలయపర్వతము, చచ్చిపోయిన శ్రీఖండవృక్షములకుఁ జందన ద్రవ్యఫేనమును నెవమునఁ బొందవచ్చుదాన మాచరించుచున్నట్లుండెను. చందనపంకముచేఁ బంకిలములైన యతనియేనుఁగు లీదులాడుచు సముద్రమునకు క్షణకాలము బడబాగ్నిసంతాపమును బోఁగొట్టినవి; చందనద్రవ్యముతోఁ బ్రవహించుచున్న నదులుఁగూడ భర్తకు శీతలోపచారము గావించినవి. మంచిగంధపు బురదలో మునిగిన యతనిసేననే గామినులందఱు మలయవాయువులకు జన్మభూమినిఁగాఁ దలచి చెలికత్తెనువలె గారవించిరి. అతనియంతః పుర కాంతలచే విడువఁబడిన ముఖవాయువు లా మలయగుహలయందుఁ బోయిన మలయవాయువులు మరల మొలచుటకై చల్లిన విత్తులవలెనుండెను. గజములచే విటువఁబడి సముద్రములోఁ బాతవేయఁబడిన మంచి గంధపుఁజెల్లకు మాటుగా సముద్రమ్రేడు వెలలేనిరత్నము లారాజున కిచ్చెను. చందనరసముచేఁ దెల్లఁబడిన రాళ్ళు తద్బలక్షోభముచే విఠిగి పోయిన మలయాద్రియెముకలవలెఁ గనఁబడెను. తచ్చమూకలకలము సముద్రశాయియగు శ్రీహరినిద్రకు భంగము గావింప సముద్రమ్రేడు చేయునది లేక తపతపఁ గొట్టుకొనసాగెను. తాము పడిపోవుటకు దొంగ తనముగా శత్రువులుంచిన సంకెలలవలెఁ జుట్టచుట్టుకొని పరుండియున్న పాముల నతని యేనుఁగులు కాళ్ళతోఁ ద్రొక్కివైచెను. కాలిలో గ్రుచ్చుకొనిన ముత్యములుగల యానృపవీరుని కరులు నక్షత్రములను జితుకఁ ద్రొక్కిన యైరావతమువలెఁ గన్పట్టెను. సముద్రమ్రేడు తఱఁదెక్కివచ్చిన గుఱ్ఱమును జూచి తనపుట్టినిట్లు గాందిపోవలయునని వచ్చిన యుచ్చైశ్రవ మని భ్రాంతిపడెను. సేనాసమ్మర్దమువేతఁ గలఁతవడి మరణోపాయమును వెదకు కొనుచుఁ దనలోని కాలకూటమును హరుఁడు కబలించిపోయెఁ గదా యని దుఃఖించెను. గాని కాంతల వాతెరలను బోలు తనలోని పగడములయందుఁ బ్రేమతోఁ జూడ్కి నిగుడించుచున్న యాకుంత

రేంద్రకుమారుని ప్రీతికిఁ జాత్రముగుటచే నాసాహసమును విడిచెను. మఱియుఁ గేరళసేనారక్త ప్రవాహములచేరఁ దననీరు మిశ్రమముగుటచే నగస్త్యమహాముని వలని భయమును వదలెను. ఈఁదులాడు గజముల చంతములలోఁ దగుల్కొనిన సముద్రములోని యెఱ్ఱపాములు తత్కరములచేఁ ద్రుంపఁబడిన విద్రుమలతలట్లుఁ బ్రకాశించెను. అతనికి భయపడి సింహళద్వీపభూపతి శరణాగతుడై కుంభసంభవుని యాశ్రమమందు విశ్రమించెను. అతఁడు వింటిత్రాడు జశిపించిన గంగాకుండపట్టణము నందలి కాంతలగండస్థలములనుండి కుండలములు జాతిపోయెను. అతనికి ర్తియను కుంచె ద్రావిడిగండస్థలము లను గోడలయందుఁ దెలుపురంగుఁ జిత్రించెను. అతనిచే జయింపఁబడిన రాజధానులన్నియుఁ గూలిపోయిన శిరోగృహములచే శిరశ్చేదము గావింపబడినట్లుండెను. ఆరాజధానుల యందుండుకాంత లందఱుఁ గన్నీటిచేఁ దడిసిన కట్టుఁజీరలచేఁబ్రతాపాగ్ని గొంత యుపశమింపఁజేసిరి. చోళాంతఃపురముల (1) సింహమధ్యలను వెడలించి సింహములఁ గాపురమువెట్టిన యతని ప్రతాపమునకు జడిసి పరువెత్తిన ద్రవిడకాంతల శిరోరుహములు (2) కర్పూరతిలక లను పేరులతో నడవిచెట్టులయం దిప్పటికినిఁ గనఁబడుచున్నవి. రత్నము లన్నియు జాతిపోయి నూలుమాత్రము మిగిలిన (3) కాంచీవలెఁ (4) గాంచియు సర్వస్వమును గోలుపోయి ప్రాకారము మాత్రము మిగిలి యుండెను. చోళదేశాంగన లితరప్రతాపమును సహింపని యిదిని ప్రతాపమువలన మన్మథప్రతాపమునకు దూరమైరి. చక్రకోటరాజు చిత్ర శాలయందుఁ గట్టించిన యేనుఁగులను వదలిపెట్టించి దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్ర సమాప్తిగావించి మరలివచ్చుచున్న యాయాహవమల్లదేవకుమారు నకు మార్గమం దకస్మాత్తుగ మనోవికారము గలిగెను. వామనేత్రము వామభాహువునదరెను. దానికతఁడు కన్నీరువదలుచు యియగుభము మాతండ్రిగారికిని మాయన్నగారికిని కలుగక పోవుఁగాక యని తలఁచు

* (1) ప్రిలు. (2) సీతామ్మవారి నూలుపోగులని చెప్పఁబడు తీగలు.

(3) మొలనూలు. (4) కాంచీనగరము.

చుండ నేదిక్కుననుండియో యొక యమంగళవార్త యతని చెవిబడెను. శరీరధారులకు కుభాకుభము లెప్పుడు నెదుటఁ గనిపెట్టియుండును. వారల యంతరాత్మలందవి పూర్వమే ప్రతిబింబించును. సమస్తశాస్త్రములు చదువుటవలన నిర్మలమయిన బుద్ధి గలవాఁడయ్యు నతఁడధైర్యముపాత్రై యాదుర్నిమిత్తము శమించుటకై తన సర్వస్వము బాహ్యజలకై పంచిపెట్టి కృష్ణానదియొడ్డునకు వచ్చి యచటనుండి ప్రయాణము నొనరిపి వేసి వాఁడినమొగముతోఁ దన రాజధానినుండి యెదురుగావచ్చు ప్రవాన దూతను గనుఁగొని యతనిముఖమునుండి వెలువడిన వేడి నిల్లుల్లు వలన నేదియో యొక యప్రియము నివేరింపవచ్చినవానిగా గ్రహించి సమస్కరించినను నభిరంపింపక “మాతండ్రిగారికిఁగుళలమా” యని యడిగెను. వాఁడును బ్రక్కనగూర్చుండి ముక్కుమీఁదినుండి జొలు కన్నీటిబొట్లతో వాక్కు గద్గదంపడఁ “గుమారా ! ధైర్యము వహింపుము, పాండిని, జయించితి వనియు, సింహళము నొడించితివనియుఁ జోళ ద్రవిడదేశములను లోఁబఱచుకొంటి వనియు నీదిగ్విజయము విని మీతండ్రి పరమానందంబుంబొందుచుండ సహింపక విధిచండాలుఁ డత నికి హఠాత్తుగ దాహజ్వరముఁదెచ్చిపెట్టెను. లోకములో సర్వదా సుఖ మనుభవించువారు లేరు. మంచిగందవుఁబూత మొదలగు శీతలోపచార ములచేత నివారింపని యాయుష్షమున కంతకంటెఁజల్లనగు భవద్గత్యా లింగనముం గోరుచుఁ గ్రమక్రమముగఁ దీసికొనిపోవ వచ్చిన యింద్ర దూతలయందు గజ నిమీలిక చేయుచున్నవాఁడుంబోలే. నఱచూపుచూచుట నేర్చుకొనియెను. లోపలితాపమును సహింపలేక శరీరమును వదలిపోవు చున్న కీర్తివలెనున్న దంతకాంతులతో నొకనాఁడు మంతులంజూచి నాప్రతాపమును పోగర రాజుల కిరీటమాణిక్యములయందు శాసనాక్షరము లను జెక్కినది. నానాణములు దిక్కులను గోడలకు రంధ్రములు వొడిచి వానిని గీర్తియను రాజహంసమునకుఁ బంజరములను గాఁజేసెను. సాటిలేని సంపత్తులచేత భూమిని దారిద్ర్యము లేని దానిని గావించితిని. కవిగానుకుల యింద్లయందు లక్ష్మిని గులప్తీలవలెఁ గాఁపురము పెట్టితిని,

సర్వగుణముల నన్ను జయింపజాలు వరప్రసాదియగు కుమారుని గంటిని. నాకేమికొదవ? మావికృమాదిత్యుడే మాసోమభూపాలునకు మొదట యౌవరాజ్యము నిప్పించి యిపుడు సామ్రాజ్య మిప్పించుచున్నాడు గాన నాకేమియు భయములేదు. మహేశ్వరభక్తుడనగు నాకుఁ గైలాస పర్వత మెక్కుటకంటె నొండు మనోరథములేదు. కైలాసగిరిద్వారపాలకులచే మెడఁబట్టిత్రోయఁబడు చచ్చురాజులకంటె నాయాత్మ కృతార్థమైనదిగాఁ దలఁచుచున్నాడను. పరిశుద్ధమగు చాలుక్యరాజుఁ వంశమునఁబట్టితిని. ఏవియో కొన్నిశాస్త్రవచనము లీచెవులు వినినవి. ఈ యైశ్వర్య మేనుఁగుచెవివలెఁ జంచలమైనదని తెలిసికొంటిని. పార్వతీ వల్లభునికంటె నాకితరదైవములేదు. కావునఁ దుంగభద్రానదీతీరంబున శివధ్యానము చేయుచు నీశరీరమును బరిత్యజించెదను. శ్రీకంఠనేవ చేయుటంజేసి నాకీశరీర ముపకారమైన దనియే భావించుచున్నాడను. అట్టి శరీరమును వదలుట కృతఘ్నవృత్తియే! ఐనను రాఁబోవు ఫలమునకై యీ మహాపాతకముం జేయుచున్నాను.” అని పలికిన రాజుమాటలకు మంత్రులందఱు నంగీకరించిరి. మంచికార్యముచేయుచుండ నెవ్వరిమన సుత్సాహపడదు? పిదప నారాజును బురమువదలి కొన్నిదినములకుఁ దక్షిణగంగ యగు తుంగభద్ర యొడ్డునకువచ్చి “నిన్నుఁ గైలాసమునకుఁ గొనిపోయెదను, రమ్మని” చాచిన యామహానది చేతులో యనునట్లున్న తరంగములను జూచి బ్రహ్మదేవుఁడు స్వాగతమునకై ముందుఁబంపించిన హంసములవలెనున్న డిండిరఖండంబులకు వింతపడుచు గాలిచే దూరమునకువచ్చి మీఁదఁబడుచున్న జలబిందువులచేఁ బరిశ్రమమువాసి యా నదిలోనికి దిగి మునిగి చండీశ్వరుని పాదపద్మములు ధ్యానించుచు బంగారు ప్రాహ్మణులకుఁ బంచిపెట్టెను. కష్టకాలమునఁ గూడ మహాత్ములు దానగుణమును విడువలేరు. తరువాత నీరు మెడబంటి యగువఱకుఁ బోయి కల్లోలధ్వనులే వాద్యములుగఁ జంద్రశేఖరుని పురమునకు దయ చేసెను.” అని చాలించిన యాశ్రధాన దూతవాక్యములకుఁ గన్నీరు తాలువయైపాఁజ గత్తి దూరముగాఁ జాబవైచి దగ్గఱనున్నవారితోఁగూడ

నెలుఁగెత్తి యేడ్చుచుఁ బితృన్నేహము వలనను సహజముగు నాద్వారంతః
కరణము వలనను నేను వర్ణించుటకు వీలులేనట్లుగా నేడ్చెను.

ఇట్టి దుష్కృత్యము చేయుటకుఁ గంకణముఁ గట్టుకొనిన
యముఁడు తండ్రియగు తీక్ష్ణకిరణునికంటెఁ గంటకుఁడనియు స్వప్న
మందేని దుఃఖము రాదనుకొను దినములలో నిట్టిమహాదుఃఖము సంభ
వించిన దనియు మాటిమాటికి విచారించుచు నారాజపుత్రుఁ డెడతెగక
పాటుకన్నీటిచేఁ దినములన్నియు దుర్దినములుగాఁ జేయుచు “నోయాచి
కూర్మమా ! నీవు చేసికొన్నపాపము నీసుఖమున కంతరాయము దెచ్చి
నది. ఓ శేషపన్నగమా ! భూభారము మోయలేక కృశించి యెముకల
ప్రోవగుకాలము నీకుఁ దటస్థించినది. ఓ దిగ్గజములారా ! మీరింక
స్వేచ్ఛగాఁదిరుగ వలనుపడదు. మీరందఱుఁగలసి మరల భూమిమోసి
కొనుండు. సువర్ణస్తంభమువంటి తిభువనమల్లదేవుని భుజము తమ్మి
మాలిచే స్వర్గభారము మోయుటకై నియమింపఁబడినది. ఓ శత్రురాజు
లారా ! మీరందఱు మీమీ రాజధానుల యందు సుఖముగానుండుఁడు.
ఓ పౌరుషమా ! నీకట్టిమహారాజుతో వియోగము కలిగినది. నీవేమిచేయు
గలవు ? ఓ ప్రతాపమా ! నీవాశ్రయింపఁదగిన పురుషుఁడు లేఁడని
విచారింపుము. ఓ భూదేవీ ! నీకిటువంటి పతివియోగదుఃఖ మెప్పుడును
రాదు. కొనియాడఁదగిన పన్నగరాజపక్షాచక్రమునుండి నీవు మరల
దిగుట తటస్థింపదు. ఓ చిత్తమా ! మట్టిముద్దపై నీవీంతన్నేహము
జూపెదవేల ? దుర్బుద్ధి యగు విధిచండాలునివిధాన మపూర్వమైనది.
లేదేని నతికష్టపడి నిర్మించిన వస్తువును దానే పాడుచేయునా ? ఆశౌర
మార్దైర్య, మాగాంభీర్య, మావిభ్రమ, మాచిత్ర మెవ్వరియందుఁగలవు
ఇన్నిగుణముల కేకత్రసమావేశ మింక దుర్లభమనుకొనవలయును. శత్రు
వుల శత్రుములన్నియు మొక్కవోఁగొట్టఁజాలిన వజ్రమువంటి శరీరము
గల యట్టితండ్రి నేను దురదృష్టవంతుఁడనే కాకపోయినచోఁ జచ్చి
పోవునా ? నిజము. నాదౌర్భాగ్యముచేతనే యతఁడు మడిసెను. అటువంటి

విచిత్రస్పష్టిచేయుటకు ధాత కింకఁ బరమాణువు లెక్కఁడ దొరకును ? సముద్రమువలె సముఖముగావచ్చు (1) ననేక వాహినులను భరింపఁ గలమహాభాగ్యుండెవ్వఁడు గలఁడు ? ఆహా ! కణకణలాడు బొగ్గునిప్పుల వంటి యీమహావిషాదమును సౌకుమార్యముగల శరీరముతో సహించిన నావంటి మొండివాఁడెవఁడు” అని యేడ్చి మఱియు విచారించి వివేక దీపముచేత శోకతమము బాపుకొని యథావిధిగఁ దండ్రి కుత్తరక్రియ లాచరించి యన్నను జూడవలయునను తలంపు ముప్పిరిగొనఁ గొన్నిదిన ములు దారినదచి నిశ్శబ్దముగా నేనతోఁగూడఁ గల్యాణపురమును జొచ్చి హంసలేని పద్మలతవలె, నీతిలేని రాచరికమువలె, కవిలేని సుఖగోష్ఠివలె, జండుడులేని రాతివలె, దాతృత్వములేని లక్ష్మీవలె, గవిత్వములేని వాచాలత్వమువలె, దండ్రిలేని యపవిత్రమైన నగరిఁజూచి దుఖించుచు నెచురుగావచ్చిన యన్నచే నోదార్పఁబడి యతనితోఁగూడ రాజమందిర మును బ్రవేశించెను. ఆన్యోన్యగాఢాలింగనములచేత నాయన్నదమ్ము లిరువు రకు శరీరములోని శోకరసమొక్కసారి బైటికొత్తఁబడునో యనునట్లు కన్నీరు కాల్వలై పాఠెను.

ఇతర గోష్ఠీప్రసంగములచే దుఃఖముమఱచి విక్రమాద్యుతుఁడును దండ్రికంటె నెక్కుడుగా భావించుచు దిక్కులన్నియు జయించితెచ్చిన వసుజాతమంతయు నన్న యధీనముచేసెను. మహాత్ములనడవడి యెన్నఁ ఁడును దప్పదారికిఁ బోదు. కీర్తికామున కెప్పుడును లోభగుణముండదు. తర్వాతఁ గొన్నిదినములకు సోమభూపాలుండు దినములమహిమచేఁ బాపబుద్ధిగలవాఁ డయ్యెను. (1) భవితవ్యతనుదాట నెవ్వరితరము ? వానికిఁగల రాజ్యలక్ష్మి సారాయివలె మదమునకుఁ గారణమయ్యెను. తానుగట్టుకొన్న కీర్తివస్త్రము విడిపోవుటయే వాఁడెఱుఁగకపోయెను. చెవిటివానికివలె మహాత్ములు చెప్పినమాటలు వినఁబడకపోయెను. జ్వరము జీర్ణించినకొలఁది క్షయరోగము ప్రబలి పొణిని నశింపఁజేసినవగిది,

(1) పెక్కు నదులు = పెక్కు సేనలు.

మదము బలసినకొలఁది దుబ్బుద్ది యతని యైశ్వర్యమును నశింపఁజేయఁ
సాగెను. సన్యాసినివలె భూమి విరక్తయై (2) కుంతలోల్లాసము
పోఁగొట్టుకొని మగండు బ్రతికియున్నను విధవవలె నుండెను. అపాత్రు
డగు నతఁ డెక్కిన యేనుఁగు లన్నియుఁ దమపృథ్వుములను బవిత్రములు
చేసుకొనునవియుఁ బోలె శీకరములచేఁ బోక్షించుకొనసాగెను.
పాపాత్ముఁడగు నతఁడు తాఁకినపాపముఁ బాపుటకై, గుఱ్ఱములు పాల
కులచేత మండలగతి యనునెపమునఁ బ్రదక్షిణము చేయింపఁబడినవి.
రాజ్యలక్ష్మి లక్కముక్కవంటి దని యెఱుఁగకపోయెను. క్షత్రియతేజస్సు
గూడ వానిని వదలిపోయెను. లక్ష్మిపిశాచికును ముద్దుపెట్టుకొనుటచేరక్తము
రుచియెఱిగినవాఁడువలెను నతఁడు ప్రజలరక్తమునుగూడఁ బీల్చుట
కభిలషించెను. తళతళఁ బ్రకాశించు జాతిరత్నములు కిరీటమందున్నను
వానినజ్ఞాన మను చీకటి యావరించెను. దైవోపహతులను లోకువ
చేయనివారుండరు. అందఱితప్పలను వెదకుచుండియుఁ దనతప్పు దాను
దెలిసికొనలేక పిశాచమువలె మదమూర్ఛితుఁడై లోభియై యున్న యతని
యందుఁ బ్రజలందఱు ననిష్టులైరి. రాజులకుఁ ద్యాగము జగద్వశీకర
జోషధముగదా : తాను దుర్మార్గుఁడగుటయేగాక తమ్మునిఁగూడ దుష్కృ
త్యములఁ జేయఁ బ్రేరేపించుచుండెను. ఐశ్వర్యమత్తులయిన దుర్మార్గులకుఁ
జేయరానికార్యము లేదు. అతఁ డంశుశము చేతఁబుచ్చుకొని యేనుఁగు
నెక్కి తిరుగుచున్నపు డప్రతిష్ఠాబీజము నాకాశమునఁ గూడ విత్తుచున్నాఁ
డని ప్రజలు తలఁచుచుండిరి. నాకీ యసత్రులాపమెందులకు. చంద్రుని
వలె స్వచ్ఛమైన చాళుక్యగోత్రమునకు గొప్పకళంకము వచ్చునట్లు
రాజ్యముచేసెను. విక్రమాదిత్యుఁడుగూడ వానిదురాగ్రహము మాన్పింప
లేకపోయెను. రాజ్యపిశాచము పట్టుకొన్నవారలకు మందులేదు, మంత్రము
లేదు. అప్పుడు విక్రమాదిత్యుఁడు “ లోకములో నే నపకీర్తికిఁ బాలగు
చున్నాను. వీనివిపరీతమైనబుద్ధిని నేను గుదురుపఱువలేకున్నాఁడను.
పెద్దలు దుర్మార్గులైనపుడు వదలిపెట్టుటయే మంచిపనిగా ధర్మశాస్త్రములు
చెప్పుచున్నవి. కావున నేను దక్షిణసముద్రగ్రతీరమునకుఁ బోయెదను.

నేనూరకయున్నచో సీసమయమున ద్రవిడదేశపురాజు మొదలగువారు సోమభూపాలుని పరిభవించురు. కావున వారట్టిపని చేయకుండఁ గాపాడుచుందును” అని నిశ్చయించి భేరీరవంబున రోదసికటాహంబు బీబలువార వెడలిపోయెను. తేనెపట్టులేని కాననభూమివలెఁ, జాపములేని నారివలె, ముత్యములేని శుక్తివలె, మాధుర్యములేని కవితవలె విక్రమాదిత్యుఁడు లేని చాళుక్యరాజధాని శోభావిహీనమై యుండెను. మహాత్ముల సామర్థ్యమును వర్ణించుట కెవ్వనికి శక్యము?

ఇది చతుర్థ సర్గము

పంచమసర్గము

★

విక్రమాదిత్యుఁడు పోలీలు విడిచిపోవుచు దుర్మార్గుఁడగు నన్నతమ్ముండగు సింహదేవునకుఁ గూడ నేదేని సంకటముకలుగజేయునను తలంపుతో నతనినిగూడ వెంటఁ దీసికొనిపోయెను. తూర్యమంగళారావంబులు లేనికతంబునఁ గళ్యాణపురలక్ష్మి నగలుదాచుకొని తెల్లమొగముతో వెనుకనడుగులిడుచున్నట్లు కనఁబడెను. సోమభూపాలుండును విక్రమాదిత్యుని విరోధినిగాఁదలఁచుకొని రాత్రియందు నిద్రపట్టక మేనిగంధమంతయుఁ దల్పమునదొర్లుచుఁ బోఁగొట్టుకొనుచుండెను. భయమును పెద్దయూరిగోతిలోఁ బడియున్న యతనిచిత్తము గొప్పబరువును మోయఁదగిన యేనుఁగులుగూడ లాగలేనట్లుండెను. పిదపఁ బరితప్తమైన చిత్తముతోఁ బుష్కలమగు నైన్యమును విక్రమాదిత్యుని వెంటఁబంపెను. బుద్ధిచిత్తమును జర్మనేత్రములును గలవారు చేయని తెలివితక్కువ పనులులేనేలేవు. వెనుకవచ్చిన నైన్యమును జూచి విక్రమాదిత్యుండును గారణము తెలియకుండఁ జంపఁగూడదని యూరకయుండెను. ప్రబలమైన భుజపరాక్రమముగల మహానుభావులు సంకటకాలములఁ గూడఁ

దొందరపడరు. తరువాత యుద్ధమునకు సన్నద్ధమైన యాసైన్యమును మదపుటేనుఁగులే పిండిగావింప శత్రుస్వపాలాంతకుండగు విక్రమాదిత్య నృపాలుఁ డొక్క కబలముగా మింగివైచెను. బహుప్రలాపములేల? సారసారెకన్నచేఁ బంపబడుచున్న పెక్కుసైనికులను మృత్యువక్త్రమును గుహలోఁ బ్రవేశపెట్టుచుఁ జిట్టచివర కతనిపేరుమాత్రము మిగిలిన దానిగాఁజేసెను. బాహుపంజరమున రాజహంసియుంబోలేఁ గీర్తికాంతను సంపత్కన్యకతోఁ గూడ విరోధములేకుండ లాలించుచు నన్న దుర్మార్గ చేష్టల వలనఁ గలుషపంకమంటిన చిత్తమును తుంగభద్రానదీనిర్మలతోడ కములచే స్వచ్ఛముగాఁ జేసికొనియెను. జలక్రీడయొనరించు నతని యేనుఁగులవలనఁ దుంగభద్రకు సముద్ర సంగమము నివారింపఁబడి యెను. కాని యనేక కరీంద్రమదనదీప్రవాహములు మాత్రము సముద్ర ప్రాంతమును సంపాదించుకొనియెను. కరీంద్రజలావగాహనోత్సవము చూచుతలంపుతో నొడ్డుననిల్చియున్న యారాజేంద్రునికుఁ దుంగభద్రా జల మసూయగలవారి చిత్తమురీతిని దెలుపుడు చేసెను. ఒకయేనుఁగు మదమునకై మూఁగు తుమ్మెదల రొదచే వ్యాకులపడి నీళ్ళుత్రాగుట మాను కొనెను. యాచకులకు సమయాసమయములు తెలియకుండ మిథ్యా స్తుతులచే దాతలను బాధ పెట్టుట సహజమేకదా? దగ్గఱనున్న యాఁడ యేనుఁగుమీఁది ప్రేమచే నింకొక గజము కరులన్నిటినిఁ జిందరవందరగ ద్రొక్కసాగెను. మన్మథుని విచిత్రమగు భుజపరాక్రమము జంతువుల మీఁదగూడ సప్రతిహతముగఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నదికదా! ఒడ్డెక్కుటకు దారికడ్డముగా నిలిచియున్న గజములనుగాంచి గుఱ్ఱములు చిరకాలము నీటిలోనేయున్నవి. తీరమందలి ముండ్లచెట్లయందలి యాశచే తొట్టిపిట్ట లానదివంకనైఁ న జూడలేదు. సముద్రం డాకరిమద ప్రవాహముచేతఁ బూర్వముతనయందున్న యైరావతమును స్మరించుకొనియెను. ఒకదంతా వళి మంకుశపుఁబోట్లను లక్ష్మ్యపెట్టక స్నానముచేయుచున్న రాజపరిచారికల నడిమికిఁబోవుట యామావటీని యదృష్టము. కొన్నిదినములిట్లా తుంగ భద్రను బ్రేయసీకువకుంకుమపంకిలము గావించి యారాజసింహుడు చిర

కాలమునుండి పోరులేకయున్న భుజములతీటను దీర్చుకొనుటకై చోళ దేశమునకుఁ బోయెను. ఏదేశములోన స్త్రీలముందఱఁ గేశీశకుంతలము మధురవ్వనులలోఁ గలసిపోవు కంఠధ్వనులుగల సుందరాంగనలు గూడఁ దమవైదగ్యముఁ జూపుటకు వెఱచుచుందురో, యేనాట నల్లని పోకతోట లచే నెండకన్నెఱుఁగని ప్రదేశములయందు ముక్కంటి కంటినెగ వడిన మన్మథుఁడు కాపురము చేయుచుండెనో. యేప్రాంతమందు మందమారు తముచే రాల్పఁబడిన మొగలి పుష్పొడిచేతఁ దెల్లనైన భూములచ్చటి కాంతలను మన్మథుఁడు శరణుఁజెంద వారు హరఫాలానలమును భస్మము గావించిరో యనునట్లుతోచుచుండునో, యేరాష్ట్రమందుఁ బండిన యరఁటి గెలలను రాల్చుచుం బగులఁగొట్టబడుచున్న కొబ్బరికాయలలోని నీటి ఖిందువులచేఁ జల్లనైనవాయువులు సర్వదా వీచుచుండునో, యట్టివనవాస మండలమునందుఁ గొన్నాళ్లువసించి మలయదేశమునందలి యుద్యానవన భూముల నాత్మయోషిదద్భుతవిలాసభూములుగాఁ జేయుటకై బయలుదేరి నై న్యతూర్యధ్వనులచే వెనుకఁజూపిన పరాక్రమమాదేశపురాజులకు స్మరణ కుఁదెచ్చెను. దాడికైవచ్చిన యితనికా మలయదేశపు రాజగు జయకేశి ధనముకోరినదానికంటె మిక్కుటముగానిచ్చి కొంకణస్త్రీల ముఖచంద్రి లయందలి హాసచంద్రికలకు వ్యభిచారము లేకుండఁ జేసెను. శరణు జెందిన యాన్యపేంద్రిని రాజ్యమునిల్పెను. అవినయమునకు మొదటి దూతిక యగు శరణుచెందకపోవుట మహావీరులకుఁ గోపమును వృద్ధిఁ జొందించును. కేరళదేశస్త్రీల గండస్థలములయందుఁ బూర్వమందును వలెఁ గన్నీళ్ళను జార్పించెను. బలాత్కారముగా నాక్రమించిన యా రాజభుజంగుని జూచి ద్రవిడ భూకాంత లోలవారినిధిసీలకుండలయై భయ ముచేఁగఁపించెను.

ఇట్లువిల్పూని యెదురువారు లేక నిరంకుశముగఁ బరాక్రమించు చున్న యావిక్రమాదిత్య నృపాలుని యొద్ద కొకనాడు ద్రివిధరాజ దూత యొకఁడు వచ్చియౌదల పాదపీఠములకుఁ దాక నమస్కరించి

(1) దశనాంశుపల్లవములయందుఁ (2) గోమలపదములు గలసరస్వతిని నడపించుచు “దేవా! చాలుక్యవంశభూషణః సీగుణములను వర్ణించుటకును బద్ధిసీపల్లభుండగు సూర్యకిరణములను లెక్కించుటకును నెవ్వఁడు సమర్థుఁడు! నీటియందలి నైర్మల్యమైనను వర్ణింపఁగలను గాని సీకరవాల ముయొక్క విమలత్వమునువర్ణింపఁజాలను. ప్రపంచమునుముత్యపుఁజిప్ప లోనిముత్యమువలె నున్నకీర్తి దానివలనఁ బుట్టినదియే కదా! అట్టికీర్తి శత్రురాజకుంతలములచే శైవాలవంతమగు నీఖడ్గధారయందు రాజహంసియై పరీకాశించుచున్నది. నీభుజదండ మెక్కిన వింటిమోఁత రిపుమంది రములలోని యిల్లాండ్రోదనముచే బలియుచున్నది. మఱియు దాని చేతనే దిగ్గజములుగూడ మదళూన్యములగుచున్నవి. దిక్కురులమద మింకిపోవుటచేతనే కశ్యపములగు తుమ్మెదలఁబారిఁ బడక దిక్కులు బ్రసన్నములై యున్నవి. ప్రళయకాలము రాకుండ సముద్రము జగ త్తును ముంచలేనిపగిది నీవంటిరాజమూర్ధన్యనిఁ జేపట్ట కుండ జాత్రతేజ మసాధ్యకార్యమును సాంధిచుటకు సమర్థముకాదు. నీభుజ బలముచే నిలిపినపితృ రాజ్యమును గడ్డిపఱకవలె నన్న కిచ్చివేయుటచేత నీకీర్తి చంద్రిక జగమునందు వజ్రిలేపముచే నతికినట్లు నిశ్చలమయ్యెను. నీకుఁ బితృరాజ్యమేటికి? సమస్త దేశములకు నీవేరాజువు. సింగ మేకొండ గవిలోనున్నను నందే మృగరాజనామమును ధరించును. కాని నీవే రాజ్యమున నుందువో యారాజ్యము చేసినపుణ్యమెక్కుడని చెప్పవల యును. భూదేవియైనను దుర్మార్గుఁడగు రాజు మగఁడుకాకుండ నీవంటి సచ్చరితుఁడు భర్తయగుట కెన్నినోములు నోమ వలయును! ఓసా హసాంకా! నీభయమున సిగ్గులేక యెందఱు రాజులు గిరిగుహలలో జాగియున్నారో వారినందఱిని నీధనూరావము బాధించుచున్నది. సమర మున నీవు మొగమెట్టుచేసినంతలో నింద్రజాలమెఱిగిన సీకత్తి మనుష్య శరీరములను దివ్యశరీరములను జేయుచున్నది. భారతాదిగ్రంథములు

(1) దంతకాంతులను చిగురుటాకులు. (2) మృదువగుపాదములు, నిర్దుష్టము లగుశబ్దములు.

చదివితిమి గాని నీవంటి ప్రతాపశాలిని వినలేదు. సీయదృష్ట మెట్టిదియో నీమొగము చూచినంతనే జయశ్రీ యన్యుల మొగమైనఁజూడదు. శత్రు రాజుల కిరీటములఁగల మాణిక్యములు కురువిందవు రాళ్ళవలె నీకత్తికి మఱితవాఁడఁ గలుగఁజేయుచున్నవి. అవియే మణులు! మారాజు గారు భవద్గుణములయందాదరము కలవాఁడయి నీతోఁజెప్పు మనినమాట లనేకములుకలవు అవి యన్నియు నేల? రాజ్యసంపదను తృణప్రాయ ముగాఁదలఁచిన నీకుధనమిచ్చెదనని చెప్పుటకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడు. ఉటుములవలెఁజాలమందివింటి మ్రోతలు చెవింబడెగాని రాజహంసాంగ నవలె నతని (1) మానసమునుండి సీస్తుతిమాత్రము మరలదాయెను. మారాజున కద్భుతగుణములు గలదియు ముల్లోకము గెల్వజాలు సౌందర్యముగలదియు నుభయ కులపావనియు నగు నొకకన్యకలను. ఆమె చేయి నీచేతులలో సమర్పించి కృతార్థుఁడు గాఁదలంచుచున్నాఁడు.” అని మనోహరములగు మాటలు చెప్పినఁ గుంతలేంద్రుండును బ్రసన్నుఁ డయ్యెను. మహాత్ముల కోపవిషజ్వరమును బాపుటకు వినయము కంటె మంచిమందు లేదు. పిదప నాచిన్నది యెంత సౌందర్యవతియో యని యొకయాలోచన మాతని హృదయములో నాటుకొనియెను. ఎల్లప్పుడును జాపమెక్కువెట్టుకొనియే యున్న మన్మథుఁడు కాము కుల యెడల నేదియో యొకసందు వెదకుచుండును. పిదప దంతకాంతులచే మనోనైర్మల్యమును సూచించుచున్న కుంతలాంగ నానయన పూర్ణిమాచంద్రుండగు రాజకుంజర మోషపృష్ఠమునఁ జిటునవ్వుఁ దొలఁకించుచు “నోయీ మీరాజుగారి సౌజన్యము నెఱుంగుట విల్లుమ్రోయించుటంతేసి నానోట వెలువడు సరస్వతి సిగ్గుపడు చున్నది. సజ్జనులు దోషములను వదలి గుణములనే స్వీకరింతురు. మేఘములు సముద్రము లోని యుప్పదనమును బోఁగొట్టి నీళ్ళుత్రాగుటలేదా! దిగ్భయదుర్వ్యవసము గలిగిన నేను మీరాజునకేమి ప్రియమాచరించితిని? అయినను నాయందతనికి విశేషానురాగము కలిగినది. మహాత్ములచరిత్ర మీద

(1) హృదయము మానససరస్సు.

మిథమని చెప్పుట కెప్పుడు శక్తుడు : స్నేహపరిపూరితమైన హృదయముతో సమస్తసద్గుణశాలి యగు మీరాజు కోరినకోరిక నన్యదాచేయుటకు నేను సమర్థుడనుకాను. తనయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుమని చెప్పుము.” అని యమృతమునగ్రవించు వెన్నెల వలె నిర్మలమైన యాతని మాటలకు భయమువదలి చనవునమరల దూత “యాతని యిష్టము వేఱ యేమియున్నది? వాంఛితము తీర్చనేతీర్చితివి. నీవకాదు మీవంశములో నెవ్వరర్థుల యభిమతార్థములు సమకూర్చలేదు? ఇంతమాత్రమున మారాజువంశకుడుకాడనితెలిసికొంటివి. నీప్రసన్నహృదయము నేమనికొందాడవలయును : నీవిచటినుండి మరల తుంగభద్రానదీతీరమున నివాసము చేయుము. మారాజు కొన్నిదినములలో నీయొద్దకువచ్చి నీతో సూర్యునితోఁ బూర్ణచంద్రునివలెఁ గలసి కొనఁగలఁడు నీవు షల్లు పూని యుండఁగాఁ బీఠియొసఁగుట కూడ భీతిగాఁ జరిణమించును. అతని గుణవక్షిపాత మప్పుడు తేటపడఁగలదు. నేటివఱ కతనినోట నసత్య వాక్యమెన్నఁడును వినియుండలేదు. మీవంటివార లసత్యమాడుటకు మాజోఁటల మందఱము దురదృష్టవంతులమై యుండవలయును.” అనుచుఁ బెక్కువిధములఁ పాదపతితుఁడగుదూత బోధించిన మాటలచేతఁ జోళరాజహృదయమును స్పష్టముగాఁ దెలిసికొని దూతచెప్పిన పగిది తుంగభద్ర యొడ్డునకుఁబోయెను.

పిదపఁ జోళభూపతియు చిఱునవ్వదొలఁకు మొగముతో మన్మథుని జయపతాకవలె నున్న తనకూఁతును వెంటఁబెట్టుకొని మహోత్సవముతో నగరువెడలెను. చోళదేశ ప్రజలందఱు విక్రమాదిత్యునితోఁ దమరాజు చుట్టఱికము చేయుచున్నాడని విని సాధ్వసరోగములు వదలి సుఖముగాఁ దమయిందఱఁ గాలము గడపిరి. అతఁడు వెడలినప్పుడు వాయించిన భేరీధ్వనులచేత దిక్కులను గోడలు బీటలువారె. పైకివెడలిన భూపరాగముచే సూర్యునకుఁ గొంతవడి దారితెలియక పోయెను గాని ధ్వజపటలములచే జనించిన గాలి కొంతవఱకాపరాగము నెగుర

గొట్టుటఁజేసి కొంచెముగఁ దెలియుచుండెను. మఱియు నాధూ? నందన వనములోని పొదరిండ్లను మూయుటఁజేసి యందు జేజేలంజెలు నిర్భయముగవ్యభివరింప సాగిరి. పుష్పమకరందమున బూడిదపడుటచే, దుమ్మెదలా నందనవనమును వదలిపెట్టి యాకసమునఁబడినవో యనునట్లు చీకటి దిగంతములనుమూసివైచెను. గుఱ్ఱములదండు దెక్కలచే నెగుఱఁగొట్టిన భూపరాగము జగమునందలి విషమస్థలములన్నియు సమములుగావించెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు నిరంతరము గడచి యాపార్థిపుడు తుంగభద్రాతటమునకు వచ్చెను. మతిమంతులు తలఁచిన పని చేయకుండ నిద్రింపదు. ముందువచ్చిన పరిజనులందఱుఁ జల్లని తేటనీరుగల తుంగభద్రనుజూచి యానందించిరి గాని వెనుకవచ్చినవారికిమాత్రము బురద తప్ప నీరు దొరకకపోయెను. అతని నేనాపరాగము దక్షిణసముద్రముతోఁ గొండెను చెప్పి తనయందలి ప్రేమను మాన్పించినదోయనఁ దుంగభద్ర ప్రతీపగతియై వెనుకకుమరలెను. మార్గమధ్యమందొక్క రాతిరి పంట చేసికొన్నచో వికృమాదిత్యుఁ డుండుచోటునకుఁ బోఁదగినంతదూరమునఁ జోళరాజు నై న్యమంతయు నిలిచి కృమముగా ముంచువెనుకలవారందఱును గలియఁ జెద్దదయ్యెను. ఆ నదియుఁ జోళాంతఃపురముల స్నాన కాలమునఁ దగులుకొనిన కర్పూరముచేఁ దెల్లఁబడి హిమవత్సర్వతమున నుండి వెడలిన గంగవలె నొప్పెను. నదికి దక్షిణతీరమందు నిలిచియున్న యానై న్యమునుగాంచి కుంతతేంద్రుఁడు వేలకొలఁది రణయజ్ఞములం దార్జ్యముచేసిన తనబాహువులు నమస్కరించి ముద్దుపెట్టుకొనియెను. ద్రవిడభూపతియుఁ గుతూహలముతోఁ గుంతలనై న్యమును గనుఁగొని యాపత్నముద్రములో మునిగిన తనరాజ్యమును కొమారితయను తెప్ప తేల్చెనని సంతోషించెను. తరువాత వారిరువు రొకరియొద్ద కొకరు పంపించుకొనిన యోగ్యపురుషులచేత మఱింత ప్రేమానురాగములు బలిపి తుదకు బృహస్పతికిని బుష్కమీనక్షత్రమునకుంబోలె సహజసంబంధము గలుపుకొనిరి.

“లక్ష్మీకాముకుండగు నీకుంతలక్షితిపాలకుమారుని దర్శనము నాపూర్వపుణ్యమువలనఁ గలిగిన” దనుచు నానందబాష్పములు జాఱఁ బాదములపైకొరగుచున్న ద్రవిడనృపాలుని భయవినయసంభ్రమములతో వలదని వారించిన నతండును “కుమారా! వయసుతో నేమిప్రయోజనము? నీపాదపల్లవములు నాయౌదలఁ దాల్చుదగినవే” యనుచుఁ గవుంగిలింపఁగఁ ద్రిభువనమల్లదేవకుమారుండును సంతసపడి తన యర్థసింహాసనమునం గూర్చుండబెట్టుకొనినంతఁ జోళభూపాలుండు తన దంతకాంతులచే నభానదులగు రాజుల కిరీటకాంతులను రెట్టించుచు నిట్లనియె, “ధైర్యమున కిట్లును, నద్భుతచేషలకు నిధానంబును, సాటిలేని కరుణారసంబున కాలవాలంబునునగు నిన్ను విధాత సృజించిన పరమాణువులు షోడశ మహారాజులను సృజింపఁగా నప్పడప్పడు మిగిలిన వని తలంచె దను చాచక్యగోత్రమున కలంకారమై * దూరాజులగు దూరాజుల బాహుమతిమును బాపిన ప్రతాపమునకు నీబాహువులే పుట్టినయిల్లన మితిలేని కీర్తివందికలను గాయుచున్నవి. మంచిగందముకంటె శీతలములగు నీయవయవములు నామేను సోకినంతనే నాహృదయజ్వరమంతయు నుపశమించుచున్నది. ముల్లోకములకు భూషణమగు నాకొమాత్రై నీది. విపులమగు నాసింహాసనమును నీయదియే. నేను నీవాడను అస్మదీయపుత్రికారాజ్యములలో నొకటిఁగాని లేక రెండును గాని పరిగ్రహింపు” మనుచు దీపిబుద్ధయందలి సారస్వమును జిక్కుపడిములతో ద్రవిడభూభర్త పలికిన పలుకులకుఁ జాలుక్యవిధ్యాధరుండగు విక్రమాంకనృపాలుండును నటవపుడమిరాచూలి కుటిలకుంతలములపైఁ బ్రసరింపఁజేయు క్రింగంటి చూపుతో నించుక చిటునవ్వు నవ్వి యూరకుండెను.

ఇ ది ప ం చ మ స ర్గ ము

* దూరాజులు = యుద్ధమునకు చూపమైనవారు, దుర్మార్గురాజులు.

చోళభూపాలుండును దనకుఁగల విభవము ననుసరించి విక్రమాంక భూపాలునకుం దనకొమార్తెను బెండ్లిచేసి పిదపఁ గష్టముగ నల్లుని యను మతి వడసి తనపురమునకు వెడలిపోవుచుండ మామగారి కల్లుండును దానార్జించితెచ్చిన విత్తమంతయుఁ గానుకగా నిచ్చి పంపెను. యశస్సు నందు రసికులగు గుణవంతులకు ద్రవ్యము గడ్డివఱకయును గాదు. తన వచ్చిన కార్యము సఫలముఁ జేసికొని సంతసించుచుఁ బోయిన వెనుకఁ గుంతలరాజకుమారుండును నతని సుగుణసంపత్తిఁ దలపోయుచుఁ బ్రీతి పదమును సంతోషించుచుండెను. మహాత్ముల యంతఃకరణములు పూవుల కంటెను మృదుతరములై నవి. వెయ్యేల ? శ్వశురుని సుగుణ ప్రస్తావన వచ్చినపుడెల్లఁ గడిమిపూచినట్లల్లుని కపోలములు పులకరించక యుండ లేదు. “మఱియు నూరికిఁబోకుండ నేల నివారింపకపోతిని. మరల నయ్యుత్తముని మూర్తి నాకన్నుంగవ కానంద మాపాదించునో యాపా దించదో” యని మాటిమాటికి నాలోచించుచుండెను. అతనియందలి గౌరవముచేఁ దత్పత్తిక కేయంతఃపురకాంతకును దొల్లి నేమహారాజు వలనను లభించినట్లు వినని సౌభాగ్యము లభింపఁజేసెను. మహాత్ములకుఁ బ్రణయిజనముమీఁది యనుగ్రహము వారిసంబంధులమీఁదికిఁ గూడఁ బ్రాప్తుచుండును. ఇట్లుండి కొన్నాళ్ళకు మరల రణాభిలాషవౌడమి దిగ్విజయోపార్జితమగుకీర్తి సంపాదించనెంచుతటి విధిహతకుని దురాగ్ర హంబునంజేసి ద్రవిడభూపాలుఁడు పరలోకమునకేగెననువార్త హఠాత్తుగా వినెను. మృదువైన హృదయమును గుణములయందలి పక్షపాతంబును బాంధవ్యమందలి ప్రేమయు నారాజపుత్రిని హిమకరకరకాండపాండు రంబులగు గండంబులం దఱుగ్రజలము పాటునట్లుచేసినవి. పిదప వృద్ధా మాత్య పురోహితాదుల పరామర్శవలనఁ గొంతకొంత దుఃఖముడిగి యరాజకమగు ద్రవిడదేశ మాపదలకుఁ బాలగు నని తలంచి సత్కుల ప్రసూతుఁడగు బావమఱుఁదికిఁ బట్టాభిషేకము గావించుటకై వెడలి

వెంటఁబు వందలకొలంది యేనుఁగుల చేఁటచెవులనుండి వెడలు మంద వాయువులచేఁ జల్లనైన శత్రునృపాలుర కీర్తిసుధారసముచే నెడనెడ దప్పి తీర్చుకొనుచుఁ గాంచీపురముం బ్రవేశించునంతటిలో నచటి ప్రోయాండ్రు జయడిండిమములువలె మొలనూలి చిటుమువ్వలుమ్రోయఁ గన్నామ విండ్లుసారింది నిశితకటాక్షశరపరంపరలనతనిపైఁ గుప్పగూర లుగ వర్షించిరి. మోదుగమొగ్గవంటి కావిమోవిగల యొకగుబ్బలాఁడి తననోటఁగల పోకచెక్క ముక్కను జిలుకనోటికందించుచుఁ గుంతల కుమారునివంకఁజూచి “చిలుకా! లెస్స ముద్దాడగలవా?” యని యడుగసాగెను. మఱియొక ముద్దరాలు పతనభీతియైనలేక తాడిపొడవుగల మేడమీది కెగఁబ్రాకి యెక్కసాగెను. మదనదేవుని పౌరుషమును మందు తలకెక్కినవారు మరణముఁగూడఁ దృణప్రాయముగాఁ దలంతురు. మఱియొకగయ్యాకి దగ్గఱనున్నవారితో లేనిపోని కోలాహలముపెంచి రాజు తన్నుఁజూచునట్లు చేసికొనె. తగిన యుపాయములు కనుఁగొనుటకై యాఁడు వాండ్రొకఁ బూచిల్లుఁడు మూఁడవకన్నుఁ బ్రసాదించుచుండును. మఱియొక విదుషీమణి శుద్ధమగుకాంతియు హృదయమునందు నివాసమును గల ముత్యాలహారము క్రొత్తగావచ్చి తన నివాసము నాక్రమించుకొనిన రాజపుత్రునిచేఁ దోసివేయఁబడినదివోలెఁ గ్రిందఁబడుటఁజూచియు దానిని మరల స్వీకరింపకయే పరువెత్తెను. రాజులును స్త్రీలును నూతనప్రియులు గదా! ఇంకొకకామిని మన్మథుని లీలావతంస పల్లవమును బోలు తొమ్ము మీది నఖిక్షతమును వెల్లడిచేయుచు “నేను సురతాదరము గలదానను. సురతాదర మిగుల సహింపఁగలదాన” నను నభిప్రాయమును తెలియఁ జూపెను. ఒకకాంత చెవినుండి మఱియొకకాంతబుజముపై జాతీపడియున్న కుండలము గళమునుండి జాతీన చక్కెరవిల్తుని చేతిగుడునువాలువలెఁ బ్రవహించెను.

ఈప్రకారముగా వేలకొలంది వెలందినుండి యొడలెఱుంగని విక్ర తచేష్ట ముఁ జాలై చాలతోందరగ వచ్చి చూచియుఁ దుదకుఁ బెదవులందుఁ

గోపస్ఫురితంబులును గ్రీగంటిచూపులయందుఁ గిలికించితవిశాలంబులును దొరల మరలి పోవుగతిఁ గాంచీపురవీధులలంకరించి యొక బంగరుమేడ లోని రతనంపుటరుఁగులమీఁదఁ గొలుపుఁదీర్చిన విక్రమాంకభూపాలుఁ డందఱితేతను బంగారుకొండ శిఖరముమీఁద నున్న సూర్యభగవానులను స్మరింపఁజేసెను. తరువాతఁ గొన్ని దినంబు లందు నివసించి యటనుండి కదలి ద్రవిడభూపాలుని ప్రతాపమునకు భీతిల్లి పారావారము దూరముగా నోరసిలిపోవ నందుండి యిందిరాసుందరి చిన్ననాఁటిమందిరము బయలు పడెనో యనునట్లున్న గాంగకుండనగరముంగాంచి యాకసమునంటియున్న కనకప్రాకారములకు నడుమ సువర్ణశైల మధ్యస్థంబగు సురపురము చెరువు నిరాకరించుచున్న కోటలోనికింబోయి రాజోపప్లవముచే ముట్టడించియున్న శత్రురాజ్యనైన్యముల నన్నిటిం జెదాచెదలుగావించి బావమఱుదినఁ బితృ మగు రాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁగావించి యందుం ద్రవిడంగనాన యనచులుక పీయమానశరీరకాంతి యగుచు నెలదినములుమాత్రముండి తనరాకై తరంగకై తపంబునం బరమేశ్వరునకు వేలకొలందిమ్రొక్కులు మొక్కిక్కుచున్న తుంగభద్రుని గారవించుటకై చనుదెంచెను.

పట్టాభిషిక్తుడైన కొలఁదిదినములలోనే చోళభూపాల కుమారుఁడు మంతులతో విరోధపడుటంజేసి చేజ్జీనాథుఁడగు రాజిగాభిధానుఁడు చోళ రాజ్యమును హరించెను. మఱియుఁ గుటిలమతియై విక్రమాంకదేవునివలనఁ దనకుఁ బరాభవము వచ్చునేమో యని జడియుచున్న సోమదేవునితో సంధి కావించి వశపఱచుకొనెను. దగ్గఱనున్న నైనికుఁచేతులయందల్లాడు కత్తులు తగులునను భయముచేతంబోలె రాజ్యలక్ష్మి ప్రతాపవంతులగు రాజులయొద్ద నిలుచుటకే వెనుదీయుచుండఁ బ్రమాదముల పాలగుచుఁడు రాజులయొద్ద నెట్లు కాలూఁది నిలువఁగలదు? అనిర్వాచ్యమగు పాపపరి పాకమునం జెడురాజులకు వాడముచుండు దుర్బుద్ధులచేతనే సముద్రములోఁ గొండదెబ్బతగిలిన యోడవలె రాజ్యలక్ష్మి నశించుచుండును. నిరంకుశ మగు కలియుగమునందుఁగూడ నవినయపథవర్తులగు రాజులను యుద్ధము

లందు మేము తప్పక వంచింతుమని శస్త్రదేవతలకొక వ్రతము గలద
 దిక్కుమాలిన పుడమి తేండ్లాలోచింపక వదలిపోవుచున్న రాజ్యశ్రీవల
 మతి మఱితచెడి బాహుమదమున వ్యర్థముగా పరప్రతాపదీపమునకు శల
 భమగుచున్నారు. కటకటా! యీచెడుగు రాచటికము దుర్వ్యసనచింతచే
 బ్రపంచమంతయు శూన్యముగాఁ దలపోయును గాని గడెనేపైనను బర
 లోకచింతచేఁ బ్రపంచము శూన్యముగాఁ దలపోయెడు. గుండ్రని పాల
 రాతిపై దైవబుద్ధికలవారు తెలివిమాలినవారని నిందించుచుఁ ద్రిసయనలింగ
 మునుగూడ నిరసించు పాపిష్ఠరాజులకు సంపదయెట్లు నిలుచును. సర్వదా
 పడుచుగుబ్బెతల నడుమఁ దిరుగువాఁడు పురుషవ్రతము గాసాడుకోలేని
 పగిది దుర్మంత్రినేవితుండగు రా జెన్నఁడును నీతిమార్గమును సంరక్షించు
 కోఁజాలఁడు. రక్తపంకిలములగు యుద్ధభూములందు రాజులతో వ్యభిచ
 రింప నభిసారికయగు రాజలక్ష్మి హృదయమందు నిలుపుకొన్నవారి హృద
 యముల నేల పంకిలములు చేయకుండును? సంపదవచ్చినతోడనే రాజులకు
 గుణవంతులందు దుర్మార్గులనియు, మిత్రులయందు శత్రువులనియు, శత్రు
 వులయందు మిత్రులనియు విపరీతబుద్ధి పుట్టించుచుండును. ఒకకుటుంబ
 మందనేకులు జన్మించినను వారయందొక్కనికే దైవలిఖితమగుటచే రాజ
 యోగము కలుగుచుండునని యెఱుంగర రాజ్యాశచే తెలివిమాలినరాజులు
 కుటుంబకలహములచేఁ గులము నశింపజేసికొందురు. చోళపుత్రవిరోధియగు
 రాజిగునితోఁగలియుట, కన్నయని భయభక్తులతో గారవించుచుండుటయే
 తప్ప సోమదేవునకు విక్రమాంకభూపాలుఁడు గావించిన యపకారమేదియో
 తెలియఁజాలము. నీతిమాలిన రాజిగుని జంపుటకై తమ్ముఁడు ప్రయాణ
 మైపోవ వెనుక బలమంతయు సమకూర్చుకొని యన్నయగు సోమదేవుఁడు
 కిరాతులగు నరాతులకుఁ దోడుపడుటకై చనియెను. గండస్థలములనుండి
 యెడతెగక పాటు మదపంకమునం జనించిన తామరాకువలెనున్న చెవుల
 పైతుమ్మెదగుంపులు మీఁది నల్లగొడుగుల వడుపునఁ బ్రకాశింపఁ బరు
 వెత్తుచు, వప్రక్రిడలయందలి దంతాఘాతములచేఁ గులగిరులకు పైతము
 నెలయేర్లను నెపమునఁ గన్నీరుకొల్పలు గట్టించుచుఁ, గలకలమును శోభ

దంతములయందే యుండవలయు నను తలంపునం బోలె సరోవరముల
యందలి తమ్మిపూవులను, దలఁచుకొదగినవానిఁగాఁ జేయుచు, శ్రీవణా
నందముగ జుమ్మని గాన మొనరించుచు, నలసిన చంచరీకాంగనలకుం
గర చాలితంబులగు తరువ్రసూనంబులచేఁ దావిగుబుల్కొనఁజేసిన మద్రో
దకమునం దప్పితీర్చుచు, గొండలఁబోలు దండిమేనుల బలువునంజేసి
యడుగడుగునవ్రక్కలగు భూదేవత నుపలాించు పగిది సవిలాసంబుగఁ
గన్మాతలతోఁ దొండము లట్టిటుత్రిప్పుచు, గొండలవలె మేఘమండలముం
దాకుచు, గన్నులపండువొనరించు నేనికతండంబులతోడను, వజ్రకఠినం
బులైన యినుపపట్టాలతో నున్నని రాజమార్గముల యందుంబోలె నంప
తునుకలుపినుఁగు మొండెములు మున్నగువానిచే నెగుడుదిగుడగు యుద్ధ
భూమియందుఁ గూడ బరుగిడఁ జాలు నరదంబులతోడను, గమనవేగం
బున జయింపఁబడియు సిగ్గు లేక వాయుదేవుఁడు వీచనవలెనల్లాడు వాలము
లాశ్రయింప మణిమయంబులగు పల్లములయందు సూర్యునిబింబము ప్రతి
ఫలించుటంజేసి తనయరదము లాగుటకుం దగిన వగునో కావో యని
యతనిచేఁ బరీక్షింపఁబడుచున్నవో యను నట్లున్నవియు, మేము పరుగెత్తు
టకుఁ దగినభూమి సృజింపకపోయితివేల యనిబ్రహ్మనడుగఁబోవుచున్నట్లు
ఖరపుటము లెత్తి యాకాశాభిముఖము లగుచున్నవియునై బంగారుటంగు
వాఱులతో నధిష్ఠించి యున్న రాతులతో లెక్కింప నలవికాక బారుగట్టి
నడచుగుఱ్ఱములతోడను, దళ తళలాడించు కత్తుల నీలిరంగుచే నాకాశము
నింద్రినీలమణిమయంబుగాఁ జేయుచున్న పదాతులతోడను గదలి పర
భయంకరంబుగ ద్రవిడసేనం గలసికొని చిరకాలమునకు శత్రువుల కప
కారము చేయుట తటస్థించెఁ గదా యని రాజిగుఁ డనువాని సేనమీదికి
గలియునంతలో గ్రహగ్రస్తుఁడుఁబోలెఁబోరికాయితంబగు సేనతో నెదురు
వడిన యన్నయగు సోమదేవుఁజూచి విక్రమాంకనృపాలుఁడు మనస్సులో
నేమేమో యాలోచించుకొని “యహహ ! విధిహతకుఁడనర్థపీజములను
జల్లి విరోధమును బోదెలగుండ నవినయమును నీరుఁ బ్రవహింపఁజేసి
దుష్కిర్తి యనుసస్యమును బండింపఁ దలఁచుకొన్నాఁడు. నాయన్న దుర్మా

ధ్మదై పరిపందితోఁ గలసి పోరికి వచ్చినాఁడు. ఇతనిని బాణములతోఁ
 బరామర్శింపకుండ నెట్లునివారింపఁ గలను. తండ్రిమాటఁగూడ వినక
 కుంతలాజ్య మితనికే పట్టము గట్టితిని గదా : నేఁ డెట్లు వీనిని బీడింపఁ
 గలను ? నాకు గొప్ప యనర్థము తటస్థించినది. జ్ఞాతివధ చేయుటకుఁ
 జేతులాడక లేచిపోయితినేని దుష్టప్రజలందఱు నాయందు గొప్ప దుర్యశ
 మారోపించి సంతోషింతురు” అని తలపోసికొని నిష్కళంకమగుచిత్త
 మతో నన్నయొద్దకుఁబోయి కొన్ని యనునయ వాక్యములు ప్రయోగిం
 చెను. ఎన్నియొట్లు పెట్టికొనినను కులపాంసనుఁ డగు సోమదేవుఁడు తన
 యుద్యోగమును మానక తమ్మునితో యుద్ధము చేయుటకే ప్రయత్నిం
 చెను. “చీ : కుటిలబుద్ధిగలవారి మలినచరిత్రమునకు నింద యగుఁగాక :
 యశస్సును బాడుచేయు నీపని నాకేలతటస్థించినది : స్వర్గమునకుఁ బోయి
 తండ్రితో నేమనిచెప్పుదును.” అని విచారించుచుఁ గొంచెము మాఁగన్ను
 వెట్టి స్వప్నమునందుఁ జంద్రమాళి ప్రత్యక్షమై “వత్సా : నీవు దేవకార్య
 మునకై నాచేసృజింపఁబడితివి. నీవు మిగుల సుగుణరాశివి. దైర్యశాలివి.
 మనస్సును సంశయదోలికపై నేల యూచెదవు ? నీయన్నకు నూపుగింజ
 యంత డైనను నదృష్టరేఖలేదు. పాపాత్ములకుఁ బూర్వజన్మమునఁ జేసి
 కొనినపుణ్యము కొంచెమున్న నదియు నశించును. నేఁడు యుద్ధమున నీ
 యన్నను జయించుట లోకము నంతను సంతోషపఱచుటయే. సంశయింప
 కుము. విల్లెక్కుడుము; విరోధిని సంహరింపుము; నీవు దుష్టశిక్షణము
 కొఱకే జన్మించితి వనుమాట మఱచితివా యేమి?” అని గిరితనయాదయి
 తుఁడు పలికినవలకులు విని కన్నుదెఱచి మహాదేవునిమాట కడుగుదాఁట
 రాదని యుద్ధము చేయుటకే నిశ్చయించెను. రెండువైపులనుండి సమస్తా
 యుద్ధములతోఁ బోరికై పురికొనుచున్న రెండుతెగలను జూచి పులక
 రించుచున్న రెండుచేతులతోడను వీరమృదంగమువంటి ధ్వని గల
 యావికృమాంకభాషాలుఁడు మందరపర్వతమువంటి మత్తగజము
 నెక్కి శత్రునినై న్యసముద్రమును మధింపసాగెను. అహమహమికచే
 వచ్చుచున్న యా రెండు నేలలతోడను వీరాజపుత్రునినేన గూడ

నదీప్రవాహముల కభిముఖముగాఁ జోయిన సముద్రోదకము వలెఁ గలసి
కొనియెను. అప్పుడు ముత్యాలహారముతో నలంకరింపఁబడిన యేనుఁగు
మూఁపున గూరుచుండియున్న కుంతలేంద్ర కుమారుఁడునోటఁ బామును
గఱచుకొని యెగురుచున్న గరుత్మంతునివలెఁ గనఁబడియెను. ఆ మహా
సంకులయుద్ధమునఁ జేసజెండాలు తెగి రక్తనదులఁ యందుఁ బడి తిరు
గుచు దేవతాకాంతల నేత్రములకు నిజమైనచేఁప అనుబుద్ధినిఁ గలుగఁ
జేసినవి. నెత్తురు బురదచేత రణఘామియంతయు నడువవీలులేని దగుటఁ
జేసి భటులందఱు దేవతాకాంతలకిష్టమైన యాకాశగమనమునే నిరాలంబ
ముగా గావించిరి. ఒక మావటీఁడు మఱియొక మావటీని కత్తిదెబ్బచే
మూర్ఛిల్లి తన యేనుఁగుచెవుల గాలిచేఁ గొంత నేపటికిఁ దెప్పిరిలునంతలో
నింకొకభటునిచేఁ దన్నుఁ గొట్టినవాఁడు చచ్చుటచే వైరశుద్ధి గామికి
మిగులఁ జింతించుచుండే ఒకవీరుఁడు తన కావించిన దాయనైత్తిమీఁది
చూడఁమణిచూర్ణము కన్నులలోఁబడ శత్రుగజదంతాఘాతముచే తొమ్ము
నుండి కాలు రక్తము దోసిళ్ళఁ బట్టి కడుగుకొనుచుండెను. మఱియొక
భటుఁడు తనచేతిలోని కత్తిఁ బగవాఁడు విఱుగ నటక సాహసమున
వానిచేతిలోని కత్తిచేతనే వానిం జంపెను. తనప్రాణములు పోవుచున్న
పుడు గూడఁ గాలితోఁ బగవానితలఁ దన్ని యొక జోదు తనజన్మము
సార్థకమని తలఁచుకొనియెను. పరాక్రమవంతులకుఁ గీర్తి యందె యాద
రము గాని మృత్పిండమగు శరీరమునం దుండదు. ఒకయోధు దాయ
యొడలి కవచము పగిలిపోవుటఁజూచి తన కవచముగూడ పదలి యుద్ధము
చేసెను. నిర్మలమగు విజయముఁ గోరువారు కించిత్తయిన నధర్మమార్గ
మునఁ జోరు. నెత్తురుచే నిండియున్న పగిలిన కుంభస్థలముపైఁ గర్ణా
నిలమును జిమ్ముచున్న యొకయేనుఁగు మృత్యుదేవతకొఱకు గిన్నెలోని
వేడిమద్యమును జల్లార్చు చున్నట్లుండెను. ఇంకొకదంతి కత్తిచేఁ జెవి
తెగి కుంభస్థలము మీఁదఁ బడి యుండఁ గృతాంతునిపానపాత్ర మాకుచే
మూయుచున్నట్లు కనఁబడెను. ఇట్లా యుద్ధప్రబంధము సర్గసమాప్తిలేకుండ
వికృమాంకనృపాలుఁడు శత్రువిజయమునకై తనయెక్కిన దంఠావళమును

హెచ్చరింప డీణము రాజగునిసేనమీఁదికిని డీణ మగ్గిజుని సేనమీఁదికిని బలపుచు శత్రుబలములయందు యుద్ధముచేయఁ దగినవారినెల్ల నుగ్గు చేసెను. అతని గజమును, గపాలములను, గాలితోఁ దన్ని బోరగిలఁ బడఁజేయుచుఁ బిశాచాంగనలకుఁ గల రక్తపానోత్సాహమును బోఁగొట్టు చుండెను. వలపు గ్రమ్ము తమ్మిమొగ్గయందుఁ గాఁపురముచేయు లక్ష్మి నిజముగా నీకుంతలేంద్రకుమారుని హస్తాంబుజము నాశ్రయింపఁ జేతి లోని కత్తి తుమ్మెదపంజ్జీవంటి శోభనువహించెను. విజేగిపోయిన కరిదంతములతోడను రక్తపూరముతోడను నిండిన కపాలములతోఁ గూడి యున్న యుద్ధభూమి యమభటులకొఱకై సంజుకొనుటకు ముల్లంగిదుంప లతోఁ గూడ నానవము గిన్నెల నిండ వడ్డించిన భోజనాగారమువలె నుండెను. బాణములను కటాక్షములు పఱపి రాజిగసోమదేవుల నిరువురను వశపఱచుకొనిన వీరలక్ష్మిని యుద్ధరంగమం దాడించుచున్న వీరనటుం డగు విక్రమాంకభూపాలుని యంపగములచేఁ దలలు నఱకఁ బడిన యోధులు నమస్కరించుచున్నవారివలె నభిముఖముగా నొరఁగఁ జొచ్చిరి. ఇతని దంతావళముకూడ రణతటాకమునందలి శత్రుసేనాముఖ పద్మములు పెకలించి యారణతటాకమునే జయలక్ష్మి చేతిలోని తామర మొగ్గను గావించెను. ఒకమూల యోధవరుల కంకాళకంబులును, మతోక్కప్రక్క నేనుఁగుల యెమ్ముపోవులును, నింకొకవైపున రక్తప్రవాహంబులును, వేతొక చక్కిని మెదడుముద్దలును గల పోరినేల యముఁ డాహారము గుడిచిన యంటువిస్తరివలె వేలకొలఁది నక్కలచే నాకఁబడుచుండెను. ఇట్లు సంకుల యుద్ధముగావించి దశమంతయు నిర్మూలముఁ జేసిన రాజ కుమారునకు జడిసి రాజిగుఁడు పాఱిపోయెను. సోమదేవుఁడు మాత్రము కారాగారమున నుంచఁ బడెను. ఇరువురు రాజ్యలక్ష్మిలును నతని పాద మూలము నాశ్రయించినవి. ముల్లోకంబులవారిచేఁ గొనియాడఁబడుచున్న భుజబలము ద్రోవ్యము మహత్వమునుగలవారి కసాధ్యమగు కార్యముండ దుగదా ! పిదప సమరదేవతల నర్పించి కవచము విప్పి యుభయరాజ్య శ్రీలతోడను జేగీయమానవిభవముతోఁ దుంగభద్రాతీరమునకు విచ్చేసి

యన్నకై జాలివడి కొంతతడ వాలోచించి మరలఁ దనరాజ్య మన్న చేతనే
యేలింపఁదలఁచెనుగాని “రాజపుత్రా! నీవు తప్పఁదలఁచుచున్నావునుమీ”
అని కోపముగా నశరీరవాగ్రూపముగాఁ జంద్రశేఖరునిచే నిషేధింపఁబడు
టంజేసి యాతలంపు మానెను. అంతట రాజపుత్రభవిష్యత్పట్టాభిషేకమహో
త్సవమునకై తుంగభద్రానది పవ్వముఖంబుల రాజహంసశంఖంబు
లూఁచుచు లగ్నసమయము సరిగాఁ దెలియుటకై ప్రతిబింబితార్కచింబ
మను గడియారము బాగుచేయసాగెను. వాయువులు నిర్మలంబులై మంద
మందముగా వీవసాగెను. దిక్కులన్నియు నవ్వుచున్నవో యన విశదము
లయ్యెను. లోకుల దెందము లన్నియు సంతసమున నుప్పొంగసాగెను.
దుండుభులు మ్రోగిన గతిఁ గరిబృంహితములును, శంఖములూఁదిన
వడువునఁ దురగహేషారవంబులును జెలరేఁగసాగినవి. పృథివికిఁ దగిన
మగఁడు దొరకేఁగదాయని చాలుక్యరాజ్య లక్ష్మీయుఁ జిరకాలమునుండి
తనకుఁ దగులుచున్న చింతాజ్వరమును బాపుకొనియె. తరువాత నొక శుభ
ముహూర్తంబునఁ బుణ్యాంగనలు సేనలు చల్ల వృద్ధభూసురు లాశీర్వదింప
ననేకసామంతమంత్రిపురోహిత పురస్కరంబుగా శ్రీవిక్రమాంకనృపాలుఁడు
కుంతలరాజ్యసింహాసనమునం బట్టాభిషిక్తుఁడై యా లగ్నమునందే
తన తమ్మునకు యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకముఁ గావించి విక్రమధన క్రీతయగు
సంపద దాసివలె నింటివనులన్నియు నెఱవేర్చ నాశ్రితపోషణము గావించు
చుచు నిర్విరోధముగ నిరీతిగఁ బ్రజలను బరిపాలించుచుండెను.

ఇది షష్ట సర్గము

సప్తమ సర్గము

★

రిపుమారకుఁడయిన విక్రమాంకదేవనృపాలుఁ డీవగిదిఁ గోరిక
లన్నియు నెఱవేర్చుకొని మరల నొకసారి యుద్ధకుతూహలియై దిగంత
ములయందు దిగ్గజములనుమాత్రము మిగిల్చి కృమ్మఱఁ జోలరాజు

ప్రతాపమార్పి క్రమముగఁ గల్యాణపురముం బ్రవేశించిన గొన్నాళ్ళకుఁ
 జెఱకువిల్కాని పూవుటమ్ములకుఁజెలియు దీవపూవుంబోడుల నాడించు
 సూత్రధారుండును గోకిలాపంచమస్వరంబుల కుపదేష్టయు శృంగార
 రసంబునకుఁ జుట్టంబు నగు వసంతుం డువ్యానవసంబులనెల్ల నిగురింపం
 జేయఁ జందనాద్రియుఁ జలికాలంబునఁ జలికై భయంపడి తన గుహల
 యందు డాఁగియున్న వాయువులను మెల్లమెల్లన వెడలింపసాగెను.
 వాయువులును దమకు శత్రువులగు పాములకుఁ జోటిచ్చినదను కోపము
 నంబోలే మలయపర్వతమును వదలసాగినవి. సూర్యుఁడును జిరకాలము
 నుండి తనరభము లాగుచున్న గుఱ్ఱములను మార్చి మంచివానిం గైకొను
 తలంపునంబోలే గుఱ్ఱముల కుత్పత్తిస్థానంబగు సుత్తరదిక్కునకుఁ
 బ్రయాణమాయెను. దూరమనక దవ్వనక సర్వత్ర సేవజేయుచు నను
 చరములై యున్న కేరళమారుతములకు వసంతుని యందలి భక్తి యిట్టి
 దని నుతింప నలవిగాకుండెను. "చెలీ! నీవుపోయి మలయపర్వతము
 నందలి గుహాగృహద్వారంబులకు గుండ్లాతితలుపులు బిగించి వియోగ
 వతుల నేడిపించు మలయమారుతములకుఁ గారాగారనివాసము ఘటింపఁ
 జేయుము. సదీ! నీవు కోపముఁదెచ్చుకొని యనరాని మాటలని దక్షిణ
 వాయువులనుదిట్టము. నీ నిట్టార్పువాయువులచేఁ గొంత మాంద్యము
 వదలి వెచ్చదనమయినఁ గలుగును, అతివా! నీవు చందనగిరియందుఁ
 గాపురముఁజేసి కిరాతులతో 'గాలికి వాహనమగు లేడిని జంపు'డని
 చెప్పినదానిచే వీనియాత్ర మూలఁబడును. కాని సురకాంతముల యందుఁ
 దమ వెలందుల చగ్గవలమీఁది చెమ్మట మమ్మరమడంచి మహాఘోరకారముఁ
 గావించుచున్న వాతపోతముల యెడల నాకిరాతులట్టి కిరాతవృత్తి నవలం
 బింపరు. మనదైన్యము మాత్రము వెల్లడియగును. కోమలీ! యీ
 మంచిగందపుఁ దెమ్మెరలకున్న దురాగ్రహమేమోకాని వసంతర్తువుం
 దప్పఁ దక్కిన ఋతువుల నాశ్రయింపవుగదా. పుష్యమాసములోని
 రాత్రికిఁ జంద్రోదయము దోడుపడినట్లు దానిచే మనకు మఱింత దుస్సహ
 ములగుచున్నవి. సకియా! ఇది విరహవతుల పాపమో లేక దక్షిణ

మారుతము మేధావిశేషమో కాని యెన్నఁడైన దిగ్భ్రమచేతనైన నీవాయువు మలయపర్వతము దారితప్పదుగదా" అని గుమగుమ పరిమళించు లేతవాయువుల ధాకకాఁగలేక భూగర్భములయందు డాఁగి మగల కొఱకు విలపించుచున్న కామినులు ప్రేలసాగిరి.

మన్మథదేవుని విమానంబులై శృంగారరసరాజము ననుగ్రహమాలలై యామని కితరఋతువులకంటె నాధిక్యముసూచించు దోలావిలాసములు కుప్పగూరలై వర్ధిల్లినవి. ఉయ్యాల లూఁగు భాగ్యవతుల పిఱుదుల బలువున కాయుయ్యాల త్రాళ్ళుతెగకుండుట చెఱకువిల్కాని యదృష్టమని చెప్పవలయును. విశాలములగు కాంతల నితంబబింబములచే నిరవకాశంబులగు నుయ్యాలపీటలయం దేములనో చాపతూణీరశరంబులతోఁగూడ ముడుచుకొని డాఁగియున్న పూవంటివజీరు దోలావిలాసములు చూడవచ్చిన పడుచువాండ్రపై గురియైన సరిగాఁ జూడక యంపవాసీలు గురియుచుండ మింటినడుమదాక జడియక యూఁగుచున్న కొమిరప్రాయపుగుబ్బలాడులునభఃప్రాంగణవిహారమునల్పు వేల్పుటాండ్ర పొలుపుఁ దెలుపసాగిరి. వెయ్యేల, యుయ్యలలూఁగు తియ్యఁబోడుల యొయ్యారంబు చక్కనయ్య చక్కని కవియైనచో వర్ణింపఁగలడు. అంగనల దోలావిహారంబులును వెల్లివిణిసిన మల్లిపూవులును లవంగవాయువులును, జగములన్నియు మోహపఱపఁజాలు కుసుమాయుధుని పరికరములలో ముఖ్యపరికరములు. గాలిచేఁ గట్టుపుట్టంబులల్లాడఁ గాళ్ళసాచి యుయ్యాల లూఁగుచున్న యెలనాఁగల నెదుటినుండి చూచుచున్న పడుచువాండ్రభాగ్యమే భాగ్యము. నితంబజాడ్యములు వదల దోలాప్రేంకనముఁ గావించిన యువిదల పరిశ్రమము నిరాయాసముగ మగనేత సేయుటయం దుపయోగించెను. స్త్రీలకుచముల నడుమ బడి నలిఁగియు నెట్లకేలకు వారినిట్టార్చువాయువులచేఁ బొట్టపోసికొని మరల బ్రతికి స్వామికార్యము నెఱవేర్చిన మలయవాయువులును గల్లుగల్లునఁమోగు గడ్జలమోతతో నుయ్యాలలునిండించి స్వామి రాజధానిని మంగళవాద్య

పూరితముఁగావించిన వసంతుండును మదనుని నేవకులయందు మిగుల నెన్నికఁగాంచఁ దగినవారు. మొగములు ముద్దుఁబెట్టుకొనియు బట్టలు లాగియు నితంబఫలకములయందు విశ్రమించియు నిట్లు పలువిదములఁ బలుగుతనముఁ జూపించిన కేరళ మారుతము మాత్రము దూఱఁదగినది. ఉద్యానములయందు దోలావలసముఁ జూపించు లీలావతు “లుయ్యాలో దంపాలో” యని పాడు పాటలాలించుట చేతనే కోకిలాంగనలు వసంత ఋతువునందు మాత్ర మంత మధురముగాఁ బాడనేర్చినవి. రెండుచేతుల నుయ్యాలక్రాళ్ళు గట్టిగ బట్టుకొని దూరముగ నూఁగుచున్న యన్ను మిన్నలకుఁ బిఱుఁదులనుండి కట్టుపుట్టంబులు జాఱిపోకుండఁ బట్టుకొనుటకు వీలులేకుంటచేతనే మన్మథుండు మఱిత పొగరుకొనెను. వసంతుఁడు వియోగినుల కొఱకై తెప్పించిన చిగిరించిన తీవగుంపు లను యసుపాశములు మెడలకుఁ దగుల్చకమున్న వారి ప్రియులే వేగముగ వచ్చి తమబాహుపాశములు తగుల్చసాగిరి. మలయ వాయువులు చొరరాని గర్భగృహములయందు నివసించుటయుఁ జిగురాకువీవనలు వినరుకొనుటయుఁ దప్ప వియోగవతులకు మూర్ఛారోగము సోఁకకుండఁజేయుట కుపాయములు లేకపోయెను. కోయిల పల్కులు విని యాపగిదిఁగూయు పెంపుడుచిలుకలనుగూడ విరహిణు లావలకుఁ దోలినపసాగిరి. ఒక్కొక్కకాలమందు సుగుణములుగూడ దుర్గుణములై పోవునుగదా ! గుములుగట్టి వెలుపల జుమ్మని రొదచేయు తుమ్మెదలవలన మంచు సర్వమంగళమైనదను మాటవినినవోయనఁ బంకమునుండి వెడలిన పద్మముకుళంబులు రెండేండ్లు వయసు గల బాలికల ముద్దుమొగములతో బురణింపసాగె. ఉపవనస్థలియను పోయాలికి జనించిన వసంతుఁడను బాలునకు సూతనముగ దంతములు మొలచినగతి వాసంతికాకుట్మలములు మొలవసాగినవి. దక్షిణమారులముచేఁ బ్రతిక్షణముఁ దన విశ్వాసమును బరిమళింపఁ జేసికొనుచు వనలక్ష్మి ప్రసూనస్థిత సుందరంబగు ముగ్ధవసంతుని ముఖారవిందమును ముద్దుపెట్టుకొనసాగెను. నేలరాలిన పుష్పపరాగముమీఁది తుమ్మెదకాలి

గీతలు వసంతబాలకుని జదివించు బడిపంతులు బూడిదపైవ్రాసిన వర
 వడివలెఁ బ్రకాశించెను. పువుపుప్పొడి తిప్పలపై దొరలుచుఁ జెల్లెక్కుచు
 లతాపురందుల ప్రిసూనాంశుకములులాగుచుఁ బ్రవాళాధరంబులానుచు
 ముకులస్తనంబులు నలఁపుచు మత్తభ్రమరవైతాళికులు సన్నుతింపఁ
 బలువిధంబులఁబంచబాణసామ్రాజ్య మనుభవించుచు లవంగవాయు
 వొకబుజమును పికపంచమస్వర. మొకబుజమును బ్రతిపదమున మలయా
 నిలముచేఁ బోగుచేయఁబడుచున్న పువ్వులు తల్పములును గాఁగఁ దరుణ
 వసంతుఁడు వనక్రిడఁ గావింపసాగెను. హిమవ్యపాయము వలని వెట్టి
 సహింపఁజాలని మలయగిరికి శీతరోపచారముఁగావించు చందనపల్లవ
 వృక్షన నిర్గతంబులగు వాతాంకూరంబులతోఁగలసి కేరళవాయువులు మనస్వి
 నులగు కామినుల మనంబులనుండి తొలఁగిపోయిన గానవిద్యను జీవగ్రాహ
 ముగా గ్రహించుటకుంబోలె దిగంతము లన్నియుఁ బరిభ్రమింపసాగెను.
 కోకిలాపంచమస్వరంబుల కదృష్టవశంబునఁ బ్రతిష్ఠవచ్చినదేకాని యది
 పూవిల్కానికిఁ జేయు సాహాయ్యమును విరహిణీ కంఠములయందలి
 లీలాకలపంచమనాదమేకావించెను. మన్మథమహారాజు నెదుర్కొనువేళ
 వసంతసామంతనృపాలకుండు సేవకులకొఱకై చల్లు సువర్ణఖండముల
 వలెఁ బ్రతిపదంబునఁ జంపకపుష్పంబులు రాలఁజొచ్చెను. చూతమంజ
 రుల నడుమంబడి పువుమొగ్గలాఘ్రాణించు తుమ్మెదల కంగనామధ్య
 స్థితులకుంబోలె నొక్కనిమేషమేనిఁ గాలునిలువకపోయె. పూదేనెఁ ద్రావుటకై
 వ్రాలిన తుమ్మెదలచే నంతకములగు నూతనవాసంతికాకుసుమంబులకు
 మంగళశంఖాకారంబు తటస్థించెను. ఎలనాఁగల పుక్కిలంత లాసించు
 పొగడచెట్టులనుజూచి పాదప్రహారముల కానవడు నశోకవృక్షము తన
 యల్పవ్యసనమునకు సిగ్గుపడెను. అవిరళంబుగ మ్రోయు భ్రమరవలయం
 బులచేఁ గై సేయఁబడిన లేమావిగుంపు కౌఁగిలింతలచే మిత్తుఁడగు మద
 నుని సంభావించి పికపంచమనాదమిషంబునఁ గుశలమడుగుచున్న యామని
 గోమునకు సాటిలేకుండెను. కేశీవనంబులయందలి వికసత్కుసుమభరి
 తంబులగు చంపకవృక్షములబారులు ప్రాణత్యాగమునకై నిశ్చయించు

కొని వియోగవతులు విసర్జించిన బంగారుగంటల యొడ్డాణములవలె నుంచెను. కాము నానతి దక్షిణమారుతము విరహజనుల శిక్షించుటకై మోడుగవుపుసూదులను సంపాదించి తీవకొరడాలుజలిపించుచు జాగ్రత్తగా నుంచెను. మదనభూపాలుండును బుంఖానుపుంఖముగాఁ బుష్పభాణములు వర్ణించు పాదపయోధులతోఁగూడ వసంతుఁడను మత్తగజమునెక్కి వియోగినులపై చాడివెడలి యెడనెడ మథుమాస మర్పించు విచిత్రకుసుమ భాణములచే నిండిన యమ్ములపొది బరు వధిజ్యధన్వఁడయ్యును దగ్గించు కొనలేకపోయెను. వరిగింజలచేఁ బలువరుస లతిస్వచ్ఛముగాఁ దోము కొనుచున్న శృంగారవతుల దంతకాంతులచేఁ గడుగఁబడుటచేతంబోలెఁ జంద్రకిరణంబులకు మెఱుఁగువచ్చె. “ఓవసంతుఁడా ! నీవు మన్మథునకు స్నేహితుఁడవేని వాఁ డనంగుఁడైనప్పుడు నీవేల కాలేదు. నీయంతర్గతాభిప్రాయము మేమెఱుంగుదుము. చెలికారమును నెవమున వియోగవతులఁ జంపుటకై వచ్చితివి. కాదుకాదు, విరహవతులను బాధించుటకు దీక్ష వహించిన మహాపాతకివగు నిన్ను ముక్కుంటి కంటినెగయును స్పృశింపక పోయెను. అదియును బ్రయఖండితలమగు మా దురదృష్టమే. హర ఛాలాన్నికి మిత్రుని పట్టగించి పాటిపోయిన వాఁడవు నీకు జ్ఞాత్ర మెక్కడిది ! చండాలుఁడా ! నేఁడు నీవాయనంగుని యెదుట సిగ్గులే కేల నిలువఁబడితివరా ! మహాపాపాత్ముఁడవగు నీతోడి సావాసమునకు ఫలమిజన్మమునందే కొకిలలకు ఫలించినది. కాదేని సగము కాలిన కొజకచ్చువంటి స్వరూపమేలవచ్చును ? నీయందలి దోషమెఱింగియు మదనుఁడు మరల నిన్నుఁ జేరఁదీయుటకు శ్రీవధఁ జేయుటకు సిద్ధపడు నీవంటి మహాపాతకి యింకొకఁడు దొరకకపోవుటయే కారణము. ప్రభువులు పాపాత్ముఁడని యెఱింగియు నొక్కొకనిఁ గార్యావసరమునకై చేరఁదీయుచుందురుకదా !” అని వియోగజ్వరము తగిలిన వెలఁదు లందఱును వసంతునిఁ దిట్టసాగిరి. ప్రణయకోపపరాజ్ఞులగు మానినులు సవతుల పంటికాట్లుగల పెదవులతో సరసాలాపములు మాని గాంధీర్వముతో నున్న మగలనుజూచి స్తోషించిరేకాని యదిదోషముగా

భావింపరైరి. “ఓమగ కోయిలలారా! మీరు మానవతుల పొలయలుక
ముడులు విప్పి మగలతోఁగలుపుఁడు. ఓమలయమారుతములారా! మీరు
కేళిమందిరములయందాల్మగల సమరతోపరతంబులకుసాక్షులై యుండుఁడు.
ఓమధుమాసమా! నీవు వారు సమకూర్పలేని పసులన్నియు సమకూర్పు
చుండుము” అని నియోగించి యేదంపతులకును విరహా బాధలేకుండ
మదనమహారాజు లోకత్రయ సామ్రాజ్యభారము వహించి జాగరూకుడై
యేలుచుండెను. ప్రతిపుష్పమందును దుమ్మెదలకు జలక్రిడఁగావింపఁగా
దగినంత మకరందము దొరకుచుండెను. పంచమస్వరము గండుం గోయిల
కుత్తుకలయందు హెచ్చుస్థాయిగానుండెను. లోకత్రయము జయించి
యేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహింపఁగోరు శృంగారియగు మదనచక్రవర్తికిఁ
బుణ్యవశంబున ముల్లోకము లొక్కగడెలో జయింపఁజాలిన భటుఁడు
వసంతుఁడు తటస్థించెను. విరహిజనుల నందఱిని వశపఱచుకొనుటకై
జెండా యెత్తిన శృంగారబాంధవమగు వసంతమాసమునొద్ద వందిమాగధు
లగు చంచరీకంబులతని బిరుదావళులన్నియుఁ బరించుచుఁ గైవారము
నేయసాగినవి. పికపంచమనాదము ముల్లోకములయందలి యిల్లాండ్ర మాన
గ్రింధులు కత్తిరించుచుండె. పంచశరుఁడు వేడుకకొఱ కొకసారి కుసుమ
చాపము సారించిన సారించుచున్నాడేమో!” అయ్యా! మాచెలి కోయి
లలు కూసినందులకుఁ గోపగించి నిన్ను గొట్టుటకై చెఱకువింటి చదువు
చదువుకొనుచున్నది. చందనవాయువుల డాకకాగలేక మలయపర్వతమును
దావాగ్ని దహించినచో జాగుండునని తలంచుచున్నది. వసంతునకును
మదనునకును గల మైత్రి చెఱచుటకుం దగిన తంత్రములు వెదకుచున్నది.
వెయ్యేల, రామరామా! సీరామ సీరామి జేయరాని పిచ్చపనులులేవు” అని
దూతికలు మనవిచేయసాగిరి. మత్తభ్రమరాంగనలు మగతేఱులపైఁ
బుక్కిలించి యుమియఁజాలినంత తేనె బండిగురివెందపూవులనుండి జాలు
వాఱుచుండఁ దక్షిణమారుతము లలసటవడియు గడియరేపైన విశ్రా
మింపక పనిచేయుచుండఁ బుప్పొడి తిప్పలు గడెగడె కొక్కటొకటి యుష్ప
తిల్లి యశిదంపతులకుఁ గ్రీడాకై లంబు లగుచుండఁ గుసుమాప్రమిత్రం

బగు చైత్రమాసంబు గడచుదాఁక విరహవంతులకు జీవితాశయెట్లుండును? త్రిలోకీ విజయోత్సాహంబునంజేసి దురదవాణిన బుజములుగల తియ్య విల్కానికై విజయాస్త్రంబులు సమకూర్చుటకు వసంతునంత చొర జాగ రూకుడై యుండ వికసత్కుసుమ భరితంబులగు చెల్లెల్ల నమ్ములసంచు లగుటయు భృంగమాలికలు బాకు లగుటయు విచిత్రముకాదు. ప్రతివి యోగవతియుఁ జందనవాయువులు వీవని మలయగిరిదక్షిణభూములు కాఁపు రమునకై కోరుకొనుటయు లీలోద్యానములయందుఁ గోకిలలను లేపుటకై నెచ్చెలులచేతఁ జప్పట్లు చఱపించుటయుఁ బూవుల తావియంతయు నవహ రింపుడని తుమ్మెదలను నుతించుటయు మొదలగు ప్రాణములు కాపాడు కోఁదగిన యుపాయము లాలోచించుకొనుచుండెను. సింహళద్వీపమునం దలి కాంతల ముఖపరిచయముచేతనే కర్పూరవాసనలు గైకొని యుయ్యాల లూఁగు నజవతెజవల వెడందపిఱుందులయుఁ గర్పూరాపాండురంబులగు గండస్థలంబులయుఁ బ్రతిబంధకతచేఁ గొంచెము మందీభవించి గొప్పెర బొండములలోని యెళనీరు గళగళ లాడించుచుఁ గావేరీతీరము నందలి తాటితోఁటలలోని కల్లుకుండలకు భాంకారముఁ గలుగఁజేయుచు నారబం డిన నల్లచక్రకేళి పండ్లవలనఁ జల్లఁబడిన కమ్మతెమ్మెరలును తుమ్మెదలు ద్రావఁగా మిగిలిన పూదేనె కాలువలచే బురదయైన పూవుదోటలును, నిండాఱ విరిసినవిరులచే మీఁదఁబడునని భయమొనఁగు పాదపముల చేతను సర్వేంద్రియమ్ములఁ దనువుమాధవుని సాహాయ్యకంబునంజేసి నిర్లక్ష్యమ్ముగ లక్ష్యమ్ములయందు నలక్ష్యమ్ములయందును బాణమోక్షముఁ గావించి శరవ్యయముఁ గావించుకొని దైన్యపడనున్న కుసుమచావునకు రెండుజాలపురువులచాలు నిండిన తీవగుంపులే యధిజ్యవాపంబులయ్యె. సర్వపుష్పంబులును జైత్రాస్త్రంబులయ్యె. దశకంఠక్రిడారామంబున ముద్ర తమ్ములగు జానకిపాదముద్రలకు నమస్కరించుచుఁ గర్పూరద్వీపము నందలి వేలాకాననములోని పుష్పాడితిప్పలమీఁది యాటలకు మఱిగి తాం బూలచూర్ణపరీమళమిళితంబులగు కేరళకాంతల నిట్టూర్పులచే బలిసిన దక్షిణ వాయువులు తోడయ్యె. దోలాలీల లనుభవించు బాలామణుల పీనజఘనం

బులు నైతము కదల్చిన లంకావాయువులకు మానవతీ మానద్రుమంబులు కూల్చుట గొప్పపనికాదు. లేమావిచిగురులు మెసపుటవలనఁ గడ్డామృతము వర్షించుచు వియోగినుల నీడఁజూచియే కొట్టఁజాలిన విజయాశ్రమై కోకిలా కంఠమూలములనుండి దవడలు సంకటపడునటుల వెడలుపంచమస్వరము ధాన్వరమై సాయముఁగావింపఁదొడఁగె. దానంజేసి తుంటరియగు తుంట విల్కానికి దోలావిహారము గావించు లీలావతులను నైతము గుఱిచేసి యేసిన చలలక్ష్మ్యవేధి నను గరువము విస్తరించుచున్నదో దేవా! యని విక్ర మాంకన్యపాలుని యొద్ద వందిమాగధులు వసంతర్తువును వర్ణించిరి.

ఇది సప్తమ సర్గము

అష్టమ సర్గము .

★

పుష్పాశ్రమిత్రులైన యాచైత్రమాసమున జరగిన విక్రమాంకదేవ నృపాలుని విచిత్రమైన కథయొకటి యిందుదాహరించుచున్నాను. విద్యా ధర కన్యకయయ్యుఁ గరహాటనృపాలునిచేఁ బెంచఁబడిన చంద్రలేఖయను కన్యారత్నంబున కక్కాలంబున సదాశివు నానతిచే స్వయంవరమహోత్సవము చాటింపఁబడెను. ఆచంద్రలేఖ నిజముగాఁ జంద్రలేఖయే యన వచ్చును. మన్మథుఁడు తనకెన్నఁడు చావులేకుంటకై జపించు మహామంత్రమున కాచిన్నదియే యధిష్ఠానదేవత. శృంగారరసమునకుఁ గులదేవత. చెఱుకువిల్కానికి గుండెకాయల సౌరనియు నుడువవచ్చును. ఆకన్య కాళి గోరులు లావణ్యరత్నాకరమునం బుట్టిన రత్నాలపేరు. ఆమె విహరించు నపుడు ముంగిటి మెట్టతామరతీవ “లోతల్లీ! గబ్బిగుబ్బల పరిజాహముచే నీముఖచంద్రికాంతి మాపైఁబడకుండఁజేసితి” వని కాళ్ళకు మ్రొక్కుచుండును. వెలలేని మాకీపైఁడియందెలా నగలను నలుకంబోలె నెఱ్ఱఁ బాటిన యాయంతి యడుగులకుంగాని వానిపిల్లలను గోరులకుంగాని లత్తుక పూతపూయుట నిండుచందురునకు మంచిగండము పూయుట

వంటిది. మేలుకొనియున్న తమ్మిపూవులసిరి యపహరించిన యాపడఁజి
యడుగులు మదించిన యేనుఁగుల నడకలను దొంగిలించుట చోద్యము
కాదు. ఆచెలిపదములకుఁ బద్మములేప్రత్యుదాహరణంబులు. వానిరక్తిమకుఁ
జిగురుటాకుల యెఱుపే పూర్వపక్షము. మానససరస్సునందలి కూటస్థరాజ
హంసములు కంటి కగవడినపుడుగాని యామె గమనసౌందర్యము తేలి
పడదు. ఆచెలువ పదములకలంకరించిన నీలాలకడియములు బరువంతయుఁ
దమమీఁదమోపిన పిఱుందుల మీఁది యలుక బొమ్ముడులవలె నలరారు
చుండును. వ్రేలాడు గజ్జెగొలుసు లను నెపంబునఁ గుంకుమ బ్రోది నేయఁ
బడిన జంఘాలతలును, గజపతుల కరమునందున్న సర్వస్వము హరించు
టయే కాక మాలవాండ్రుకుఁ బర్యాయపదమగు మాతంగనామమునం
బిలిపించుచు సామ్యముఁ గోరినంతమాత్రమునకే కదళీస్తంభముల మీఁది
చర్మంబు తొలిపించిన తొడలును, బదిమందికిఁ దెలియుటకై మన్మథుని
బిరుదావళులు వ్రాసి గృహతోరణమునకుం గట్టిన బల్లయోయన నొప్పుచు
నెచ్చెలులకు గడెగడెకు మొలనూలుగుచ్చవలెనను వినువు కలుగఁజేయు
నితంబ బింబంబును, అలంకరించుటకుఁ జేతులపొడవు చాలక భేదపడి
యతికష్టమునఁ జెలులచే బంధింపఁబడియు శ్రోణీవిస్తారంబునఁ “దెగి
పోతిని, తెగిపోతి” నని మొట్టవెట్టుచున్నదో యన మ్రోగుగంటలయొద్ద
ణంబును, ననంగునకు రంగంబై శృంగారరసంబునకు బంగారు పీటయై
లావణ్యంబునకుం బ్రోవై మదనుండు శరంబులు దూరప్రసారంబులుగాఁ
జేయుటకుఁ దగిన విశాలప్రదేశంబైన జఘనా భోగంబును, మేఖలామణి
కాంతులకు జడిసి నాభీరంధ్రముఁదూతిన చిమ్మ చీకటి రేకయోయనఁ
బయోధరౌన్నత్యముఁ జూచి నితంబవిదూరాద్రినుండి వొడమిన రత్న
శలాకయో యన నాభీబలమను మదనుని బంగారు గుల్లకడియము యౌవ
నాగ్నితప్తము గాఁగ నందుండి వెడలిన లక్కతీగయో యనఁ దలో
దరంబను బంగారునీటిగచ్చు మొగసాలమీఁది నాభీవలయంబను సువర్ణ
వలయంబునకుం దగిల్చినవలరాచయేనుఁగు కాలియునుపగొలుసోయనఁ
దనరారు నూగారును ఎత్తైన కుచదుర్గము లెక్కునపుడు తుంటవిల్కాఁ

డూతగాగుచ్చిన వింటికొన గుంటయన శరీరమునిండ లావణ్యనీరము
 నిండించునపుడు జేజేపెద్ద లావణ్యము చాలక వదలిన రంధ్రంబన
 తారుణ్యసంపద కామరాజు శాసనంబులు వ్రాయుచున్నపుడు ప్రమాదం
 బున బ్రక్కకొరగి నూగారను మషీదార యొలుకుచున్న సువర్ణ (1)
 మేళామందమోయనఁ బురుషవ్యాఘ్రంబులను వేటాడు మదనకిరాతుండు
 మాటుకొఱకుఁ ద్రొప్పుకొన్న గొయ్యియోయనఁ బ్రకాశించునతనాభియు
 మదనుండను తోటమాలి నెమ్మేనను పువుందోటకు నాభీకూపంబుననుండి
 లావణ్యసారంబును నీరంబుఁ దోడుట కమర్చిన ఘటీయంత్రంబన విలసిల్లు
 చున్న యొంటిపేట పెద్దముత్యాలదండయుఁ గుచపర్వతంబుల బరువు
 మోపిన సన్నని కౌనుకంబమునకుం జుట్టుఁజుట్టిన రజ్జుబంధంబులన రతి
 తోడ మదనదేవుండు స్తనగిరితటంబు లెక్కుటకుంగట్టిన సోపానంబులన
 మన్మథరథసంచారమునకై పయోధరదుర్గంబు తప్పించి క్రిందనుండి
 యేర్పఱచిన యినుపదారులన లావణ్య ధనపూర్ణంబులగు కుచకుంభముల
 దరికి దరిద్రమగు నడుము జేరకుండ వేల్పు పెద్దరచించిన యెగుడు
 దిగుడు దారులనఁ దన్నియగు నాకాంతనే విల్లుగాఁ జేయఁదలంచుకొని
 వంచుటకై పట్టుకొనిన కందర్పుని పిడికిలివేటులనఁ జెలువారు వశిత్ర
 యంబును, సర్వోక్తలయందు సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొనుట సాధ్యంబుగాఁ
 జుబుకంబునకుఁదాఁకుచుఁ జెఱకువిల్కాడు కై వసముఁజేసికొనుటకాయాస
 పడకుండ డెందమునందలి కఠిన్యమంతయుఁ దమయంద నిలుపుకొని
 యెట్టిగట్టిరవికలకైనను “లోపడియుండ” వను తప్పునకు సమాధానముఁ
 జెప్పకోఁజాలక కరికుంభములు సదంభములని నిరాకరించుచుఁ గలశం
 బులు మండకౌశలలని దూఱుచుఁ జక్రవాకంబులు వరాకప్రాయంబులని
 యెగ్గించుచు ముఖవంద్యుని చంద్రికాపయఃపూరంబునం జలికి భయం
 పడియో యన జంటగాఁ దేలియాడుచుఁ దనుమధ్యమగు నబలచే బల
 వంతులు మోయఁజాలని బరువుమోయించు చున్నానని కందర్పుండు
 గర్వించుటకు సాధనమై యతిధియగు మదనుని నర్పించుటకై తారుణ్య

సంపద గీలించిన యంజలిబంధమోయనఁ దనరారు కుచద్వంద్వంబును ముఖచంద్రినకు జడిసి కుచపర్వతంబులచాటున డాఁగిన చీఁకటియోయన వళిత్రయంబునందలరారు చందోయి నీడయు, నీకంఠమునందలి మధుర ధ్వని గ్రామత్రయమునకుఁగూడ నిదానమని తెలుపుపగిదిఁ బ్రకాశించు గళరేఖాత్రియంబును, లావణ్యరత్నాకరంబునం బొడమిన మదనవిజయ శంఖమువలె నొప్పుచు వినువారిచెవులకుఁ బీయాషగంధూషములైన కాకలీ కలగానంబులచే పీఠాపంచమనాదంబునకుఁ గల సుప్రతిష్ఠ నడచు కంధరంబును, గునుమాయుధుని కోదండంబులై యశోకపల్లంబులకుఁ బ్రతిహస్తంబులై “మమ్ము నీముఖచంద్రిని యెదుటఁ బెట్టకుము” అని ప్రార్థించు లీలారవిందముల కాంతిమాత్రము చూరగొన్న హస్తంబులును, కరతలంబునం దీప్తాయుద్ధాయవతి యని సూచించు నాయూరేఖయు, వలయి తంబైన లీలాసువర్ణహస్తార విందనాశమువలె మెఱయుచు భుజలావణ్య మునం ధైర్యముఁజెందియుఁ గంఠాలింగనకాలమునం గాతిన్యమువలన జాధింపఁగలవని చెలులచే నూహింపఁబడుచున్న మురుగులును, సూక్ష్మ లక్ష్మవేధనము నేర్చుకొనుటకై మదనుండు దూరమునుండి గుండ్రనియుం గరముల నడుమకుం బ్రయోగించిన సాయకముల్తో యరదనరారు ముద్రి కాలంకృతంబు లగు వ్రేళ్లును, మన్మథకిరాతుండు యువజనమనః కురంగ ములను బట్టుటకై యొగ్గిన యుచ్చులనఁ దనర్చుచుఁ దమకాధారములగు భుజదండములను దూరముగాఁ దఱిమిన వను కోపమునం గుచములతో జగడ మాడుచున్నచోయన మోగి గు బంగారుగాజులును, లావణ్యసముద్రమునం బొడమిన పగడమన సర్వదాయుండు పదనచంద్రినిఁ దొలి సంజపగిదిఁ దమ్మునియందలి గారాబమున ముఖచంద్రిండు తొడమీద నిడుకొనిన కౌస్తుభమువలె నాసిక యను తుపాకినడుమ నుండి జాటిపోయిన మాణిక్యశలాక వడుపున నెగడుచు మాణిక్యహారములను విపర్ణములుగాఁ జేయుచున్న వాతెఱయును, గ్రొత్తయంపగములు గైకొను తలంపునఁ బ్రాంత తూపులను వంచుటకై వెడబింటివాఁ డధోముఖముగావించిన యమ్ములపొదియో యన నొప్పు నాసికయును, గన్నులు నాకాంతిని

దొంగిలించిన వని చెవిలోఁ జెప్పుచున్నదోయనఁ బ్రకాశించు కర్ణపూరోత్ప
లంబును, నివి లేడిచూపులు కానిచోఁ జెవిలోనుండు దూర్వాంకురము
దగ్గఱకేల ప్రసరించు ననియు శ్రవణమార్గమునే యనుసరించినచో
స్వచ్ఛములు కాక నల్లనివెల్లయినవోయనియుఁ బలువిధముల నూహింపఁ
బడు విలోచనంబులును, నాసిక యను వెదురుబోడునకుం బుట్టి నయాకులన
దనరుచు బాలక్రీడకుఁ బ్రతిబంధకం బగు యౌనమునందలి కోపమునం
భోలే నదరు కనుబొమలును నాసాదండమునం బొడమిన ముక్తాఫలమో
యనఁదగు మగరాబులాకియుఁ, బార్వతీదేవిచేతఁ గొడుకునందలి ప్రేమచే
ముద్దులాడఁ బడుచున్న కుమారవాహన మగు నెమిలి పార్వతీదేవి యను
ప్రాంతిచే నెత్తిమీఁద కెక్కినచో యనందగు కేశ పాశమును గల
యాచంద్రలేఖ సౌందర్యమునకు మాటులేక యుండెను. తనకంటె
నేర్పరులు లేరను గర్వమునం దనగండములయందు మకరికాపత్రములను
దానే యలంకరించుకొనుచుండును. ఒక్కొక్కనాఁడు నగలన్నియు
నొలిచి తాడీదళములం దాల్చుచుండును. బంతియాడుట కలసియున్నపుడు
శారికలకు మాటలు నేర్పుచుండును. ఆబాలకుఁ జూచుచుండఁగనే
యంతఃపురసంచారభార మొకటి సంప్రాప్తించెను. లోకమునందలి
నమస్తోపమానవస్తువుల కాంతియు లూటిగొన్న యా యన్నులమిన్న
మొగము దాడి కడలి చంద్రుఁ డనుదినము వ్యోమాంగణంబున లంఘ
నముఁ జేయుచున్నాఁడు. భృంగాశీమిషంబునఁ బద్మములు కడుపులోఁ
గత్తిచేఁ బొడుచుకొనుచున్నవి. మన్మథవాపము బొమలతోఁ జుట్టజి
కముమాట లాడుచున్నది. ఇందీవరంబులు కందోయితో యొగజ్జే
మము పరామర్శించుచున్నవి, కందోయికిని జెవులకును బొలిమేర
కొఱకు వివాదము ప్రబలమగుచున్నది. మదనుఁడు హృదయము విడువ
న్నాఁడు. యౌవన మా బాలికాశరీరమునందుఁ బ్రవేశించి సామ్రాజ్యభార
మనుభవించు చున్నది. ఉయ్యాలలూఁగునపుడు తన నితంబభారమును
దానే చూచుకొని సిగ్గుపడుచుండును. పావురాకాఁతలు సాపేక్షముగా
వినుచుండును. సృత్యమును నేర్చుకొనునెపమునఁ గొంగిలింతలు మొద

లగునవి నేర్చుకొన్నది. వెయ్యేల, మొగము నిర్మలమైనది, కుచతటా మున్నతమైనది, నదుము సన్నసిది, పిఱుందు మన్నధమహారాజు సింహాసనము. ఏల బహుప్రకారముగ వర్ణనము. పద్మగర్భుడు తన నాల్గుమొగంబుల గద్యపద్యరచనఁ జేసినఁ జాలునేమో! కొంచెము ప్రయత్నించినచో నాచంద్రలేఖ సీయంతిపుర మలంకరించుటకు సందియ ముండదు.” అనుచుఁ గర్ణరసాయనంబుగాఁ జారులు చెప్పిన పలుకులు విని యాకుంతలనరేంద్రుఁ డుత్కంఠపడియెను. పిదప నారిసారింపుచుఁ దుంటవిల్కఁడు కూడ నామహారాజుపైఁ దాడివెడలెను.

ఇది అష్టమ సర్గము

నవమ సర్గము

★

పిదపఁ దుంటవిల్కఁని కోదండశింజాఘనగర్జితంబులు క్రమ క్రమంబుగా విస్తరింప రాజహంసివంటి యావిలాసిని ప్రవేశించిన స్ఫటికావతమగు విక్రమాంకభూపాలుని మానసము చిగురుటాకులవంటి యాచాల పదకోకనదంబుల సంపర్కముచేతం బోలె రక్తమయ్యెను. మలయవాయువులచే జడిపింపఁబడి చంద్రకిరణములచేఁ దొట్టురేపాటుఁ జెందిన యారాజపుంగవుని యెడల మదనపార్థివుని రోషభీషిక యకించి త్కరంబయ్యె. కొన్నాళ్ళవఱకు రాత్రి మంచిదని పగలును, జగలు మంచిదని రాత్రియందును దలపోయుచుఁ గ్రమముగా రాత్రిందినములు రెండును లేని భూమి మంచిదనికోరు నవస్థకుఁ బాల్పడియెను. లోకత్రయ సమ్మోహనవిద్య యగు నాచాలికమీఁద జయభారముంచి ధనుర్ధరులలో నగ్రేసరుఁడైన యారాజుం జయించుటకై విరివింటిజోదు విల్లెక్కు వెట్టెను. ప్రభాతలక్ష్మీవలెఁ జంద్రునిఁ గూడ వివర్ణునిఁ జేయఁజాలిన యాకస్యక మూలమునఁగాక చాలుక్యభూపాలకుల ప్రదీపమేల తెల్లఁ

చడును ? లోకత్రయమునకుం గల్గిన చింతఁ బాపఁ జాలినవాఁడయ్యు
 “నీచిన్నది నాయెడల సౌభాగ్యవతి యగునా ! మదనుఁడు న న్ననుగ్ర
 హించునా !” యను చింతతో వేఁగుచు నరేశ్వరుం డూర్పుచ్చినకొలఁది
 చిక్కినకొలంధి మదనునకు విజయంబు నొదలి యాస యెక్కుడయ్యెను.
 మన్మథుని కోపమునకుం బాత్తుఁడైన యా భూపతియెడలఁ బాతి
 వ్రత్యముఁ జూపించుచున్నదో యన రతియు దూరమయ్యెను. ఆరాకా
 చంద్రవదనకు నివాసమైన యాఘాతాని హృదయ మితరపద్మ విముఖ
 మగుటయే కాక తదీయనితంబవిస్తారమువలన నితరకాంతలు ప్రవేశించు
 టకుఁ దగిన యవకాశము లేనిదయ్యెను. అబాలయందలి యనురాగము
 బయటఁ బడకుండ నెంతప్రయత్నముఁ గావించినను నంతఃపురకాంతా
 ద్వేష్క మొకటియు రహస్యప్రదేశస్థితి యొకటియు జనులందఱికిని దప్పు
 వాయించినట్లు ప్రకటించినది. జాతీ క్రిందఁబడిన కర్ణపూర మగు తాటి
 యాకుఁ గూడ నామదవతియంపిన కమ్మయని తలంచుచు నుత్తంస
 కుసుమములమీఁద వ్రాలు తుమ్మెదనుగూడఁ బ్రియావార్తాహారి యని
 యెంచుచున్నను బయలఁ బల్కులాల్పించుచు గోడలన్నియుఁ జూచుచు
 నాబాలిక రూపెట్టిదో యని తలపోయు భూపాలునకు మదనుఁడే సాయక
 తూలికలచేఁ జిత్రఫలకమున వ్రాసి చూపింపసాగెను. దిగంగనలుకూడఁ
 జిరకాలమునుండి తమ్మునిరుపద్రవముగాఁ బరిపాలించుచున్నయారాజన్యు
 నకుఁ దద్బాలాముఖారవిందమును గానికగాఁ బ్రదర్శింపసాగినవి. అతని
 దురవస్థ చూచి భార్యలందఱు భయమున గోడమీఁది బొమ్మలవలె
 మౌనము వహించిరి. పంజరములయందలి పెంపుడుచిలుకలకుఁ గూడ
 నోటనుండి మాటలు రాకపోయె; మంచుతుంపురులకుఁ గాని మంచిగం
 దపునీటికిఁ గాని చల్లార్ప నలవికాకుండఁ * బారసీకతైలాన్ని నొనలకుఁ
 దగిల్చి పెడవింటివాఁడు తూపులు ఋష్యదొడరెను. సరసముగ మాట
 లాడఁ గల దూతికలతో నాలోచించు నపుడు గూడ నతనికి వారి మొల
 నూలి గంటలరొద దున్నహమయ్యె; రాత్రులయం దా భూపతికి నిద్రయేరా;

* పారసీకతైలము— కెరోసిన్ ఆయలు అని తోచుచున్నది.

దొకవేళ నిముసమువచ్చునో, యపుడు తొడమీదఁ గూరుచున్నట్లు నెదుటఁ జీత్రింపఁబడినట్లుఁ జక్రాకారముగాఁ దిరుగుచున్నట్లు నాతలో దరియే కన్నడఁదొడరెను. ఈ లోకత్రయమందు నా కుంతలక్షితిపాలుని మీఁదికి విజయధ్వజమెత్తిన వా రాఁడువాండ్రలో నామెయు మగవాండ్రలో మారుండును దప్ప నొరులు లేరైరి. చందనవాపినుండి తఱపి వెన్నెల బయటికిని వెన్నెలబయలునుండి చందనవాపిక దగ్గఱకును గతాగతములు సేయుచు శుక్లపక్షవసారాత్రులు గడపుచుఁ దదీయవిరహావస్థ యిప్పుగిది ననుభవించుచున్న యావిక్రమాంకదేవుని కడ కొకనాఁడాచంద్రలేఖ యొద్దనుండి యొక్కచారుఁడు చనుదెంచి నుడువఁజోవుపల్కులయందలి సుధాధారయనదగు చిఱునవ్వు నప్పి యిట్లనియెను.

“దేవా : చందురునివలనఁ గలుగని చంద్రికయుఁ, బుష్పముగాని మన్మథ సాయకంబును, లోకత్రయసమ్మోహనవిద్యయు నైన మావిద్యా ధరరాజకన్య స్వాభావికంబులగు నీసద్గుణముల యందలి పక్షపాతముననో లేక దైవయోగమువలననో నిన్ను విన్నంత మాత్రమున జగమంతయు నీ మయముగాఁ దలఁచు చున్నది. చిక్కిపోయిన యాబాల శరీరమును దనబాణములచేఁ నిండించుచున్న కుసుమబాణునకు సూక్ష్మలక్ష్మ్యవేధియను ప్రతిష్ఠ నేటికి వచ్చెను. తుట్టతుద కామెను విల్లుగాఁగైకొను నేమో : ఇప్పటి మేను తీరుచూచి నట్లున్నది. ఆ కన్యకు మదనుఁడు రహస్యముగా బొద్దసిద్ధాంతముఁ తెలిపి యుండును. లేదేని సర్వదా యాత్మద్వేష మేలకలుగుచుండును. ఇంతకు ముందు కందర్పుఁ డాయువతి శరీరమును విల్లుగాఁ గైకొనునేమో యని నుడివితిని గాని యిప్పుటి కానానిని నారిగాఁ గైకొనుటకే యత్నించుచుండును. నేను వచ్చునప్పటికి గృహస్తంభములకుం దాకి మరలివచ్చు తనవిశ్వాసవాయువులకే సురగాలికిఁ గదలు తీవవలెఁ గంపించుచున్నది. ఇప్పటి కెట్లుండునో తెలియదు. అతన్ని విరహోపశాంతికై వెన్నెలబయట విశ్రమించునపుడు కుచములయందుఁ బ్రతివలించిన చంద్రమండలము వలకాఁకవేడికిఁగ్రాగి ముద్దయైన

హారమౌక్తికముల చూర్ణమువలెనుండెను, గవాక్షములనుండి రంగులమేడ కును రంగుల మేడనుండి యుపవనసౌధంబునకును దిరుగుచు నొకచోట నైనఁ గాలునిలువక వలవంతఁ బ్రుంగుడు వడుచున్నది. స్వప్నమునం బురహరుఁడు “నీకూతునకు స్వయంవరముఁ గావించుమని మాకర హాటన్యపాలున కుపదేశించుటవలన నాభూపాలుఁ డే రాజడిగినను వాని మనోరథము సఫలము చేయకుండెను. ఉండ్రీయడిగినను సీయందలి యనురాగమా బాలవ్యక్తపఱచుటకు దేవరకంగికారము కలదో లేదో యని సందేహించి సిగ్గుపడుచున్నది. తమవంటివారిన్నేహమునం గాక యటువంటి కాంతలకు మర్యాద నిలుచుట కష్టము. స్వయంవరసమయము కూడ దాపునకు వచ్చినది. కావున నోమహారాజః యనుగ్రహింపుము, పై నమగుము. స్వయంవర మండపమున జయశ్రీవలె మాచంద్రలేఖయు రాజుల నెల్లరను నిరాకరించిన నీకుఁ గైవస మగునుగాత” అని విన్నవించిన విక్రమాంకదేవన్యపాలుండును సంతసింపి మంచి వేగము కల గుఱ్ఱములు పూంచిన యరద మెక్కి మదనరాజుడాని యగు చంద్రలేఖ యున్న కరహాటరాజుడానిం బ్రీవేశించెను. కరహాటన్యపాలుండును దగిన పరివారముతో నెదుర్కొని యుచితమగు విడిదిలోనికిం గొంపోయి ప్రవేశ పెట్టి యతని రాకకు మిగుల సంతసింపసాగెను. ఆడుబిడ్డలను గన్న వారికిఁ దగిన యల్లుఁడు దొరకుటకంటె వేడుక వేఱొండు లేదు. పిదపఁ గుంతలేందుర్పిండును రాజచక్రముతో నిండిన స్వయంవరమండపమునకుం జని యలలపై సంచరించు రాజహంసము వలె మంచములన్నియు దాటి తనకై యేర్పఱచిన సింహాసనముపై నధిష్ఠించినంతఁ బాల్కడలి యం దనేక కరికలభములనడుమ నున్న యైరావతమువలెఁ జూపఱకంటికి విం దుఁ గావించెను. ఉల్లాభము నందలి రతనంబులందును మణిస్థగితంబగు నేలయందును రాజమండల మంతయుఁ బ్రీతి ఫలించుటంజేసి యాసభా భవనము లోకత్రయమునందలి రాజులును వచ్చినట్లు కన్పడెను. రాజు లందఱును మురుగులు బాహుపురులు మొదలగు నగలలోని రత్నముల యందును మంచములయందలి రత్నములయందును దమవేషములు చక్కగ

నున్నవో లేవో యని చూచుకొనసాగిరి. వితానమాక్తికములందుఁ బ్రతిఫలించినరాజులెవని పుణ్యము కొనియాడఁబడునో వానిపైఁ బూలవాన గురియుటకుఁ బూవులాయత్తపఱచుకొనియున్న దేవతలవలెఁ గన్నడసాగిరి. విక్రమాదిత్యుఁడు రాకయున్నంత వఱకుఁ జంద్రులవలె విరాజిల్లుచున్న రాజులందఱు నానృపాలుఁడు వచ్చిన పిదపఁ బ్రభాతదీపములై పోయిరి.

చంద్రలేఖయు నాకసమునందనేక దోషాపహతుఁడైయున్న మృగాంకునిబ్రత్యాదేశించుచున్నట్లువిలాసముగఁగొంచెము వంచినమొగముతో సిగ్గుభినయించుచు నింతమందిరాజులను వంచించి తీసికొనివచ్చిన మదనుని భయపెట్టుటకుంబోలె నొకకనుబొమను విలాసముగా నగమెత్తుచు వరింపఁబోవు ప్రాణనాథుని కంఠమునం దలంకరించుటకై కేలఁగొని తెచ్చుచున్న యిప్పపూవుల దండకంపె వక్రములైన చూపులతో రాజులొకము నాలోకించుచు రతనంపుం గోడలయందుఁ బ్రతిఫలించిన ప్రతిబింబమను నెవంబున దిగ్విధూమణులచే నుపలాలింపఁబడుచుఁ బ్రతిబింబమిషంబునఁ గూడ సామాన్యనరేంద్రసంగమము లేకుండుటకుంబోలెఁ దనభూషారత్నమాలికలను శరీరకాంతిచే మలినములు గావించుచు వెన్నంటి వచ్చుచున్న చూపఱుడెందములయందు దయచేతంబోలె మత్తద్విరదాంగన పగిది మెల్లమెల్లగా నడచుచుఁ గుడిచేత సకర్పూరతాంబూలంబు గ్రహించి చెక్కులయందు వొడముచున్న పులకాంకురములను జిఱునవ్వు మిసిమిచేఁ గప్పిపుచ్చుచు సంతసముచే నలసముగా నడచు రాజహంసివడుపున సంక్రాంతరాగంబు లగు నరేంద్రచిత్తంబులందుం 'బోలెఁ గుట్టిమస్థలంబులందడుగులు నెలకొల్పుచు గండుందుమ్మెదలు వ్రాలు ప్లవ్వలచే నిండియున్న జడను దుంటవిఱ్ఱాని యమ్ములసంచివలె మోయుచు నొఱపుడురాతి మీఁది బంగారుగీత వలెఁ దళతళలాడుచుఁ బాల్కడలినుండి వెడలిన మంగళదేవత చందమునం బట్టుపుట్టంబు గట్టుకొని స్వయంవరమండపముం బ్రవేశించి క్రీగంటిచూపులతోఁ జేతిలోని లీలారవిందమును జూడసాగెను. రంగమునకుం దిగిన యా శృంగార్థవతియగు నాసుభగరాలిం జూచిన

రాజులందఱిదెందములును లోభమునకుఁ జాలయ్యెను, విభ్రమరాజధాని యగు చంద్రలేఖఁ జూచి నంతనే కుంతకాఢీశ్వరునకును మదియందు వికారము పొడమెను. విలువలేని లావణ్యముగల కన్యకం జూచిన యాశ లేనివారెవరు! పిదప వికృతమాంక దేవుండును నాబాలికంజూచి యిట్లు తల పోసెను. “ఈతరుణికిఁ గావలికాచున్న తుంటవిల్కాఁడు తలారితె నిముసమేనియునిద్రబోకున్నాఁడు. ఈకన్యకయేవిలాసవృక్షమునకుదోహద సంపద. ఈచిగురుఁబోడియే యౌవనమను పాల్కొడలియందుఁ బుట్టిన సుధ. ఈతిన్వంగియే లావణ్యమాణిక్యములకాంతి. ఈసుకేశియే పడుచు వాండ్రించి ర్తములను మోహపరచు మచ్చుమందు. ఈచంచలాక్షియే సర్వ కాలముల యందుండు పున్నమ. ఈచంద్రాననయే లీలారసముల కుత్పత్తి భూమి. ఈబాలికయే మదనమహారాజు త్రైలోక్యసామ్రాజ్యమనుభవించుటకుంజేసిన తపస్సంపద. ఈమె పయోధరౌన్నత్యము విలాసవై డూర్యము తెల్లపుడు మొలుచుటకుఁ గారణము. కాంతివిషయమై యీమృగాక్షి ముందఱఁజందుఁగిడు శుద్ధదరిదుఁగిడు. కందోయిముందఱ వికచోత్పలముల గణనయేలేదు. ప్రతిక్షణముఁ బొడముచున్న యీలావణ్యవతి శరీరసౌందర్య ముఁజూచి విభాతను మోసపుచ్చి యతనియందుఁ గల సౌందర్యనిర్మాణ కౌశల మపహరించినదేమో యని తలఁచుచున్నాను. ఈపతింవర యీ స్వయ వర మండపమునందున్న రాజులందఱిరోఁ గ్రీగంటిచూపులచే నన్నదృష్టవంతునిఁ జేయుచున్నది. నామొగమువంకకుఁజూచి చెలులతో నేమేమో నుడువుచున్నది. నాయం దనురాగము గల దనుట కింపదంతి కాదు. చిరకాలమునకు భగవంతుఁడగు మన్మథునకు న్నపై దయకలిగినది. కాలితోఁ జెలిక తైను దన్నుచున్నది. చెలిక తైహారము లాగుచున్నది. ఇవియన్నియు నామీఁది వలపునఁ బుట్టిన వికారములే.” అనుచుఁ బరిపరివిధముల సంతసింపఁజాగెను. తక్కిన రాజుల వికృతచేష్టలఁ గూడ నిందుదాహరించుచున్నాను.

ఒకస్వపాలుఁడు తనయురము మీఁది పవ్వలహారమును గనపఱచుటకై యొడలువిఱచుకొని తొమ్ము ముందుకు సాచెను. ఇంకొకనరేంద్రుఁడు తన యొడలి కాంతితో నైక్యముఁ జెందిన సువర్ణసూత్రమునుఁ దీసి పాఱవైచి ముత్యాలదండను మెత్తలోవైచుకొనెను. మఱియొక రాజేంద్రుఁడు స్వస్థానమునుండి జాతిపోయిన చూడామణిని మరల నచ్చోటఁ దాల్చు దలచి తన చేతిలోని లీలారవిందమును దార్చుట చూచి పౌరకాంతలందఱు న్నవ్వఁజాగిరి. ఇంకొకఁడు తనకాలు మఱియొకని మందము మీఁదికి సాచి గర్వమును బయలు పఱచుచుఁ జేతితోఁ గత్తినాడించెను. వేతొకఁడు చెమ్మట లేకపోయినను కర్పూరపరాగముచే నొడలంతయు నలుగుపెట్టుకొనెను. కొందొక పుడమి తేఁడు కుండలము లీచెవి దాచెవికి నాచెవి దీచెవికి మార్పుకొనెను. కొందఱు బంగరుకడియములతోఁ బ్రకాశించుచున్న చేతితోఁ దాంబూలకరండము మోయువానినిఁ గొట్టుటయు దమలఁపుటాకులమీఁద నేమేమో వ్రాయుటయుఁ, బ్రసంగవశంబున నేనిటువంటివాఁడనని తనప్రకాశ మింకొకనితోఁ జెప్పుటయు, వీడెవ్వఁడై త్తి దగ్గఱకు లాగుకొని యందలి కర్పూర మందఱికిఁ బంచిపెట్టుటయు, హేమాననము మీఁదనుండి లేచి యందొక యుత్తరీయము బయలుకొని కూర్చుండుటయు, నొడలు విఱచుకొని యావులించి చేతులు పైకెత్తుటయుఁ గామగ్రహగ్రస్తునివలె మంచెపై దొరలుటయు, వెజ్జినవ్వు నవ్వుటయుఁ, బంచమస్వరముగాఁ బాడుటయుఁ గొన్నియడుగులు నడుచుటయుఁ బిట్టకథలు నెప్పుటయు, మొదలగు పెక్కువికారములు గావించిరి. పిదప వైతాళికులు చేయు శుభస్తుతులను, మంగళతూర్యధ్వనులను మానిపించి మృదు గాత్రి యగు నొకప్రతిహారి రాజుల చరిత్రము లుదాహరించుచు వారి నాచంద్రలేఖ కీట్లు కనఁబఱపసాగెను.

“కుమారీమణి! నగము తెగినపిదపఁ గరోహతులచే మొక్కుపోయినకత్తి మహాచేవున కలంకారములగు పాముల పడగలమీఁదఁ గాని నూజునని ప్రతినవట్టి చేతులారఁ దలలన్నియు ఛేదించుకొని యీశ్వరుని

కరుణ సంపాదించు కొనుటయు నొకచేతఁ గైలాసాద్రి కదల్పుటయు తెండవకేల హిమాలయము గూడఁ గదల్పు నెంచుటయు మున్నగు నద్భుత కార్యము లొనర్చి జగదేకవీరుఁ డని ఖ్యాతివడసిన దశవదనుని తలలు పదియుఁ దనబాణముల పాలుగావించిన శ్రీరామునివంశమందుఁ బొడమిన యీరాజకుమారునిం గనుఁగొనుము. ఇతనితోఁ గూడ మయూరీనాదముఖ రితంబు లగు సరయానదీతీరములందు విహరించుచు విలాససౌధముల లోని వాతాయనములు నేవించుచు నయోధ్యాపురముం గొనియాడఁదగిన దానిగాఁ గావింపుము” అని ప్రతిహారి చేసిన యుపదేశము నీచోపకారము వలె నాకుమారి కయెడల వ్యర్థమాయెను. జన్మాంతరీయసంబంధమువలన నొక్కొక్కగరిత కొక్కొక్కపురుషునియందే ప్రేమనిలుచును. పిదపఁ బ్రతిహారరక్షియు నింకొకరాజపుత్రకు నొద్దకుం గొనిపోయి “బాలమణి : యితఁడు చేదిరాజు. ఇతఁడు యుద్ధమునేయుచున్నచో జ్ఞాటంకారము బిలోదరంబులం బ్రవేశించి పాతాళలోకనివాసులకుఁ గూడ నితని యుద్ధ ప్రభావమునుఁ జెప్పించుడును. మదాంధులగు శత్రురాజుల కబంధములను నృత్యము చేయించుట యందలి నేర్పితనికిఁ దప్ప నొరులకుఁ దెలియదు. ఈరాజపుత్రునిం గనుము” అని నుడివిన రాజపుత్రియు నోటిలోని తాంబూలపుఁదమ్మయుమిసి తనకుం గల నిరాదరమును స్పాదించెను. పదంపడి “కన్నెరో! యితఁడు కాన్యకుబ్జనరేద్రిఁ. డితని దిగ్విజయసమయంబునం బొడమిన ధరావరాగము వలన సముద్రములన్నియుఁ బూడిపోయెను” అని నుడివిన ప్రతిహారి పలుకులకు మార్వలుకక యాకులుకులాఁడి బెళుకుఁ జూపులను గుచకుంభములమీఁదికిమరల్చినఁ జెలికత్తియు నితండు స్థూల దేహము కలవాఁడని యీచెలి నిరాకరించుట యెఱింగి యింకొక రాచకొడుకునొద్దికిం గొనిపోయి “బాలరో! ఏవీరుఁడడవిపంది మేనఁగిలించిన తనయమ్ము మాయాకిరాతుం దెడలించినం జూచి యాహునితో మల్లయుద్ధమునకుం దలపడి చెమ్మటవారినచేతులు తుడుచుకొనుటకై శత్రువుని చంకనున్న విఘాతిబుట్ట లాగికొనెనో యట్టి జగదేకధనుర్ధరుఁడగు పార్థమన్నముని వంశమునం జనించిన భూపాలశిరోమణిం జూడుము. చర్రజ్ఞునిదే

తీరమున విహరింపఁ దలఁచితివేని వేతాకనిఁ జెట్టపట్టిన నీకా యానందము దొరకదు” అనుమాటలు నాలుకనడుమనుండి వెడలకముంద యా నుందరి యడుగు ముందునకు నడచుట చూచి యది యతని తలమీఁద నడుగెడుట కాఁ దలంచి ద్వారపాలకియుఁ గొందొక భూపాలతిలకునిం గనిపించి యిట్లనియె. “చెలియా ! దేవేంద్రుని యింటి ప్రిహరి గోకమీఁది మేడపై నున్న కోఁతి తలతో సమానమగు నెత్తుగల శిఖరములతో స్వర్గలోకమును మొగసాలగాఁ జేసికొనఁజాలినదియు నీలకంఠవిలాసధామము నగు కాలింజరభూదర మీ రాజేంద్రునకుఁ గీర్తిదాశైలము. ఇతనికి విపక్షరాజచక్రమం తయుఁ గైవసమై యున్నది. నీకటాక్షచక్రమున కీ పుడమి టేనిం బాత్తునిం జేయుము” అని విన్నవించినను రంధ్రము వొడువని ముత్యమునం దార మెక్కుని వడువున నా రాజపుత్రునిపైఁ బ్రవేశింపని చంద్రలేఖ మనోభావము గుర్తించి మఱియొక ధరాపతిం జూపించి “కుమారీ! యితఁడు శౌర్యప్రియుఁడు. పెక్కుమంది విపక్షరాజుల నివాసములను సింగమేనుఁ గుల గుహలనువలెఁ గైకొనినవాఁడు, త్రిలోకధనుర్ధరుఁడు, నిరంకుశమైన కీర్తికలవాఁడు. ఇతనిపేరు గోపాచలశ్మృపతి. నీకటాక్షమాలిక స్వయంవరమాలిక యితని కంఠము నలంకరించుటకై దూతిక యగుఁగాత!” అనినఁ జంద్రలేఖయుఁ బరిత్యజించుటకుం దగినకారణము లేకపోయినను మన్మథ బాణము లింకొకరాజునకై ప్రేరేపఁ గాలిగజ్జె లల్లల నాడించి యచట నుండి వెడలెను. దానం జేసి వాచాలకుఁడు గాన నీతనిం బరిత్యజించె నని కారణము నూహించుకొనిరి. ఆ చిన్నది యెందఱురాజులను గడచి చని యెనో వారినేత్రము లామెచేతియందలి స్వయంవరమాలికలోని పరాగము పడినవో యనునట్లు కన్నీరోడ్చుసాగినవి. పిదపఁ బ్రతిహారరక్షియు వేతాక భూపాలునియొద్దికిం గొంపోయి “లీలావతి ! యితఁడు మాళవేంద్రుఁడు. ఇతనిరాజధాని ధారాపట్టణము. చాల లీలోద్భావములు కలది. వీనిశత్రువుల భార్యల కపొల్లస్థలములయందుఁ బ్రివహించు కన్నీటిలో నల్లాడు ముంగురులు శైవలబుద్ధిఁ గలిగించుచుండును. ఈరాజు ప్రతాపాగ్ని సర్వదా శత్రు కటకములయందుఁ గావలి కాచుచుండును. వేయేల ! యితఁడు ప్రివేశిం

చిన వెంటనే మార్పురయిందగ్గరికి మొలచును. వీనిం గొచ్చుటకై కుసు
 మాయుధుడు మంత్రి యగుఁగాక!" అని నుడిచి నాసాగ్నినివేతయగు
 కుమారికదృష్టిచేతనేవానియందలినిరాదరమును గుర్తించికొన్నియడుగులు
 నడిపించి చిఱునవ్వు నవ్వుచున్న పతింవరతో "గుణగ్రాహిణీ! యితండు
 ఘూర్జరేంద్రుఁడు. సంగీతశాలలయందు ఫణీంద్రకన్య లీతనింగుఱించి
 పాడు పాటలు గుఱ్ఱపుడెక్కలచేఁ ద్రవ్వఁబడిన భూగర్తములయందుఁ
 బొంది విన్నచో వినఁబడుచుండును. భుజావర్జితరాజలోకుఁ డగు నీనృపుని
 యందు మన్మథ పుష్పవృష్టి యగునీదృష్టి ప్రసరించుఁగాత!" అనినఁ
 బెండ్లికూతురు మీఁదికి మూఁగు తుమ్మెదలను లీలాంబుజముచేఁ బాఱఁ
 దోలుచుఁ బ్రతిక్షేపమును సూచించెను. ప్రతిహారగోపియు నింకొక పృథి
 వీపాలుముందు నిలువంబడి సగర్వముగఁ గుమారివంకఁ జూచి "కన్నెరో!
 పాల్కొడలి పాలచేఁ దడువఁ బడుచున్న మందరగిరిచాతుర్యమును దెల్పు
 రీతి మంచిగందపుఁ బూతచేఁ దెల్లఁబడిన యీ పాండీనింజూడుము. నుం
 దరమగు నెమ్మేనిసౌరు విలోకింపుము. ఈ పుడమి తేనితో సహవాసము
 చేయుటకు మన్మథుఁడు నీకు బుద్ధిగలిగించునేని లీలావనంబులలోఁ జందన
 పాదపంబులనుండి వెలువడు చల్లని తెమ్మెరలు నిన్నాశ్రయింపఁగలవు,
 లీలావనోపభోగమునందు నిన్ను మించినవారెవ్వరు నుండరు." అని యెంత
 నుతించినను భాగ్యహీనునియందు శ్రీవలె నతనియందుఁ బరాజ్ఞుని యగు
 టం జూచి పగడమువంటి వాతెఱ గల యా ముద్దుగుమ్మ యోగ్యయోగ్య
 విచారణకు సంతసించుచుఁ జోళఞ్జానొద్దకుఁ దీసికొనివని "చపలాక్షీ!
 దిగ్గజములు సముద్రమునం దవగాహన మొనరించుటకును వేలావనాం
 తముల విహరించుటకును వచ్చుతరుణము వేచి వానిభార్యలను జెఱపట్టుటకు
 సాహసింపఁజాలు మదగజములతో జైత్రయాత్ర వెడలువాఁడీ చోళదేవేం
 ద్రుఁడే. యాచకులకుఁ గుప్పగూరలుగ రత్నములు పంచిపెట్టుచున్న యీ
 రాజు నేమియు ననలేక రత్నాకరము తరంగధ్వనినెపమున సర్వదా యేడ్చు
 చుండును. సేనబరువుచేత సముద్రమునందు విఠిగిపడిపోవుచున్న భూమి
 నాపుటకై పాళిగట్టఁబడెనో యనున ట్లీరాజేంద్రుని మదగజములు సర్వదా

సముద్రతీరమునం బారులుగట్టి నడుచుచుండును. ఈ నరపాలుని విలాసిను లాడేనుఁగులపై నెక్కి పోవునపుడు దిక్పాలకపురములయందు వెన్నెలలు గాయుచున్నవి. కావున నీనృపుని నీభుజాపంజరము నందుంచు రాజహంస నుగాఁ జేయుము. మేడమీదినుండి గవాక్షలగుండఁజూచు నీకుఁ గాంచీ పురము నయనానందకర మగుఁగాతః” అని యుపదేశించు చెల్లిపై నాగ్రహవృత్తి సూచించుచుఁ దిన్నగఁ జాలుక్యనరేంద్రాభిముఖియైపోయెను. నది యొడ్లొరయునట్లు ప్రవహించుచున్నను బూర్వమార్గమును వదలదు గదా ! దీర్ఘతరమగు చంద్రలేఖానయనాంచలము చాళుక్యనృపాలునిచే నాకర్షింపఁ బడినప్పుడే యాశాభంగమును బొందిన రాజులమొగము లన్నియు దీప మాటిపోయిన వత్తులవలె నల్లఁబడినవి. అత్తతొ నొకరాజు నా కందమైన ప్రియమైన యొకభార్యకలదు. నీకొఱకురాలే దని పరాజ్ఞాభివృద్ధి సూచించెను. ఇంకొకఁడు పెక్కుమందిరాజులు చనుదెంతురను వినోదమున వచ్చినాఁడను గాని వేతొండు కా దనియెను. నేనురాననిన నన్ను బలవంతమునఁ దెచ్చి పరాభవపఱచితివిగదా యని యొకఁడు మంత్రిని నిందించెను. తక్కిన నృపుల యాననము లన్నియు వజ్రాహతములగు పర్వతములవలె వాడిపోయినవి. ఆ విద్యాధరరాజకన్యక దృష్టి పాలునీళ్ళు వేఱుపఱచిన రాజహంసవలె నితర రాజులను వదలి చాలుక్యసింహాసనము నలంకరించువాని నలంకరించెను. విదపఁ బ్రతిహర రక్షియు దంతకాంతులచే నితరప్రభువులను జూచిన యామె కలంకమును గడుగుచున్నదివలెను జిఱునవ్వునవ్వి “రాజీవముఖీ! నీదృష్టిమనోహరమగు పదార్థమును గ్రహించుట యెఱిగినదియే. లేదేని నాచంతయు దాటి భృంగి పద్మమునఁబడు గతి సాహసలాంచనునిపై నెట్లు ప్రసరింపఁగలదు ! ఈ మహారాజు రూపము వంటి రూపితరులకు లేదు. నేను వేతెచెప్పనక్కరలేదు. చూచుచుంటివి గదా ! అయినను నాతోఁచినకొలఁది నితని గుణసంపదయును వర్ణించుదానను. లక్ష్మీసరస్వతులు రెంటికి నీరాజే యునికివట్టు. సర్వదా మదగజములతోడి సహవాసమువలన జిగీషు వగు నితనిగుఱ్ఱములుదిగ్గజములపైఁ గూడ దిరస్కారభావము చూపించుచు భువనమంతయుఁ దిరిగినవి. ఈ

పృథ్వీపతి నేనయంతయు నొక్కచోటనుంచినఁ బృథివి యొడ్డగెడ వగు ననియు భోగిభర్త మోయలేడనియు సమస్త దిక్కులయందు నిలువఁ బెట్టెను. పాఁపరాతలలమీఁద నెలకొలిపిన యీ భూమండలమునకు బిగిక్త మేకులు బిగించెనో యన భూమి యంతయు జయ స్తంభములచే నిండించెను. ఇతనికత్తి రెండువైపుల వాడిగలది. మత్తాశిరోలుంతనమునకై నీస్వయంవరకాలముమాత్రమే యీకత్తికంతరాయముఁ దెచ్చినది. చోళ భూపాలుఁడును సోమేశుఁడు నను నిరువురను రెండుభుజములచేత నిరసించిన రాజేంద్రుఁ డీవిక్రమాంకదేవుఁడే. దాననిధియగు నీపుడమితేనిముందఁ జల గల్పద్రుమాదులు పరమాణుకల్పములు. ముజ్జగములందును గౌరవము సంపాదించిన యీమహీపాలునిముందఁ జలముంజరాజు గుంజాఫలమువంటి వాఁడు. భోజరాజు లెక్కయేలేదు. ఇతరరాజులమాటఁ దలఁపనక్కఱలేదు. ఇతని నాశ్రయించిన కపింద్రులకుఁ గూడ లక్ష్మి దాసి. భ్రూవిలాసములతోఁ గూడిన విలాసినుల మొగములు చూచినప్పుడు తప్ప నితరకాలములం దెన్నడు నీసాహసలాంఛనునకు భయమేలేదు. కిన్నరకంఠీః ఈరాజదేవేంద్రుని కంఠమునం దాలింగనదూతియగుస్వయంవరమాలిక నలంకరింపుము. సమానశ్రీపురుషసంయోజనమువలన బ్రహ్మదేవునకుఁ గీర్తివచ్చుఁగాతః మన్మథుడు పడిన ప్రయాసము ఫలించును గావుతః” మని నుడివిన చెలి పుకుల కానందించుచు లజ్జనుజ్జగించియు సిగ్గిలుచు నాపతివర యిప్పు పూవుచండ విక్రమాంకదేవుని కంఠమునం దలంకరించెను. మదించినటుమ్మెదల కలకలముతోఁ గూడిన యాదండ కంఠమునందుఁ బడినంతనె మోసిన డిండిమములే సౌభాగ్యరేఖయం దితరరాజులను జయించె నను కీర్తిని సాటించినవి. కుసుమమాల తమ్మలంకరించినవెంటనే యాన్మపుని భుజ లతకుఁ జంద్రలేఖాపరిష్కృతగుత్తూహల మెచ్చసాగెను. మన్మథుని చాప విద్యకు సర్వోత్కర్షవచ్చెను. “ఔచిత్యమెఱిగిన విధి నందఱుఁ గొని యాడవలసినది” అను మాటలు ప్రతి పౌరాంగననోటను వెలువడెను. సమానదాంపత్యయోగ మెన్వరిమనమును సంతోషపెట్టుదుః పిమ్మట మృదులము లగు మంగళవాద్యములు వాయింప వధువుతోఁ గూడఁ జాండుతర

కీర్తియగు విక్రమాచిత్తుఁడు కళ్యాణమండపముం బ్రవేశించి వాగగోచరమగు కాంతి వహించెను.

ఇది నవమసర్గము

దశమసర్గము

★

ఇట్లు కృతార్థయగు రాజకన్యకతోపాటు కీర్తికాంతచేతఁగూడఁబరిత్యజింపఁబడిన రాజులందఱు నమ్రాననులై యుండసాహసలాంఛనుని వివాహమహోత్సవ మత్సుచ్చయముగా జరగను. రాజకన్యా స్నేహంబును సౌభాగ్యవర్తికలును నశించి మనోరథదీపములు చల్లాటిన రాజులమొగములు కాలిపోయిన ప్రియదైలవలె నుండెను. విక్రమాంకుని కంకపత్రములు సమరాంగణమందు సహింపవనికాని వైలక్ష్మము వహించిన యారాజులు చేయఁదలఁపని యక్రమమే లేదు. మ్రానమనోరథులై రాజులందఱు వచ్చినదారినిఁ జొరఁగెనుక దైత్య జయముచే సంపాదించిన లక్ష్మితో మురారివలె నాచంద్రిలేఖతో విక్రమాంకదేవుఁడు కూడుకొనియెను. ఆ సన్నుతాంగియు నెమ్మదిగ నద్గుణములచేఁ బ్రియుని మనస్సునందుఁ బ్రవేశించి యితరకాంతలకుఁ జోటియకుండ నాప్రదేశమంతయునావరించుకొనియెను. చంద్రిలేఖాముఖచంద్రిఁడు కుంతలక్షణిపాలుని హృదయమును జొచ్చినతోడనే యితరాంగనల ముఖపద్మములు సంకోచభయముచేతంబోలె వెల్వడినవి. వివిధోపచారములు చేయుటయందుఁ బ్రాణుఁడగు విక్రమాంకదేవునివలనఁ జంద్రలేఖయు నవోధావృతము కొద్దిదినములలోనె సమాప్తినొందించెను. ఏభర్తయందు శీఘ్రికాలములో నవోధ విశ్వాసమును వహింపవో యద్దియామగని తెలివితక్కువగాని వేఱుకాదు.

పిదప మకరవృణుని శస్త్రాధికారియుఁ బికకంఠములకు సౌభాగ్యగురువును జంద్రికిరణంబులకు వైశద్యసంపాదకుండును రసరాజసామ్రా

జ్యమునకు మంత్రియు వృక్షములను జిత్రించుటకుఁ జిత్రకారుండును మాన
ద్రుమములు పెకలించుటకు మత్తదంతియు నగు చైత్రుండ్రాదంపతుల
యంద ననుగ్రహముచేతంబోలె మరలఁ గ్రొత్తవాఁడయ్యెను. స్మరపార్థివుని
చేత ముజ్జగంబులు జయించుటకై నేనాధిపతిగాఁ జేయఁబడిన వసంతుఁడు
దాతవలె సువర్ణపుష్పములు వర్షించెను. ఆకాలమునఁ బులలనుండిజాబు
కింజల్కపుంజములచేఁ బరిపింజరంబులగు దిక్కులయందు దివాభాగముల
యందుఁగూడ నభిసారికలు బంగారునగలలంకరించుకొని యభినరింప
సాగిరి. బురదవంటి మకరందమునందుం దగుల్కొని కాళ్ళుకదపలేని
షట్పదమును జూచి మధువృత్తి యాక్రందనమును సూచించు ధ్వనులతోఁ
బిలువసాగెను. మధుపూరితమగు పువ్వులోఁదూతీ పరాగముచే రంభము
మూసి యొకతమ్మెద యుండఁగాఁ దక్కుతమ్మెద లితరమార్గమున నా
మకరందమును ద్రావసాగినవి. ద్రవ్యమార్జించుకొనియుఁ దినలేనివారిగతి
యిట్లేకదా : మలయగిరియుఁ జందనవృక్షములం జుట్టుకొనిన పాముల విష
ముచే నాయాసపడినభంగి బ్రభూతంబులగు దరీముఖంబుల నూర్పుచ్చ
సాగెను. వియోగినముదాయము గండుఁగోయిల పంచమస్వరంబునకుజడిసి
దినమంతయు భూగృహంబుల డాఁగి యుండుటయుఁ జెవుడువచ్చిన బాగుం
డునని కోరుటయు మున్నగు పెక్కుపనులు చేసిరి. అనంగబాంధవుఁ డగు
చైత్రుఁడు ఖండితలకు మతిభ్రంశము చేయఁబోయి. లేదేనిఁదమకువిరుద్ధము
లగుకోకిలకూషితముల నాక్రందనములచే నేలవిస్తరింపఁజేయుదురు. చాతు
ర్యమున నొకానొకఁ డెవ్వఁడేని మన్మథబాణముల బారినుండి వెడలెనో,
వాఁడు తప్పక కోకిలకంఠయంత్రమునుండి వెడలు పంచమ స్వరమునకు
లోఁబడకుండలేకపోయెను.

ఇట్టిసమయంబునఁ గుంతలనరేంద్రుఁడను జంద్రలేఖం బరిగ్ర
హించి చిత్రంబులగు లీలోద్ధానంబులందుఁ గీరిడించుటకై వెడలి యా
మృగేక్షణ నిట్టటు సస్పృహముగాఁ జూచుచు వెడవింటినారిమోఁతయని
భ్రాంతికలుగఁజేయు స్వరముతో “సుగాత్రీ : యీ చైత్రము నీనేత్రముల

కానందప్రదముగా నున్నదా : ఇది రతికి జన్మభూమినుమీ ! దీని సంపద చేతను సీశరీరసౌందర్యము చేతను మన్మథుఁ డొడలు తెలియక పొగరు కొని యున్నాఁడు. ఈ వసంతుని నేనాసమూహమును జూడుము. మదన మహారాజు దీనికన్నిటికి నితని నధిపతినిగాఁ జేసెను. సీకటాక్షములు చిలికి యీ యుద్యానస్థలినిఁ గృతార్థురాలిం జేయుము. మధువ్రతారావ మను నెపంబునఁ జైత్రుఁడు మదనవిలాసరాజధానివగుసీకుళలమడుగుచున్నాఁడు. సీవు లాస్యము చూడవచ్చితివను కుతూహలంబున లతాపురంధ్రులు వీలా వనరంగమునం దాడుచు సీకుఁ బుష్పాంజలి యిచ్చుచున్నవి. అన్నిచెట్లలో సీపాదముచేఁ దన్నఁబడు సీయశోకవృక్షమే ధన్యమైనది. మృగాక్షు లెప్పు నితోఁ గూడ సీయశోకవృక్షముకిందఁ గ్రీడింతురో వారిపై మన్మథుఁడు దయగలవాఁడు. పాదపజాతియందు వకుళద్రుమమువంటి యరోచకపు వృక్షము మఱొందులేదు. కాదేని పుష్పవికాస హేతువగు సీవసంతర్తువు నందుఁ గూడ సీగండ్మాషమును గోరునా : ఒకచోటఁ బూరి కోపపడి మన్మథునిఁ దగులఁబెట్టిన సీవసంతసంపద సీవలెనే యడుగడుగునకు వేల కొలఁది మన్మథులను బుట్టించుచున్నది. సీమైదీవ పుష్పించిన విలాసపుష్ప ములఁ జూచి సిగ్గువడి మన్మథుఁ డింతకుమున్ను వసంతునియొద్ద దాచిన పుష్పాస్త్రములను బ్రయోగించుట కిష్టపడఁడు. మధువాసీంగిన గుణము వహించి మనస్వినుల మానభేదముఁ జేయఁజాలుచున్న పుష్పమందును మన్మథచాపమునందును శిలీముఖశ్రేణి సంగమును వహించుచున్నది. సంగీతవిద్య యందాటితేఱిన సీయెదుటికిఁ దనయంతేవాసియగు గండుం గోయిలను బంపించి పంచమరాగమును బాడించి నిన్నానందపఱచుచున్న మధుమాసలక్ష్మి గౌరవ మభినందింపుము. భస్మీకృతుఁడైన వానిని గం టికిఁ గనఁబఱచిన మధులక్ష్మి చేతను సంపూర్ణావయవునిగాఁ జేసినసీ చేతను మదనుఁడు సనాదుఁడగు చున్నాఁడు.” అని కర్ణరసాయన ములు సరసములునగు సూక్తులచేత భార్యకర్ణ వతంసమును బున రుక్తముగాఁ జేసి కుంతలచక్రవర్తి యా లోలేక్షణను విలాస దోలపై కెక్కించెను. ముంగురులు కదలఁ గన్పొమ లదర నేత్రాబ్జములు

బెదర నుయ్యాల యూఁగుచున్న యాయొయ్యారి మొగమును మదనుండు శరటంకములచేఁ దొలిచిన యారాజదేవేంద్రునిహృదయమునం దతితెను. త్రిలోకవీరుఁ డగు నారాజవీరుని జయించుటకై మన్మథున కారాజాంగన యుయ్యెల పాట యొకటియు విలాసదృష్టి యొకటియు నూపురారవ మొక టియు శస్త్రములయ్యెను. నితంబభారముచేఁ గిక్కిరిసియున్న యుయ్యల పీఠతో నూఁగునపుడు దోలారజ్జువులవలనఁ బొడము ధ్వనిలో తనశింజి నీనాదమును మాటుపఱచి పుష్పబాణుఁ డా నరేంద్రుని వేధింపసాగెను. ఆపృథివీభుజంగుఁడు స్వయముగా వల్లభ నుయ్యాలయూఁచుటవలన నిత రాంగనసౌభాగ్యగుణము తెగిపోయెను. దోలావిలోలయగు లోలలోచన మొగముతోడి సఖ్యమును గోరి గతాగతము లొనరించు నరపాలునిదృష్టి కొక్కొక్కయూఁపునకు రెండు కోరిసులనడక సంభవించెను. ఇట్లుయ్యాల యూఁగి క్షణకాలము ప్రియుని తొడమీఁదఁ గూర్చుండి పరిశ్రమము వాపు కొన్న యా చంద్రలేఖ వసంతలక్ష్మి సౌందర్యమును జూచుటకానపడి పుష్పాపచయంబునకై వెడలెను.

కుంతలదేవేంద్రుండును బుష్పాపచయముచేయు భార్యను భూరిసంజ్ఞ చేతనే వనమంతయుఁ దిగిపెను. పతిబ్రసాద ముత్సాహకారణము గదా : లెక్కలేని పూవులున్నను మదనుఁ డైదుపూవులే బాణములనుగా గ్రహించె ననుకోపమునంబోలె నామె పువ్వు లన్నియుఁ గోయసాగెను. చిట్టచివర కొమ్మలమీఁది పూవులు గోయుటకై యారాజపురంధ్రి యెక్కినపుడు వకుళ వృక్షము నితంబభారముచేఁ బడునేమోయను భయముచేతంబోలె వడఁకెను. ఒక లత పుష్పములుకోయుటకై వంచినపుడు పరాగముచే నాదేవికనులు నిండించిన సమయమం దింకొకలత నృపాలింగనసౌఖ్య మనుభవించెను. అదృష్టము వచ్చినపుడు ప్రతిబంధకము లుండవుగదా! ఒకకాంతగర్భచేఁ జెట్టెక్కింపఁ బడియు నితంబభారముచే నసమర్థురాలై స్కంధమునుండి కాళ్ళుజాటి క్రిందకుఁ బడెను. పైకెక్కి పువ్వులురాలుటకై కొమ్మ లాడించుచున్న కొమ్మలు నితంబభారముచేఁ గ్రిందఁబడుదురని యూహించి

చెట్లన్నియు లఘుత్వము కొఱ్ఱకై నిజోత్తమాంగమునుండి పుష్పభారమును
 వదలసాగినవి. పూవులుకొని క్రిందకు దిగిన నితంబవతులంజూచి కేశి
 ద్రిమము లన్నియుఁ గిందఁబడఁ ద్రోయ కుండ మనకు మాట
 దక్కెఁగదా యని తలయెత్తసాగినవి. పుష్పొడిచేతను జెమ్మటచేతను
 శరీరమం దంతట బురదవారిన యాకాంతల దేహముల నిలువ లేక
 రతిపతి కఠినములై యున్నతములై న వారికుచమండలములమీఁదఁగూర్చుం
 డెను. పుష్పపరాగముచే నాభీభాగములు పూడిపోవుటచేతఁ గాంతలమధ్య
 ప్రిదేశము కందర్బుఁడు విలాసగమనము నేయుటకై యుపయోగించెను.
 రాజకాంత లెల్లరుఁ దమకాహారమగు మకరందముగల పువ్వులు కొయుట
 చేత యుద్ధమునకు వెడలెనోయనఁదుమైదలగుంపు జుమ్మనికొలాహలము
 చేయసాగెను. ఒకయువిద్రాఢిమిషంబున నవత్తి కనులలోఁబరాగముఁ జల్లి
 ప్రియునిచే ముద్దు పెట్టించుకొనియెను. నేర్పుగలవారి కసాధ్య మగుకార్య
 మేమున్నది. ఒకకాంతకొపగించుటకుఁ దగినకారణము వెదకు తలంపుతోఁ
 దనసవతుల బాహుమాలములు నఖక్షతాంకితములై నవేమోయని బరీక్షిం
 చుచుఁ బువ్వులకొయుటయందై న నభిలాష పడకపోయెను. మఱియొకనాతి
 భర్తచేసెనచి చేతికందింపఁబడిన కొమ్మను బట్టుకొనినంత మాత్రమున
 నది దాని నితంబ భారముచేఁ బెళుక్కునవిఠిగిపోయెను. దానిచే నవతులమ
 సంబులును విఠిగిపోయినవి. ఇంకొకర్తుక భర్తనచెవిలో నొకపల్లవముఁ
 దెచ్చి యవతంసముగాఁ జేసినంతమాత్రమునకె యితరకాంతలను గడ్డిప
 జుకకంపె నీచముగాఁజూడసాగెను. శ్రీలక్ష్మభర్తప్రసాదముమదిరాపానము
 కంపె వేయిమడుంగులుమదమునుగలుగఁజేయును. పుష్పపరాగముకాంతలం
 దఱికిని నేత్రావరోధము కలుగఁజేసిన యాకాలమున మదనుఁడు గుఱిత
 ప్పకుండదగ్గరకే వచ్చినిరర్థముగానామదవతులను దాడింపసాగెను. పొడలో
 నున్నకొఱిచేఁబై టకొంగు లాగఁబడిన యొకగోతి భయమును నటించుచు
 వచ్చిభర్తను గొఱిలించుకొనుట నవత్తీనముదాయమున కసూయాహేతువు
 కాకపోయెను. ఒకర్తు కొమ్మవంచి శోణిభారముచే నది భగ్నమగుట
 వలన దొరలివచ్చి భర్తవైఁ బడెను గాని యాపడుటమాత్రము నవతు

అకుఁ గిన్కపుట్టించెను. భూనాయకుండును నొకపొలఁతి ధమ్మిల్లము నందఁ జంపకపుష్పములు బంధించెను గాని యవి తక్కినకాంతల చిత్తములందు మానము బంధించుట యయ్యెను. పరాగపరంపరచే నిండియున్న యాయండజయాన లందఱును మదనుఁడు తన ప్రతాప నాటక మాడింప వేసములు వేయించిన నర్తకాంగనలవలెను మన్మథ ప్రళయవారిదము కురిసిన శత్రువర్షధారవలెను జెలువారిరి. జుమ్మని కూయుచుఁ గాంతలవెనువెంటఁదగిలిన చంచరీకములు వారుచేసిన పుష్పాప చయాపరాధమును గోత్రగురువగు మరునకుఁ దెల్పుచున్నట్లుండెను. కింజల్కమండలముచే నిండియున్న యొడలునిండఁ జెమ్మటవట్టిన ముద్దు గుమ్మల శరీరములు కరఁగుచున్న పదాఱువన్నె బంగరువలె మెఱయ సాగెను. కొందఱు మందయానలు బాల్యమునఁ గందుకత్తీదాపరిశ్రమము చేసిన కౌశలము నిట్టట్టు లెగురుచున్న తుమ్మెదను గరవారిజమునఁ గొట్టఁగలుగుటచే సార్థకపఱచుకొనిరి. ఒక తుమ్మెద ముఖమునుండి పాఱఁదోలినఁ జేతిపద్మమునందును, చేతికమ్మినుండి తోలిన ముఖము నందును వాలుచు నొకకాంత నాయాసపఱచెను. స్వార్థపరాయణులకు సిగ్గుండదుకదా :

పిదప హంసలచేఁ బిలువఁబడిరో యన, సౌందర్యముచే నాకర్షిం పఁబడిరో యనఁ బూఁబోఁడు లందఱు వనకేళి పరిశ్రమము వాపుకొను టకై లీలాసరోవరము చెంతకుఁ జేరిరి. కుచములబరువే తలపెట్టెదవుగాని నడుము తేలికతలపెట్టవేమని పుశమినోదార్పు చున్నవోయనఁ గాంతల గజ్జెలు మొరయసాగెను. నడచుచున్నపుడు కుచొన్నత్యముచేత నొక్కకాంత కును బుడమి కన్నుడుటయేలేదు కాని వారియడుగు తులాకోటిరవాక్యష్టము లగురాయంచలమీదఁ బడకుండుట కాహంసల పూర్వపుణ్యమే కారణమని నుడువవలయును. హిమశీతలములగు నిట్టూర్పు తెమ్మెరలు నేవించు టకుం బోలె ముఖాగ్రమును ముద్దుగొనుచున్న కుచాగ్రములతోనను, నెండవేడిమి మీఁగాళ్ళకుఁ దగులకుండఁ గాపాడు జీవాడుకుచ్చెలల

తోడను గండస్థలములయందలి స్వేదజలమునుదమవలనఁ బోడము గాలించే నపనయించు చలకర్ణపూరములతోడను వలపులుపుట్టించు కులుకులాఁడుల తోఁగూడఁ జాలుక్యన్మపాలకుండు కరిణీబృందముతోఁ గూడిన మత్తకరి ననుకరించుచుఁ బూచిన తామరతీఁగలచేఁ గలకలలాడుచున్న వీలాసరో వరముం బ్రవేశించెను. శ్రీలవాతెఱిమీఁది లత్తుకపూతయుఁ గన్నుల మీఁది కాటుకయుఁ దగిలి రక్తాంబుజంబులు నీలోత్పలంబులు, నీలోత్పలంబులు రక్తాంబుజంబులు నగు విపరీతకార్యమొకటి ప్రవేశించిన వెంటనే పుట్టెను. పిమ్మట విలాసయుద్ధము మొదలిడి యువద లందఱును సరోజ ములను నిర్మూలముగావించిరి. ఇట్టి వైపరీత్యమురాకుండ మునుముందె బుద్ధిమంతురాలు గావునఁ బద్మనివాసిని యగు లక్ష్మి చాలుక్యన్మపాలు నాశ్రయించెను. పైకెగురుచున్న శీకరములు చూచిన సరస్సు భూపాల పురంధుని కాళ్ళు కడిగి శిరమునఁజల్లుకొనుచున్నదో యన్నట్లు కనఁ బడెను. తనబిడ్డలగు సరోజములను దిరస్కరించు కాంతల పాదము లకుంగల నిసర్గకాంతి యెట్టిదో పరీక్షించుటకుంబోలె సరోవరము వారి యడుగులయందుఁ గించితైన లాక్షరాగము లేకుండునటుల శుభ్రపఁ జెను. ప్రమాదమున లోతునీటిలోఁబడి మునిగి పోవుచున్న యొక యన్ను నుద్ధరించిన భర్తంజూచి కొందఱు దానిసవతులు సంభ్రమపడిరి. కొంద రసూయపడిరి. కామినీవదనములచే నీరి యపహరింపఁ బడినసరోజ గృహములందు బాటసారులవలెబూడిద్రబుంగుడువడు తుమ్మెదలునివాసము చేయసాగినవి. తుమ్మెదలకుఁ జలిపందిరులగు తామరపూవులయందున్న నీరి యందముగల రాజసుందరుల ముందఱు బ్రపాపాలికవలెఁ దనరెను. చాప తాళ్ళవంటి కాంతానితంబముల తాకునఁ బొంగుచున్న తటాకముఁ జూడఁ గామినీశరీరలావణ్యప్రవాహము కొంత యందుఁ గలయుచున్నదేమో యని యూహపుట్టఁజొచ్చెను. కుంభికుంభములఁబోలు కామినీకుచద్వ యముపైఁ జిమ్మనగోచిచేఁ బ్రియుఁడు ప్రయోగించిన యుదకధార దర్శకుఁడు విడిచిన బాకువలెఁ జూపఁజెను. చెదరి ముంగురులపైఁ బడిన జలబిందువులు ముత్యాల ననుకరించెను. నరనాథుఁ దొకకాంతమైఁదీఁగెపై

నీరుచల్ల వేజొకకామిని యసూయలత చిగిరించెను. ఈగతిఁ గొంతతడవు జలకేఁగివించి యాహవమల్లదేవకుమారుఁ డువిదలతో నొడ్డెక్కిను. కార్యమెంత రమ్యమైనదైన నతిప్రసంగము గావించిన రసభంగమగును గదా ! కాటుకలేని కందోయితో లత్తుకలేని పాదములతోఁ గుంకుమ పూతలేని చందోయితో నెఱుపువాసిన పెదవులతోఁ జందనములేని మేనులతో నున్న యాతలోదరుల సహజావయవసౌందర్య మా భూపాలుని కన్నులకుఁ బండువయ్యెను. జలకేళివేళఁ దలనిండఁ బడిన జలబిందు పులు పూవులుముడిచినట్లుండెను. మదనుని స్నానగృహమువలెఁ గుచ తటము చల్లఁబెడెను. ఆ సన్నుతాంగులకును సహజావయవసౌందర్యము నందును బరిష్కృతావయవరామణీయకమునందును గల భేదము తేట పడియెను. వారందఱు వలువలు ధరించుకొని శరీరము లలంకరించు కొనిన పిదప మరలఁ బుష్పచావుఁ డాచాలుక్యనరేంద్రునిపై విరితూపులు విడువ నారంభించెను.

ఇ ది ద శ మ స ర్గ ము

ఏ కా ద శ స ర్గ ము

★

అంతట స్నానమువలనఁ బోఁగా మిగిలిన కుంకుమవల్లననెఱ్ఱఁబడిన రాజకాంతలం దాఁకుట చేతనో యన సూర్యుని కిరణము లెఱ్ఱఁబడినవి. ఉదయించినది మొదలు పద్మినీ కంటకములచే త్తతపాదుఁడై నడువలేక పశ్చిమ సముద్ర తీరమునకుం బోవుటకై యపరాద్రిస్కంధమునెక్కి యాకాశముం బట్టుకొని సముద్రమున మునుఁగఁబోవుచున్న దినకరుని కాంతి పొట్టుచెరిగిన గోధుమనూకవంటి దయ్యెను. కాంతిని బాయుటంజేసి రత్నాకరములోని రత్నముల నడిగి తెచ్చుకొనుటకై సూర్యుఁడు సము ద్రమున మునుఁగు చున్నాఁడని నేను తలంచెదను. ఉన్నత పదమునుండి పడినచో మహాత్ములకైనను వెనుకటితేజము నిలువదు. చక్రవాకము

నోటఁ గఱచుకొనిన తామరతూఁటి దారములు చూచిన విరహమునకు భయంపడు భార్యమెడ కుటివేయఁదలఁచుచున్నదో యనునట్లగవడెను. దయితావియోగమునకు జడిసి రథాంగమేడ్వసాగెను. నోటనుండి జాతి పోయిన తామరతూఁడే యెఱుఁగకపోయెను. దొరలసాగెను. చండకిరణఁడై పవలంతయు వెలింగిన సూర్యునికాంతికై బొడుగుపాటిచెట్ల చిట్ట చివర కొమ్మలమీఁదను గిరిమస్తకములమీఁదను గృహశిఖరములమీఁదను దునుకతునుకలై పడుదురవస్త కాలచండాలుని వలనఁగలిగెను. 'దేవేంద్రుని కూరకే యొక యశ్వరత్నము నిచ్చెఁగదా ! నాకు గుఱ్ఱమునకు బదులు గుఱ్ఱమైననొనఁగఁదా !' యను నాసతో భాస్కరుఁడు తనగుఱ్ఱమును మార్చఁదలంచి యోయన సముద్రము బ్రవేశించెను. రాగము బైటఁబడఁ ద్రయిమాత్రయగు సూర్యుఁ డపరదిగ్వనితమొగము ముద్దువెట్టుకొఁగాఁ జూడలేక సరోజనేత్రములు మూసికొనుట తప్పఁబాపమా పద్మినీకాంత యేమిచేయఁగలదు ! ఆకసమందు నడచినడచి యాయాసపడిన తన వారు పములకొకింత మదిరారసముఁ ద్రాగించి యాపరిశ్రమముఁ బాపుటకుం బోలె వారుజీవప్రభవమగు సంద్రముంజేరిన భాస్కరుని ప్రతిబింబము పాపరాపాన్ముమీఁదఁ బవ్వళించిన లక్ష్మీపతి తొమ్ముమీఁది కొస్తుభమువలెఁ దనరాఁరెను. మున్నీటిసీటిలోఁ దిరుగుటకు భయపడు తన ఘోష్టాణంబుల కన్నులకుఁ గటికిచీకటి చిప్పలు కట్టుటకుంబోలె దినకరుఁ డాతపమును నామావశిష్టముఁ గావించెను. బ్రహ్మదేవుఁడు సూర్యుఁడను త్రిభువనాంగణ దీపమార్చిన వెంటనే వెడలు పొగయోయనఁ జీకటి నలుదెసల నాక్రమించెను. నిండఁ జమురున్న కడలియను ప్రమిదయందు వెలుఁగు రత్నదీపము లార్పుటకుంబోవుట పతంగధర్మమేకదా ! సముద్రతీరము నందలి ముత్తైవుఁజిప్పలు భాస్కరతురంగమఖురక్షణ్ణంబులుకాఁగా నందుండి వెడలిన ముత్తైములోయన నచ్చటచ్చట నొకటి రెండు మూఁడు నక్షత్రములు వెలుఁగసాగెను. పద్మకోటర కుటీరములయందున్న కబంధములుచూచి భీత్తిపాతిపోయినతుమ్మెదగుంపులవలెఁ దనరుచు నిరంకుశముగా వ్యాపించి కటికిచీకటి సమస్తజనులకు నేత్రావరోధముఁ గావించెను.

భువనమునంతయు నింద్రసీలమణికుట్టితమోయన నంజన పుంజపీడిత
మోయన జలరాశితరంగ స్లావితమోయనఁ జేయుచు నంతఃపుర
కాంతల లలాటముల యందును జూర్ణకుంతలవ్యాజంబున వ్యాపించుచు
వారి తల వెండ్రుకల నైల్యముచే మఱిత ఘనీభూతమై సర్వేంద్రియ
వ్యాపారములును నశింపఁజయుటకై కంకణముఁ గట్టుకొనిన చీరకటికొక
త్వగింద్రియము మాత్రము పృథికూలమైయుండెను. తుంటవిల్చాని ప్రభావ
ముచే నభిసారికాంగనల నేత్రేంద్రియములుకూడప్రథికూలములే యయ్యెను.
కుసుమతల్పంబులయందు శయనించి క్రీడించు కాముకులలో మగఁడుగాని
మగువగాని పౌల యల్కనొకింత మార్మొగమైనంతనే మరలఁగన్నడుట
దుర్లభమయ్యెను. తరువాత పడమటికొండపైఁ బడునపుడు దెబ్బలుతగులు
నని భయపడి పాఱిపోయిన రవి కిరణాంకురములోయన నచ్చటచ్చట వెలి
గింపఁబడిన రథ్యాదీపములచేఁ గొంత కొంత తిమిరమే తగ్గిపోసాగెను.
గాని ప్రియసంగమమునకైయభిసరించు వ్యభిచారిణుల పూత్కారము
లాదీపములఁగొన్నిటి నార్పకున్నచోఁ జీరకటియంతయు మాయము కావల
సినదే. అహా తియ్యవిల్కాని చాతుర్యము! అయ్యారే తియ్యంబోఁడుల
చావల్యము! ఒకతె చాఁకలిదాని వేసముతో నొక గాడిదను దణుముకొని
పోవుచు జనుల కన్నులకు గంతలుకట్టి యభిసారికయై వ్యభిచరింపఁ
బోయెను. పువుతూపులవజీరెవ్వని మాయచేయలేడు! మఱియొకరై చెలి
కత్తైతోఁగూడఁ జేతనొక దీపముఁదాల్చి విటగేహమునకు రాజమార్గముననే
పోయెను. మన్మథుని మాయోపాయము లత్యద్భుతములు! తరువాత పురం
దరపాలితయగు దిక్కాంత పండిన తెల్లుపూవువంటి దేహముతోఁ జంద
మామచూలు పరిపక్వము కాఁగఁ బ్రసవవేదన పడసాగెను. పిమ్మట
దేవేంద్రునివంటి పెంపుడువకోరములు తినఁగా మిగిలిన ముదిరిన మొగలి
పుష్పాడివంటి కాంతి పూర్వాద్రిపర్యంతారణ్యముల యందుం బ్రసరించెను.
పదంపడి శిఖరమునుండి కొంచెము పైకి వెడలిన యుడువతివలనఁ బూ
ర్వాద్రిమొగము కనుబొమ్మలనడుమమంచిగందపుఁజుక్కబొట్టు కలదిగాఁ
బ్రకాశించెను. తదనంతరము బాలచంద్రుఁడు పాటలవర్ణముకల చీరకటిచేఁ

బూర్వాద్రియందలి జేగురుతాళ్ళ బూడిదచే బ్రుంగుడువడిన వడువునఁ దన
 రారెను. చంద్రుఁడు పాటలచ్చవితో నుదయించిన తన్నుంజూచి సూర్యుఁ
 డనుకొని పద్మిని ప్రేమించు ననుకొనియెంగాని పతివ్రతయగు నామెకడ
 నా పనికిమాలిన సేతలు పనికిరావయ్యెను. విధుకిరణములచేఁ దర్జింపఁ
 బడిన చీకటియంతయుఁ బర్వతగుహలయందును మానినీజనమనంబుల
 యందును బ్రవేశించెను. పూర్వవేదావనాంతములనిండ రాలియున్న నల్ల
 తాటిపండ్లు జాబిల్లి వెలుంగుకత్తులచే నఱకఁబడిన చీకటి తలకాయలవలె
 నలరారెను. తినుటకు వచ్చిన చకోరపురంధ్రుల యరుణనయనాంచలంబు
 లచే రంజింపఁజేయఁ బడినవోయనఁ జంద్రమయాఖములు రక్తకంబలముల
 పగిది వెలుఁగసాగెను. పిదపఁ బూర్వదిశాతిలకబిందు వగు నిందుఁడు
 మానవతుల తెలికన్నీటివఱదలచేతం గడుగఁబడినవాఁడుంబోలె నుదయ
 రాగమంతయుఁ బాసి తెల్లఁబడి “నావెలుఁగు సమస్తజగద్రమణీయముకదాః
 సన్నేకాంతవలవ” దను గర్వంబునంబోలె నిద్రఁబోవు కుముదినీకాంతకుఁ
 బాదములపైగిలిగింతఁగొలిపి లేపెను. వెండియద్దమువలె స్వచ్ఛమైన చంద్ర
 మండలమునందుఁ బ్రతిఫలించిన గగనప్రతిబింబ చ్చాయయోయనఁ గళంక
 మొకటి కాననయ్యెను. కరఁగింపఁబడిన చంద్రకాంతశైలములనుండి వెడ
 లిన పయఃపూరము చంద్రికారూపమున జగమంతయు నిండి ప్రమదల
 పొలయల్కబురదనుగూడఁ దోసివేసెను. లోకమంతయు మొగలిపూతేకు
 లచే నేయఁబడిన చాపచే నలంకరింపఁబడినట్లుండెను. సహజ శీతలంబు
 లగు రేవెలుంగు వెల్లికలు కాంతిచేతను గుణముచేతను చందనలేపముకన్న
 మిన్నలై సమస్తప్రజల నానందపఱచసాగెను. ప్రియుల నెడఁబాసిన
 మగువలందఱును జెలికత్తియల కాళ్ళపైఁబడి “ఓ చెలులారా! యీ చంద్ర
 కాపయః పూరమును జెంబులతోఁదోడి యెచ్చటనైనఁ బాఱఁబోయుఁ”
 డని బతిమాలఁ జొచ్చిరి. ఒక యుగ్మలి వెన్నెలలు బాధింపకమున్న
 ప్రాణయకలహము వదలి ప్రియునింటికిం బోవుటచే దానికెదురుగా వచ్చిన
 మలయమారుతము వలని లాఘవముఁగూడ లేకపోయెను. ఈ పగిదిఁ
 బూవిల్కానికిఁ జుట్టంబగు తారానాథుఁడు బాల్యము దాటి ప్రపలినతరువాత

విక్రమాంకదేవుడు కృతాలంకారలగు మగువలనెల్లఁ జానకేశికొఱకై పిలిపించెను. చిలుకతేజీదొరయంప సామును విభ్రమద్విరదంబునకు బంధన భూమియు నగు పానోద్యోగము కుంతలక్షితిపాలవల్లభలకుఁగూడ విజృంభించెను. బోదులు కట్టిపెంచిన యనురాగ లతలోయన బంగారుగిన్నెలతో మధుధారలు తెచ్చి యాయత్తపఱచిరి. రత్నమయంబులగు గిన్నెలలోఁ బోసియుంచిన మద్యము రాజదారల ముఖచుంబనము నేయుటకు జడిసినదోయనఁ గదలఁదొడఁగెను. ఆకుంతలక్షితి పతికాంత లుపయోగించు మద్యములో మదనుండు జగమంతయు లోఁగొనుటకై సిద్ధముగావించిన చూర్ణమోయననగుకర్పూరపరాగముగూడఁ గలిపిరి. విశదమైనసీఘరసముచే నిండింపఁబడినబంగరుగిన్నెలలోఁ బ్రతిఫలించినచంద్రమండలములోపలకు జాటిపోయిన పటికపుదాతిఁఁజూఁతవలెఁ గన్పడెను. మద్యసౌరభమునకై పైపైనఁ దిరుగు తుమ్మెదమూఁకలు మద్యమునుండి యావిరిపొగవలె నెగడసాగెను. పిదపఁ బ్రమదలందఱును జేతులతో గిన్నెలెత్తి ధార యధరదళములమీఁదం బడునట్లు కడుపునిండఁ గోలిరి. ఆప్రమదల వదనములయందుఁ బ్రవేశించు మదిరాధార దంతకాంతులచేఁ దెల్లనడుటం జేసి 'మదనకీర్తిలత ననుకరింపఁదొడరెను. ప్రాంతములయం దెఱ్ఱఁబడిన కపోలతలంబులును దప్పుతప్పుమాటలును గల యాలలనల మొగములే యాకుంతలేందునకు మదనాస్త్రము లయ్యెను. దర్పకుండు సురలోఁ బ్రవేశించెను. ఆ సుర కాంతల మొగములందుఁ జేరెను. ఆమొగములు రాజుహృదయము నలంకరించెను. ఆహృదయ మనురాగపయోనిధిలో మునిగిపోయెను. "ఓచందురీడా ! యేల మామధుపాత్రలలోఁ బ్రతిఫలించెదవు. కుంతలనాథు నెఱుఁగవా యేమి ! మీరోహిణీదేవినిఁ దల పెండ్తుకలు లేనిదానిఁగాఁ జేయించెదఁ జూమి ! నేను కుముదిని ననుకొంటివేమో ! కానుకాను. నాసురాభాండమున కభిముఖముగా రాకుము. రోహిణీదేవి కంటికాటుకమచ్చయగు నీకళంకముఁజూచిన మాకు సిగ్గుగుచున్నది. నీకు సిగ్గులేదా ! నీయందు మానవతులకుఁ గులశత్రువ వనుదోషమొకటి యింతకుమున్నే కలదు. ద్విజరాజవయ్యును నామధుపాత్ర

జోలికి వచ్చితివా ! యిది రెండవతప్పగును. ఈ యపరాధముగూడఁ గావించితివేని నీ కుసుమలు దక్కవునుమీ ! ఈమధ్యముతోఁ గలపి నిన్నుఁగూడ మ్రింగివైచెదను. కావున దీనిదగ్గఱకు రాకుము. ఇప్పుట మారాజుకోపమునకును నచ్చట రోహిణి కోపమునకుఁగూడఁ బాత్తుఁడ వగుదువు. మాగుంపులో దేనినో కామించి వచ్చుచున్నావు కాఁబోలు మానహీనుఁడా ! మాకుఁ దెలిసినది, లేదేని నీ కీ క్షయరోగమెట్టు సంభవించినది. నీవిట్టివాపల్యము కలవాఁడవగుటనే పృథిదినము గగనసీమ నుండి నముద్రములోనికిఁ ద్రోసివేయఁ బడుచున్నావు. లేదేని చల్లని వాఁడవు, నీయం దేమి దోష మున్నది ? నీయం దితరశ్రీలంపటుఁడ వను ననుమానము సీఘ్రార్థలకుఁ గలదు కాఁబోలు. కాదేని మధుపాత్రికలోఁ బ్రతిబింబించిన నిన్ను నీదారలు తారలనుసరించునా ! నిన్నెవ్వతెయో రమ్మని యాశపెట్టుచున్నదా యేమి ! పృథిరాత్రియందును బళ్ళిమదిక్కువైపున కరుగుచున్నావు. మదిరతోఁగూడ లోనికిం బోయి హృదయ మందున్న మాప్రాణనాథునకు నీకాలుష్యమేల యంటించెదవు. అతఁడు మిగుల నిర్మలమయినవాఁడు. నీయంకమందున్న కళంకమునే నీవెఱుంగ కున్నావు. కావున నామధ్యచషకమందుం జొరకుము. వాయువుచేఁ జంచలంబగు నామధ్యములోఁ గొంతసేపు కన్నడకున్నావు, దేనినైనవెదకు చున్నావాయేమి ! యేకాంతయేని నిన్ను సంకేతమునకు రమ్మనియైనా యేమి ! ఎంత కూర్మికలవాఁడ వై ననేమి. నీచే దివి వంచింపఁబడియె. రాత్రి తెల్లవాఱుదనుక రాత్రినే కనిపెట్టుకొని యుంటివి.” అని పెక్కువితములఁ దప్పుచుమాటలాడఁజొచ్చిరి. గండములయందలి యారుణ్యంబును నేత్రములయందలి వికారంబును కనుబొమలయందలి వక్రత్వంబును గనుఁ గొన సురామదమె కాంతలకందఱ కకారణప్రణయకలహమును దెచ్చి పెట్టెను. ఈ ప్రకారముగా నరమోహుగన్నుఁగవలతో నుదంచితవిలాస రసంబులతోఁ దుదయు మొదిలులేని వికృతప్రలాపములుసేయు కాంత లాకుంతల నరేంద్రున కపరిమితానందముం గూర్చిరి. పిదపఁ దానును బానకేళి ననుభవించి కాంతల వికారములన్నియు నీక్షించి విక్రమాంక

న్యూహలుఁడు చందలదేవియని పిలువఁబడు చంద్రరేఖతో శయనాగారముం జేరెను. ఏముగుద మఁదనునిఁ జిరాయువును జేయఁదగినదో, యేకాంత యౌవనవృక్షమును బండించునో, యేతరుణి రాగజలనిధి తఱవఁగాఁ బొడమిన యమృతమో యాచంద్రలేఖయందే యారాజదేవేంద్రుఁడు సురతోత్సవ మనుభవించెను. కేశికాగారమున నారాజదంపతుల కన్యోన్య ముఖ దర్శనమువలనఁ గలిగిన యానంద మింతని నిర్ణయించుటకుఁ దరముకాదు. మన్మథుఁడు త్రాసునఁ దూచియిచ్చిన గతి సమానాను రాగముప్పతిల్లెను. వారి యవ్యాజమనోహరమగు పేరీమరసముఁ జూచు టయం దభిలాషపడినదోయన నిద్రాదేవియుఁ గనుతెప్పల నాశ్రయింప దాయెను. అద్భుతవిలాసనిధానమై యందఱి యాల్మగల కూరిమికన్న గౌరవమువహించిన యన్యోన్యసమానానురాగమును బరీక్షించుటకుం టోరె మదనుఁడు వారిచి త్తములయందు నూలుసారులు మానముద్యంపఁ జేసెను. నిద్రయో మెలఁకువయో యెఱుఁగకుండ నిప్పగిచి నా రాజదంపతు లనిర్వాచ్యానంబు మనుభవించుచుండ నమృతరస ప్రివాహము కంటె మార్దవంబును మాధుర్యంబును గల జిలిబిలిపలుకులతో మాగధస్త్రీలు పృథితమంగళగీతములు పాడ నారంభించిరి.

“రాజేంద్రా ! రాత్రి తెల్లవాఱుచున్నది, నిద్రారసమును బరిత్యజించుము. ఆకాశవృక్షము పుష్పకూన్యమైనది, నేలరాలిన పువ్వులవలె నక్షత్రములు రెండవకాంతిని దాల్చుచున్నవి. కుసుమాయుధమిశ్రమగు చంద్రుఁ డైదాఱు క్షణములకు సముద్రతీరనై కతములందుఁ దిరుగు రాజహంసము కాఁగలఁడు. లీలాశుకముల నోటనుండి శృతిగలియని షడ్జస్వరమువంటి పలుకులు వెడలు చున్నవి. వెన్నెల దంతపుఁబెట్టెఁ బోలు చంద్రునియందే లీనమగుచున్నది. శీఘ్రకాలములోఁ బూర్వదిగ్వినితా ముఖాలంకార మగు సూర్యుఁ డుదయింపఁ గలఁడు; కావున నోచందలాదేవీ ! తమ్మి తేకులఁబోలు లోచనములు వికసింపఁ జేయుము. కామినులకు మన్మథరేఖలు వ్రాయుటయం దుపయోగించి చునుమాస్త్తు

నకు బాణములకంటె నెక్కువ సాహాయ్యకంబుఁ గావించిన దీపములు ధూళిధూసరితములగు కోడిపిట్టల జుట్లువలె రంగుమాయచున్నవి; విరహ వంతులగు స్త్రీపురుషులమీదికి దాడివెడలించిన మదనసేనకెల్ల నాయకుడై సమస్త జగములకుఁ దాపనిర్వాపకమైన చంద్రికాప్రవాహమున కడ్డకట్ట తీసి ప్రవహింపఁజేయుటయేకాక శృంగారరసంబునకుం బ్రాణాధారమైన యమృతకరుఁడు ముదిరిన బూడిదగుమ్మడికాయవలెఁ దెల్లఁబడు చున్నాఁడు! కొన్నిరాత్రులందనంగుని గొడ్డలివంటి యాకృతి వహించి వహించి తుదకు రాత్రియనుకాంత నొసలిమీది చందనబిందువగు చున్న చంద్రిఁడు సముద్రమందుమునుఁగుచున్నాఁడు. పరిచారికల యెత్తిపొడుపుమాటలచే మఱింత సిగ్గుహెచ్చి ఖండిత లందఱు తలలు వంచుకొని విచారించుచు నగలు తెంపుకొనునప్పటి సంపర్కమువలన వాచిన గండస్థలములనుండి దిగజాటు కన్నీటివఱదలచేఁ బడకటిల్లు ముంచునమయమైనది. మానద్విరదమున కంకుశంబులై విరహవతుల కంతములందుఁ బ్రసూనచాపుఁడు తగిల్చిన పాశంబులై చక్రవాకదంప తుల రహస్యకీడావిశేషంబులకు సాక్షులై యేపుచెందిన చంద్రకిరణంబుల కోజగతీ నాథా! కాలవశంబునం దామరతూఁటి చారములకంటెను సూక్ష్మత్వమనుభవించు దుర్దశవచ్చినది. కుకవులకుఁగూడ గంభీరార్థ ములతో ననుగుణద్రాక్షిణిపాకములతో సమంజసవృత్తులతోఁ గూడిన పదగుంథమును దోపించు సారస్వతముహూర్తము దాయపచ్చిన దో సుకవీశ్వరా! కుంతలరాజుడేవేంద్ర! యవధానచిత్తమునం గవిత్వముఁ జెప్పనారంభింపుము. మహారాజుల గృహప్రాంగణములయందు పైతము లేని సంపదలను మదప్రవాహపంకమునం జూపించు గజాగారముల యందలి నీభద్రగజములు కాశ్యయందలి యినుపగొలుసులను గలగల మోగించుచుఁ బుప్పొడి తిప్పలమీదనుండి లేచుచున్నవి. మన్మథుని యంపబాతులచేఁ గోయఁబడక చంద్రుని కరములచే విప్పఁబడక భర్తల సమస్కారముకైన లోపడకయున్న మానవతుల పొలయలుకముల్లు కుక్కుటముల ఓవుడలనుండి నిశ్శంకముగా బ్లుతస్వరముతో వెడలిన కూకూ

రావంబులు వినినంతనే విడిపోయినవి. ఉదయగిరికి శిరోభూషణము కాబోవు సూర్యుడు తిమిరభారమంతయుఁ గలువలమీఁదఁ బడవేయుచున్నాఁడు. చకోరములు త్రాగఁగా మిగిలినకాంతితో శీతరోచి కడుగు నీళ్లవంటి రంగుగలవాఁడై కృశించుచున్నాఁడు. ఒడలులేని దొరయానతి కడుగుదాఁటనివారి కుత్సాహముఁ గలిగించునవియు, మానవతీజనుల చిత్తమునం దడలుపుట్టించునవియు, మదనునిచేఁ బడుచువాండ్రను శిక్షించుటకై నియోగింపఁబడినవియు నగు ప్రాభాతికమందమారుతములు తిరుగుచున్నవి. అకస్మాత్తునం దుభయతటము లొరసి ప్రవహించు రెండవ మందాకినియై భూమియందుఁ గొండలమీఁది గండోపలములయందు మంచిగందపు బురదయై తెలుఁగు నాటిపువ్వుఁబోఁడుల నేత్రముల యందుంచుకొనఁబడిన దేవరకు లోకత్రయీ కాముకక్రీడకొఱకైన యోగ చూర్ణమగు వెన్నెల నిద్ర వోవుచున్నది. దీపములు తమకాంతిని ఖండితా గండస్థలముల కప్పగించి వెల్లఁబడుచున్నవి: నెలతాళ్లు తమనీరు వియోగ వతుల కన్నుల కప్పగించి యెండిపోవుచున్నవి. మావటీనికిం జడిసి విచ్చలవిడి. తిరుగు నై రావతంబు బారిసుండి యతికష్టమున విడివడి వన్య గజములు క్షోభలేకుండ పిచ్చుకకుంటుచే రక్షింపఁబడి కొంచె ముఱచు వసమహిషంబుల యార్పులకుం జ్వరపడిన వేడివెలుగురాయని వారు పంబులు పొడుపుఁగొండ మీఁది కెక్కుచున్నవి. చీకటిని తమగుహలలో దాచిన యపరాధము వాయుటకై పర్వతములన్నియు రవి పాదములను శిరసావహించుచున్నవి. రవియు నభయమిచ్చువాఁడుంబోలె కరములు వాని శిరములయం దుంచుచున్నాఁడు. చంద్రుఁడను తెల్లతాతిపలక యందు నూతీ వాడిచేసిన వెడవింటివాని తూపులైదు నేకాంతలమీఁదం బ్రయోగింపఁబడి మొక్కవోయెనో, కాళ్ళమీఁదఁబడిన భర్తృకర్ణపూరములైనను కార్యకారులు కాకపోయెనో యట్టి మానవతులు తమంతటఁ దాము గాఢాలింగన సౌఖ్యమును భర్తలకొసంగుచున్నారు.

ఇవియే రవితరుంగములైనచో నివి యిచ్చటనుండఁగనే రవి యెట్లాకసంబున గతాగతములు నేయఁగలఁడను నూహంజేసి లోకులచే

రవితురంగములు కావని నిర్ధారణచేయఁబడిన నీగుఱ్ఱములు మందుర
యందు లక్ష్మీమంగళమందుఁగల్గెను. బోలు హేషారవములచే నిద్రా
పరిసమాప్తిం దెలుపుచున్నవి. రాక్షసులను జంపు రాచకొలమునకుం
గూఁబడ్డఁడగుటంచేసి సముద్రమునకు బంధకుండును యమునాతాపీసదు
లకుఁ దండ్రియగుటంచేసి మామయు నగు దివాకరుఁ డప్పుడు జన్మించిన
పసిబిడ్డనైతము కన్నెత్తిచూడఁదగిన దేహకాంతితో నుదయగిరియం
దుదయించుచున్నాఁడు. మానవతులు కోపమున సెజ్జవదలి లేచిపోవుచుఁ
గోడికూతవిని యెవరో తుమ్మిరనియో దగ్గిరనియో యొక యపశకు
నము నెవముగాఁజేసికొని మరలఁ జ్రాణనాథుల ప్రక్కలం బవళించు
చున్నారు. ఈశ్వరుని లాలాటాగ్నిచే దహింపఁబడిన మదనునికొఱకై
తీయించిన మంచిగండపుముద్దయగు చంద్రుఁడు తేనె కలపిన గేదెపెరుగు
వంటి కాంతితోఁ నస్తాది మస్తకముపైఁ గన్నట్టుచున్నాఁడు." అని
స్త్రీమాగులు నుడివిన వల్కులు విని సమస్తరాజులచేతను దనశాసనము
మోయించుచున్నను మదనమహారాజశాసనము మాత్రము శిరసావహించు
చున్న విక్రమాంకదేవనృపాలుండు చందలాదేవితోఁ దలాడయగు భుజ
మును లాగికొనెను.

ఇది యేకాదశసర్గము

ద్వాదశసర్గము

★

ఇప్పగివిఁ బెక్కుదినము లక్కుంతలేందుగ్గిం డత్తవారింట నిము
సముగా నామనియాముగోముతోఁ గడపి వేడివెలుంగునాళ్ళ దొరసిన
వెంటనే రాజధాని యగు కళ్యాణపురమునకు విచ్చేసెను. రాకరాక
శరద్రాకాచంద్రునివలెఁ జిరకాలమునకు వచ్చిన యొడయనిరాక విన్న
యప్పీటి యన్నుమిన్నలకుఁ గన్నులవిల్కాని యానతిచొప్పునఁ బెక్కు
కూరిమిచైనము లిప్పగివి నుప్పతిల్లెను. మెడనుండి జాతిన రతనంపుసలాక

గుచ్చికొని నొప్పివాటుటంజేసి యది నేలమోపఁజాలక యొంటికాలనే
 వచ్చి చూచుచు నిలువంబడియున్న యొక లలనామణి నరేశ్వరాధనము
 నకై యేకపాదతపోదీక్షఁ గైకొన్నయట్లగపడెను. మఱియొకకలువకంటి
 చెవిలోని కలువపుప్పొడి పడిన యొకకంటఁ గన్నీ రోడ్చుచు రెండవ
 కంటఁ గుంతలేందుని మీఁదికూరిమి పిచ్చలించు జిలుగుఁ గ్రీఁగంటి
 చూపులు గుమ్మరించుచు నేకకాలంబునం గరుణశృంగార రసభావములు
 రెండు నభినయించు మదననర్తకివలెఁ జూపఁజెను. వేటొకమచ్చెకంటి
 సోరణగండ్లలో వంగి తొంగితొంగి కనుంగొనుచుఁ జెఱకువిల్కాని
 చుటుకుఁదూపులకుఁ గురియై యతని కోదండపాండిత్యమును వెల్లడిపఱ
 చెను. ఒడలినిండఁ గుంకుమపూత పూసికొనిన యింకొకహనురాంగి
 సవిలాసముగఁ జేతులు మింటితెత్తి రాజు నరయుచు రాగప్రవాహమునం
 దలమున్నులుగాఁగ మునిఁగియున్న నన్నుద్ధరింపు మని చేతు లందిచ్చు
 చున్నదో యన సూహింపఁ బడియెను. కొందొక యండజయాన
 “మదనా ! యనద లగు నువిదలమీఁద నేల సీఘజశౌర్య మగపఱచెదవు.
 వాఁడె ! కూరాగ్రణి యగు వికృమాంకదేవుఁ డెమట సున్నాఁ డతనిమీఁద
 నీమగంటిమి చూపింపుము. లేదా, సిగ్గువడి పాటిపొమ్ము” అని బిగ్గరగా
 నుపన్యసించెను. ఒకతలోదరి విలోలమగు నరేంద్రగీలాతపశ్రాంఛలం
 బునం బొడమిన పయ్యెర ముమ్మరమగు చెమ్మటగ్రమ్మిన నెమ్మేనిపై
 విసుమంత సోఁకినంతనే “హాయి హాయి” యనుచు నందఱునుండ
 రులలోఁ దన్నుఁ గృతార్థురాలింగాఁ దలపోసెను. పట్టపుటేనుఁగు నెక్కి
 యూరేగుఱేనితో సమానప్రతిపత్తి కన్పటచుటకుంబోలె నొకమత్తద్విరద
 గామిని తానును గందర్పమత్తద్విరదమునెక్కిచు, తనదెసకుంజూడక
 నిరాదరము సూచించిన రాజుపై నలుకచేతంబోలె భీతమృగాక్షి యొర్పు
 తలవంచుకొని తనమేనం గీలించిన వాలుందూపుఁ జెకలించు మని డెంద
 మందున్న కందర్పుని వేఁడుకొనుచున్నట్లుండెను. మొలసూలి గంటలు
 మొఱుయఁ, గంకణంబు లఱవ, నులువడిఁ బఱుతెంచు నొకతెటవ నరేశ్వ
 రుఁడు తన్నుం గన్నెత్తి చూచినంతమాత్రమునకే గురవమున మెడఁ

ద్రిష్టకౌనసాగెను. చెవినుండి జాబీ నిట్టూర్పు గాలిచే దూరముగా నెగురఁగొట్టఁబడిన తాడీవళము నే నిందఱలో నందగత్తైనని యొక మందయాన తెమ్మరకుంటెనకానిదే నంపిన శృంగారలేఖవలె నుండెను. సహజముగ మందయానను, బరువైన యీపిఱుందులకుఁ దోడీగంటల యొడ్డాణ మొకటియేల యని దానినొడ్డారించియే యొకర్తు చనుదెంచెను. మహారాజు ప్రక్కనున్న చందలాదేవితో మాటలాడుటఁ గని యొక కోపన యంతకుముందతనిమీఁదికిం బఱపిన కటాక్షమును మార్గమధ్యము నుండియే మరలించెను. రాజునవలోకించు భాగ్యమబ్బఁజేసిన తోవను రక్తాంభోజములచేఁ బూజించెనో యన నొకమృగాక్షి నడచివచ్చినదారిలో నంటుకొన్న యడుగు పారాణిచిన్నంబు లూహింప బడెను. మహి పతిచే గిరుక్కున మెడదిప్పి కనుంగోఁబడిన పడఁతియొకతె విరివింటి జోదులకోరిసలాకలకు నొచ్చి నెఱకులుగాఁడ నేసిన లేటిముద్దరాలువలె మూర్ఛిలెను. ఒడచెఱుంగనీ నిరసావేశముతోఁ గనుబొమ లాడించుచు నొకవరారోహ మదననర్తకునిఁ గ్రీగంటియాటసాలయం దాడింప సాగెను. తనయెడల రాజున కనురాగముఁగలిగింపఁ డనునలుకమెయి మదనుని భయపెట్టుచున్నదో యన నొక ర్తావలించుచుఁ జిట్టమిడిచెను. శోణాశ్మకల్పితంబగు గవాక్షంబున నిలువంబడిన సితాంశువర్ణయగు నలినాక్షి యొర్తు కామాగ్నియందుఁ దనశరీరమును క్షీరాహుతిఁ జేయు చున్నపగిది నలరారెను. “కుంతళదేవేంద్రుఁడు చనుదెంచుచున్నవాఁ డీ వతనికి నాతిథ్యముగావింపుమా” యని మారునిచే నియోగింపఁబడిన దానివలె నొకవలంతియగు మడంతి కటాక్షప్రజములను గుచ్చసాగెను. “హారములు తెగి జాఱుచున్న వనియైనఁ తలంపక కుచములనుండి తొలఁగు పయ్యెడయైన సవరించుకొనక వదలిపోయిన కట్టుపుట్టమైన బిగించుకొనక పోయెదవేమే ! నగలు దాల్పకుండ రాజుం గాంచుటకై చనుట దోషము కాదు కాని యున్నతకుచములు కలదాన ననుగర్వమునఁ దొడుగుకొన్న రవికగూడ విడుచుట తప్పునుమీ ! ఎగుడుదిగుడు కాని తెరువునందుఁ గూడఁ దొట్టుపాటువడుచు బిగ్గరగా నఱచెదవేమే !

తక్కిన చక్కెరజొమ్మలు నీవంటి సౌందర్యవతులుకారా? మన్మథపత్ని
నైన నిరాకరింపజాలినవారు. నీపై మన్మథుఁ డెక్కినా యేమి? కళా
ఘాతములకుఁ బరువెత్తు నాఁడుగుట్టమువలెఁ బరువెత్తుచున్నావు. మాయంద
జీకిం గనుపడకుండ దారి కడ్డమువత్తువేమే! క్రిందఁనున్నవారము కావున
మాకడ్డపడియెదవు గాని సోరణగండ్లలో నుండి చూచినవారి నేమిచేయఁ
గలవు. ఎంతసిగ్గులేదే చండీ! సఖత్తములు బయల్పడఁజేసి నడచెదవు,
మన్మథుండు నీకంటెఁ దక్కువగా నెవ్వరిని దాడించుచున్నాఁడు? నీకంత
సౌందర్యవతి నను గర్వంబున్న యెడల నీవే యనుభవించుము. నీనామాం
కిత మగు కమ్మయొకటి వ్రాసి రాజుసన్నిధి కంపుము” అనుచుఁ గుంత
లేందునిఁ జూడవచ్చిన యచ్చిగురుబోండ్లందఱును బోరాటము లారం
భించిరి. రాజేందునిండును వారికలహాలాపములు వినుచు నానందించెను.
అనరాని, వినరాని మాటలనుచు వెనువెంట వచ్చునత్తంజూచి యొక
క్రాంతకొడలు పూర్వభవంబున మిగుల సుకృతమాచరించినవారికిఁ గాని
వారాంగనాజన్మము లభింప దని తలపోయసాగెను.

ఈ పగిదిఁ బురాంగన లందఱు మరుపూవుటమ్ములచేఁ జిందర
వందరై చూచుచుండ నా రాజహంసము నగరాంగనల చూపుటచ్యులలోఁ
బడకుండ దాటి యాటదిగుడుబావిలోని రాయంచలచే నలంకృతం బగు
నిజసౌధాంగణముం బ్రవేశించి యటఁబరివారమున కనుమతి యొనఁగి
పుణ్యాంగనలచే నివాళింపఁ బడుచు సౌధాంతరమున కేగి ప్రతిదినము
గ్రీష్మోపశోగ మనుభవించుచు నా కళ్యాణపురంబు నలంకరించియుండెను.
లావణ్యలీలాపాదపమునఁ బూచిన పూవు మొగ్గలవలె నుండు ముత్యాలపిండ
లచే నలంకృతుం డగు నాభూవరుండు శీకరములు చిమ్ము త్రైలోక్యనేత్రా
మృతప్రవాహమువలెఁ జూపఁజెను. ముక్తాఫలములవంటి చెమ్మటబిందువు
లచే నిండిన యారాజేందుని నిమ్మేని లావణ్యరస ప్రవాహము తామ్ర
పర్ణినదీసంగతమగు మున్నీటిచెలుపు నిరాకరింపఁదొడఁగెను. ఆ గ్రీష్మ
ఋతువునందు మంచిగందము శరీరమునిండ నలందుకొనిన సుందరులచే

నాలింగితుండగు పుడమితో దొకమదనతాపమునే కాక గ్రీష్మతాపమును గూడ జయించెను. అప్పుడు బంగు గాత్రముతో సరోజనేత్రుల హృదయంబులందుఁ బ్రేరించిన యారాజేంద్రుఁడు వారికిఁ దాపమెక్కుడుగాఁ జేయుట మాత్రము విచిత్రముగానుండెను. నొసలుమీదను కను బొమ్మల నడుమను విక్రమాంకదేవుండు దరించిన చందనతలకంబులు రెండును సామ్రాజ్యలక్ష్మి జయామృతముఁ గోరిలుటకై యమర్చిన వెండి గిన్నెలవలె విన్ననువుఁ జూపెను. పంచుకొని చెఱికింతభూభారమును మోయుచున్న యన్నరేంద్రుని భుజస్కంధంబులు రెండును జందినారేప పాండురములై మంచుఁగొండ వెండికొండల శిఖరములతోడి యుపమానమును సంపాదించుకొనెను. తుషారాచలసమున్నతంబగు నృపాలునియొడలు నిండఁ బూసికొనిన శ్రీఖండపంకము పవరెల్ల నుడికించిన సూర్యకిరణముల యుడుకుఁ బోఁగొట్టుటకై కవుంగలించుకొన్న చంద్రకిరణచ్ఛవి యనఁ దనరారెను. శృంగారసముద్రమునం బొడమిన తరగల చాలును, మదన మహారాజుచేతి తళతళమును తరవారియు నగువందళాదేవి కేశపాశమును స్నానానంతరమునఁ దానే చిక్కెడలించి సంస్కరించుచున్న యా భూపతి కింగల ప్రియావల్లభ్యము తెల్లమయ్యెను. చలువకై కెంగేల ధరించిన తామరాకును కరాంతరమునఁదాల్చిన తామరపూవును గళ్యాణపురపరాభీశ్వరు నకుఁ బాంచజన్యమును గేలఁబూచిన తామరసాక్షుని సొంపు సంపాదించెను. పక్షస్థలంబునం దలంకరించుకొనిన చందనలేఖ మొగమునం దున్న వాగ్దేవత యెక్కిరింత యగు రాయంచ నోటినుండి జాతినతామరతూఁడువలెఁ బ్రకాశించెను. మంచువాన కురియుచున్నట్లు కేశకూశినుండి శీకరాసారము పడునట్లమర్చిన పటికంపు తాతినేలలయందు నిర్మింపఁబడి సూర్యుని మొగమైనను గన్పడకుండునట్లు మబ్బువలె నున్న లేయనంటియాకులచేఁ గప్పఁబడి తోరణములుగా గుచ్చికట్టఁబడిన మొగలి తేకులతావి గ్రమ్మ నివాఘాతపమును సంహరించుటకై విడుచుతూపుల వడువున గవాక్షరంధ్రంబులనుండి జలధార లీవలకు వెడల, గ్రీష్మముతువువలని చావుఁ దప్పించుకొనుటకై శరణుఁ జెందిన హిమర్తువున కభయమిచ్చి పారిణ

రక్షణము నేయుచున్నవో యనఁ దనరాదు ధరాగృహంబులయందు ధార్య
 లతోఁ గూడ మట్టమధ్యాహ్నమున మదనమహారాజసామ్రాజ్య భార మం
 మంతయు మోయుచుఁ జందనసుందరములగుకతన మంచుంగొండం
 బురణించుచున్న కౌంతాస్తనమండలంబు లక్కునం గదియించుచుఁ, జిఱు
 నవ్వుల వికసితమల్లికాకాయమానంబులు సృజించుచు, లీలావతులకు మంద
 గమనంబులు నేర్పి వారివలన నభ్యసించిన మంజీరనాదములను సరోరుహ
 ముల పజ్జఁ గూర్చుండి వల్లించుకొనుచున్న రాయంచల మనోహరనాదంబు
 లకును గాంతా మంజీరనాదంబులకుం గల తారతమ్య మరయుచు, మా
 ముఖచంద్రులతో మీకు విరోధము లేకుండ నఖ్యమొనరింతు మని తామర
 పువ్వులచే సిరియంతయు ముందే కాళ్ళమీఁదఁ బడవేయించుకొని స్నాన
 వినోదంబునకై తివురు కాంతఃపరణసౌకుమార్యము నిరీక్షించుచుఁ గొంత
 తడవు జలక్రీడఁ గావించుచు, శరీరలావణ్యంబునం దిరుగు మదనకేతన
 మీనమును బట్టుకొనుటకై యొగ్గుచున్న గాలములో యన వెలందులచేఁ
 జిమ్మఁబడు చిమ్మనగ్రోవి ధారలవలని యానంద మనుభవించుచు, నా
 కరయంత్రధారల నడుమ నున్నపు డాకామిను లందఱు మన్మథున కుప
 ధగాఁ దెచ్చిన పంజరములోని రాయంచసింగారముం బూనుచుఁ, గాంతాకర
 యంత్రశరధారలకును మదనశరధారలకును వ్యాకులపడుచుమరలఁ దానును
 జిమ్మనగ్రోవిచేఁ గాంతల నందఱుం దాడించుచు నెంతనేపుజలక్రీడఁగావించి
 నను జెడిపోని రాగము దెందములం దద్దిన మనోభవుని నైపుణ్యమున కచ్చె
 రువు పడుచుఁ, గాంతాకపోలములయందుఁ గరధార చిలుకునపుడు చందు
 రునియందుఁ గిరణములు సంక్రమింపంజేయు దిననాథుని చెలువుగనుచుఁ,
 గంఠమునకు గుఱిచేసి విడచిన కరయంత్రధార నవలీల సలీలముగాఁ దప్పిం
 చుకొనిన యొక యొప్పులకుప్పు దఱిమి తఱిమి ధారావిలోలం జేయుచు
 జవరాండ్ర గబ్బిగుబ్బలమీఁది సంకుచుదము కలసి బురదవాతిన వాపీజల
 ముం జూచి వర్షోదక మని వ్రాంతివడి తొందరపడుచున్న సారసంబుల
 గందరగోళము నుందరులకు నిరూపించుచుఁ గామినీకుచకుంకుమపంక
 కళంకితంబగు నీరు నిమగ్నస్మరకుంభికుంభ గళితసిందూర రాగకలుషితం

బనియుఁ దరంగములమీఁదఁ దేలియాడు కర్పూరపరాగమును ముక్కంటి చిచ్చుకంటిమంటఁగలిగిన చిలుకతేజీవజీరు నొడలి బూడిదయనియుఁ దలపోయుచు, జలక్రీడ ముగిసినతరువాత సాంబ్రాణిపొగచేఁ దడియాటుచున్న కాంతారోజములం దున్న మనసుం డార్ద్రత్వముఁ జెందుటకు వింతపడుచు, ఎంతసాహాయ్యకంఘి లేమింజేసి విరితూపులు దొరకుట కఱవైన చెఱకువంటివాఁ డీకాంతారోజములు చూచియే ధైర్యమవలంబించుచున్నాఁడని యెఱుంగుచుఁ, గాటుక పాయుటంజేసి సాన నిడిన విరివంటివాని తూపులనఁ దనరు కాంతావిలోచనంబుల సౌరభినందించుచుఁ దెల్లని గల్లములనుండి దిగజాటు కన్నీటిపెచ్చఁదనము దవిలిన కటాక్షములతో నితరకాంతలందఱును జుఱుక్కుచుఱుక్కునఁ జూడఁ బులికితంబైన శరీరముతోఁ జంద్రలేఖాకపోలములయందు మాత్రము మకరికాపత్రములు వ్రాయుచుఁ, జింతాతాపముచే వాడిన కపోలములయందుఁ గరసరోజములఁ జేర్చి వాడింపఁజేయుచు నుస్సురని నిట్టూర్పుచ్చు నితర కామినులకు దుర్లభమైన కబరీబంధమును చందకాదేవికి మాత్రమే సంఘటించుచు నేతాదృశములగు చిత్రవిచిత్రవ్యాపారములవలన మధు సమయ విరామముచే వీర్యము చెడియున్న మదనునకు మరల శౌర్యముఁ బుడికొల్పుచుగీర్షణులు వంతయుఁ గడపెను.

ఇ ది ద్వా ద శ స ర్గ ము

త్ర యో ద శ స ర్గ ము

★

ఈ పగిది గీర్షణులు మిగుల హెచ్చిహెచ్చి దావభన్మరూప మగు యశంబు నలుదిక్కుల వెదఁజల్లి తనపౌరుషంబుఁ దుదముట్టఁ జూపి చిట్టచివరకుఁ గొలఁదిదినములలోనే పృతాపహానికిఁ బాత్రము కాఁగల దుర్దేశకు వచ్చెను. పరులకు సంతాపముఁ గలుగఁజేయువారి యభ్యుదయ మెన్నాళ్ళు స్థిరముగా నుండును ? కార్పిచ్చు మంటంగలసిన చెట్ల బూడిద

చేఁ బురింగుచువడ్డ తొండ లన్నియు నంకగతంబు లగు బాలవృక్షంబులు మడియుటం జేసి తద్దుఃఖజనితం బగువైరాగ్యమునం దపముఁ గావించు చున్నవో యనున ట్లుండెను. నదీ నైకతంబులందుఁ దిరుగు రాయంచల బారులు తపనసంతప్తలై కృశించిన నదీకాంతల మొలలనుండి జాతిన గంటలయొద్దాఁజములవలెఁ దనరారెను. భూమియందుఁ గనంబడిన నీరంత యుఁ ద్రావి బలిసిన సూర్యుని లాగలేక రవితురంగములు మెల్ల మెల్ల నడుచుటచేతం గాఁబోలుఁ బవళ్ళు దీర్ఘములయ్యెను. కొన్నినదులు కృశించి యుండుటంబట్టి యడు గైనను నడువలేక సముద్రుని గొఁగిలియేనిఁ బొందఁ జాలని వలవంతచేఁ మఱిత కృశింపసాగెను. ఉత్తరభూముల యందుఁ బ్రసహించు కొన్నినదులు మాత్ర మనేకధునీవియోగతప్తండుగు సముద్రునకు శిశిరోపచారములు చేయుటకుంబోలె మంచుగొండనుండి కరఁగి జాలువాఱు మంచునీరు గొంపోఁదొడంగినవి. దప్పికవడి వలిపంది రులు చేరిన పాంథులు నైతము ప్రపాపాలికాచుచకుంభములమీఁదఁ దగు తొక్కినిన దృష్టిచే ధార క్రిందఁ బడుచున్నదో నోటఁబడుచున్నదో యెఱుఁ గకుండఁ జలిసీరు త్రావఁజొచ్చిరి. మఱికొందఱు పాంథులు తత్కాంతా ధరపానము నేయఁదలఁచిన దెందమునఁ బాటలామోదితం బగు చలిసీటి యందును నరుచిఁ జూపింపసాగిరి. విలాసినులు కొంతకొంత గ్రీష్మాదం బరము తగ్గినకొలందిఁ బవలుఁగూడ మంచిగందవుఁ బూతఁ చేతఁజల్లఁ బడిన గబ్బిగుబ్బెతల యుబ్బుగుబ్బు రెదలంబొదలింపఁ దొడంగిరి. మఱి కొంతమంది యొండొకళ్ళ నిట్టూర్పు పయ్యెరలు పరస్పరగండస్థలఘర్మ జలబిందువులు వారింపఁ బ్రదోషావసరమందుఁ గూడ నన్యోన్యభుజోప ధానంబుగ రెండవచేయి యొకళ్ళొకళ్ళ ప్రక్కలకుం దార్చి యద్వైతమత మవలంబించి పవళింపసాగిరి. తమ్మిపూలు పఱవనిసెజ్జలందు మంచిగంద మలందని శరీరములతో శయనించిన యువతులే నిదాఘక్షయమును సూచిం చిరి. తరువాత మహిపతి యొక్కనాఁ డస్తమించుచున్న సూర్యమండల ముం గప్పిన చిన్నమబ్బును జూచెను. పదప గ్రీష్మదినములలో నీరెండి పోయిన మందాకినిలో నీరూరుటకై తృప్తి గల్గమీఁదఁ బోసిన మట్టిదిబ్బలో

యనఁ జెటిచిటి మొయిచ్చ గగనమున నిండి క్రమక్రమముగా వానలు కురియసాగెను.

నానాటికి జలదకాలము ముదిరినవెనుక నొకనాఁడు విక్రమాంక దేవనృపాలుం డంకపర్యంకమందుఁ బవ్వళించియున్న కౌతూహలలోలతో చన యగు ప్రియురాలితోఁ “జెలీ : గగనారణ్యమునం బొడమిన చీకటి చెల్లగుంపును ధరణీభృత్తులకు శిరోజావళియు మెఱపుచివ్వెల మీఁది యం జనపుంజము నగు నవ మేఘమండలిం గనుంగొనుము. ఘనోపరోధమున నల్లఁబడిన సూర్యమండలము తటిద్దీపముమీఁదఁ గాటుకకై వర్షాంగన పట్టుకొనిన కర్పరమువలె నున్నది. కురంగనేత్రా ! విమానములచే సం చరమాణులగు విద్యాధరాంగనలు సొగసునకై యంటించిన యగురువత్తుల పొగఁ గలసినదో యనఁ జందరీకనీలం బగు నల్లమబ్బు గగనమంతయుం గాఱుకమ్ముచున్న దవలోకింపుము. ఈ జలదంబులు నవవిధ రత్నాంకుర ములతోఁ గూడిన సముద్రోదకముఁ ద్రావంబోలు, లేదేని వీనివలన బయ ల్పడిన వేల్పురావంటికిఁ బెక్కురంగు లెట్లుకలుగును? నిజమారసిన నీ యింద్రియస్సు జలదములవలన నేర్పడినది కానేకాదు. ఘనోన్ముఖంబులై తాండ వంటొనరించు నీలకంఠంబులచేఁ గబలింపఁబడు పాముల పడగల మీఁది నవరత్నంబుల డంబున నేర్పడినది. తలిరుబోఁడీ ! ఈకాలమేఘం బులు ధరణీధరనితంబ బింబములయందు నీలచేలంబులపగిదిని, గొండల పైనున్న పక్కణంబుల వీధులలోఁ గిరాతులచే నిగ్రహింపఁబడి తిరుగు భల్లూకంబుల వడువునను, మెఱుంగుతీవ బోణులు తళక్కుతళక్కున సృత్యమాచరించు గగనరంగంబునకుం గట్టిన కాండ పటంబుల చొప్పన, నివాఘత వ్రంబులై విఠ్ఠికొనుచుం బొరలిపొరలి యెట్టకేలకు నిదురించు గ్రహగణంబులచేతులతోనుండి జాఱిపోయిన తాళవృతంబులమాద్రింగ్రాలు చున్నవి. చూచితివా, కృశోదరీ ! యివి నీరదములు కావు. మదనుఁడు శర ములు నూలు సానరాళ్ళు. లతాంగీ ! యివి మెఱపులు కావు వెడవింటివాఁడు తూపులు సానపట్టించుకొను నపుడు చెదరు స్ఫులింగముల కాంతులు. నీరు

చాగ్రుడుకుం జోయినపుడు సముద్రములోనం దాగిన కొండలక్షేమ మరసి
వచ్చి యావృతము భూమియందలి కొండలకు సుచువుచున్నవోయనఁ
జచ్చెయలందు మేఘములు బిట్టు గర్జిల్లుచున్నవి. రాణీవవదనరో ! యీ
మయూరములు నీతలవెండుకలచూచి సిగ్గువడి పొగిణముఁ బాయఁ
దలంచినవోయన నింద్రచాపజ్యోతి కభిముఖముగాఁ బోవుచున్నవి. లోక
ములోని ధానుష్కుల శరాసనములన్నియు వర్షాకాలమున మూలఁబడును
గాని యొక మన్మథునిశరాసనము మాత్రము విశ్రాంతి లేకుండఁ బని
జేయుచుండును. కురంగలోభనా ! ఈయంభోదములు నిదాఘబాంధవుఁ
డగు సూర్యుని వేడి కిరణములన్నియుఁ జల్లార్చి యతఁడు చంద్రమం
దలమందు దాచుకొన్న కిరణములను గూడఁ జల్లార్చుటకుం బోలే దాని
నెట్లు నిరోధించుచున్నవో చూడుము. వారిచరాలము తపనర్తువుం బిట్టు
కొని మడియించి దానిమాంసమంతయుఁ గబళించి యిట్టటు వాటివేసిన
యెమ్ములోయనునట్లు ప్రకాశించు బెగ్గురులబారు లవలోకింపుము.

జగత్త్రయీదుర్లభములగు నీ గమనములయందలి సౌకుమార్యము
నేర్చుకొన్న యీరాయంచలు వేలుపురాయంచలకుఁగూడ నేర్పుటకై
పోవుచున్నవో, లేక యింద్రచాపము నంటియున్న పయోదగర్భమునుండి
పడుచున్న జలబిందువులయందు వర్షాకాలకిరాతుఁడు తక్కువఁ జంపుటకై
వికచిన తెల్లమట్టియుండలను ఛాంతివడి యరుగుచున్నవో కాని మానస
సరస్సునకుఁ బోవుచున్నవి. నెమిలి ముక్కులచేఁ బొడువఁబడినవో యన
వానికూఁతలచే నదరింపఁబడినవోయన నెఱ్ఱవారిన పోషితభర్తృకల నయ
నంబులనుండి గడియకొక బిందువుచొప్పున నేలపైఁబడుచున్న వెచ్చని
నీటిబిందువులను దమచంచూపుటంబులు సాచి కబళింపఁ దలంచియుఁ
జేతకాక యూరక నేలంబడి దొరలు నెమిలిపిల్లలం గనుంగొనుట కిదే
సమయమునుమీ ! వామలోచనా ! యీవారిదాగమము గర్జితము లను
డప్పులతోడను మెఱుపు లను దీపములతోడను బయలుదేలి ధూభృత్కట
కములయందు గడ్డిమొలపించుటఁజూడ గ్రీష్మఋతువుమీదికి దాడివెడలి

నట్లు కాన్పించుచున్నది. నల్లనిపచ్చిక పట్లమీదందరుగు నింద్రగోపములు కల గిరితటంబులు చూచి యీమేఘ మింద్రాధనుస్సు జాతి క్రిందఁబడిన దేమో యను భ్రాంతివడి తటిద్విలోచనంబులు చెదర నట్టిటఁ దిరుగు లాడుచున్నది. వారిజాక్షీ ! మింటికొలంకునందలి నల్లకల్వకాడలవలె ననంగనారాచవరంపరలవలెఁ గిందికి వేలలాడు నీరధార లవలోకింపుము. లతాంగి ! యాకసమనుకొలిమియందుం బయోదఁబులను బొగ్గులు పోసి యందు మెఱపు నిష్పకలంటించి యూద్రుచు వానకాలమను కమ్మరి మదనశత్రుములకుఁ బదునిడుచున్నాడు. మదవతీ ! నిదాఘమిత్రుండై భాస్కరుండు తమ జలంబంతయు దొంగిలించెనను కోపమునంబోలె వలాహకము వానిభార్యయగు పద్మినిమీదికి భారాలగుడంబులు పఱపి వ్యాకులితంజేయుచున్నది. తమనాథుండగు సముద్రుండు క్షుద్రనదీ సమాగమంబునకుఁగూడ నొడఁబడుటగాంచి మహానదులుగూడ మంచి దారి వదలి నీచనదసంగమంబుఁ గావించుచున్నవి. పయోభారమువలన వంగి నల్లకల్వలబారువలె నింగినుండి వేలలాడుచున్న పయోదమాలిక భూమియంతయుఁ గర్దమమయమగుటచే గిరిసానువులమీదికిం దిగు చున్నది. పయోనిధిచేసిన దురాచరణమేదియో యొకటి గర్జితమను నెవంబునం బయోదములు నదులకుం దెల్పుఁబోలు, లేదేని యానదు లీపగిదిఁ గలుపితహృదయంబులతోఁ దరంగములాకాశమునకంట నతివేగముగా సముద్రమునొద్ద కేలపోవుచున్నవి ? తమనాథునిం గవయుటకై త్వరపడి చనువేగవతులగు నదులు నడుమనడుమ నివారించుచున్న కొండకాల్వలపైఁ గినుకచేత్తంబోలె బిట్టు గర్జిల్లుచున్నవి. ఓయధీరలోచనా ! శీకరము లను ముత్తియము లిట్టిటఁ జల్లుచు సముద్రవేషమున నానదీపురంఘ్రిలను మోస పుచ్చు నదంబుల మదంబులకు మేర లేకున్నయది. ఈదినములలో రాత్రిలం దభిసరింపంబోవు నభిసారికాంగనలు కర్దమదర్శురితం బగు నేలపై నడుగులు జాఱ బోరగిలంబడుచుఁ దటిన్మాలికలం జూచి సువర్ణ దండంబు లనుభ్రాంతి వడి కరావలంబంబునకై చేతులుసాచుచుందురు. సతాంగి ! నీలీలాకమలాకరము తరంగ దండములతోఁ గూడ మబ్బులోఁ

బ్రతిఫలించుటచూడ నీరంతయుఁ గోల్పోయి మరల దానికొఱకు యాచించు చున్న యామబ్బును గజ్జలతోఁ దరుముచున్నటు లున్నది. కాలాంతరంబున నీవలాహకంబు లపహరించిన సముద్రోదకం బంతయు మరల సముద్రుని భార్యలగు నదులు గోలయెత్తి లాగుచున్నవి. కాదు కాదు; సముద్రుఁడు మేఘములకుఁ దనసీరు వడ్డికిచ్చెఁ గాఁజోలు. సముద్రుని కాంతలాసీరు వడ్డితోఁ గూడ మహాగిరిపర్వతంబులతోఁ గొలిచి పుచ్చుకొను చున్నవి. తనదగ్గఱకు వచ్చు తరంగిణులను నధికరణోపబృంహితలఁగా నొనర్చుచున్నాఁడను సంతసమునఁ బయోధి రిక్తులై వచ్చిన యీపయోధ ములకు మరలఁ గావలసినంత నీర మొసంగుచున్నాఁడు. మృగాక్షీ! గీర్షితాపమునం బట్టవారిన భూదేవిశిరస్సును బయోధవైద్యుఁ విద్యుచ్చక్తిచే సంస్కరింపఁజోలు, లేదేని బడుచుదానికివలె నననవనిగఱికతల వెండుక లిప్పగిచి సాంద్రముగా నేలమొలచును! ఏసమయముననో సముద్రున కట్టి యపకీర్తి వచ్చెను గాని యాకుంభసంభవుఁడు నేఁ డాసముద్రుని దగ్గఱ కామకదా యతనిభార్యల యొద్ద నిలువఁ గలిగినను నొకనమస్కారంబుఁ గావించుము. గగనమునందుఁ బోయి నేయఁబడిన తటిల్లతాలవాలమునందలి బురదయో, లేక గగనమునుండి పడునీటిని వడఁబోయుటంజేసి తత్కృతంక మంటిన వడపోతగుడ్డయో యనఁ బయోధబృందము చెన్నొందుచున్నది. కంటివే, కలువకంటి! స్వభావ సీలంబు లగు తనగుఱ్ఱంబులు కొంచెమేమఱినచో నల్లనిపయోధమండ లంబునందుఁ గలిసిపోవునేమో యను భయమున ననూరుండు జాగ్రత్తగా నడుపుచున్నాఁడు. కనకాంగి; క్షణకాలము భార్యయగు క్షణప్రభ కన్నడ కుండిన నడుగడుగున మొట్టవెట్టు నీపయోధంబులకుఁ బ్రియవియోగదుఃఖిత లగు కాంతలపై నేల దయాదాక్షిణ్యములు లేకపోవలయునో యబ్బురముగా నున్నదినుమా! ఆచుచిరద్యుతి యైనను సర్వదా పయోదాంకలాలిత యగుటంజేసి యెరుల దుఃఖ మెఱుంగకున్నది. లేదేనిఁ బోషితభర్తృకలను పాదపఱచు పయోధరము నేల నివారింపదు? ఎన్నఁడును పాదనెఱుంగనివా రొరులపాద నెట్లుకనిపెట్టఁగలరు? “నీరద

మా : మాభర్త యెన్నటికే నిజటికి వచ్చును గాని రాకమానఁడు కాని నీ యందు చూత్రిము మాకు విశ్వాసము పోయినది. నీవుమాత్రిము విష్ణు పదిము ముట్టి నీకార్యము సాధించుకొనుచున్నావు. నీవు బయటికే నల్లని దానవుకావు. నీహృదయము నైతము మలిన మైనదే. విరహిణీపథమహా పాఠికముఁ జేయుకుసుమాస్త్రీనకు నీవేకదా మంత్రీవి. కాని యున్నచుగూ ణము మాత్రిము కొనియాడవలయు. నీ వెంత దయలేనివాఁడ వయ్యును వియోగిజనభీకరం బగు చంద్రబింబమును మాటుపఱచుట ప్రోషితభర్తృక లకు మహాపకారముకదా ! మకరాకర మగు సముద్రములోనికి దిగియు నీవు మకరములచే లాఁగఁబడకుండుట పథికకాంతల దురదృష్టము కాని వేతొండుకాదు. నీవు పర్వతశిఖరములమీఁదఁ దిరుగుచున్నపు డేదేని విష నివర్తక మగుమూలిక సంపాదించితివా యేమి? సూర్య మండలమును మాటుపఱచినపుడు తద్రీతతురంగములకుఁ ద్రాళ్ళుగా బంధించిన త్రాఁ చుపాములు కఱచినను జావక బ్రీతికియున్నావు : సముద్రుని క్షేమవార్త యైరావతమునకును, నైరావతము క్షేమవార్త సముద్రునకును దెల్పుచుఁ దండ్రికొడుకుల దయ సంపాదించితివికాఁబోలు. లేదేని గగనాంగణ మం దిప్పగిది విజృంభించిన నీవైదము లాయైరావతమున కిష్టము లగునా ; సముద్రుఁడు లేనియప్పు డెల్ల నీకు నీరిచ్చుచుండునా ; జీమూతమా ! వేయిమాటలేల ? ఉముకపోగవంటి రంగుతో వందలకొలఁది గండములు దాఁటి గర్జించుచున్నావు. పెరిఁగి గుట్టలై యున్న పథిక కాంతల పాపమే నీకీతీణున నుపకారముఁ గావించుచున్నది” అనుచు నోకళావతీ : ప్రోషిత వల్లభలు బాష్పగర్గదము లగుపదములతో మురఘురాయమానంబు లగు నులుము లులుముచున్న పయోధరములను దిట్టుచున్నారు.

మన్మథోద్దీపక మైన సీమెలుంగులు నీయంకమందే లాలింపఁబడుఁ గాత : నీగర్జిత మను డిండిమధ్వని వినకున్నచోఁ బరదేశములనుండి మామగ లింటికిరారు. వసంతర్తువునకు మన్మథబాంధవ మను ప్రసిద్ధి మాత్రిమే కాని యది నీలోఁ బదియాపవభాగము కాదు. మన్మథశాసనము

చెరసా వహింపనివాడు నల్లని నీమొగమువంకఁ జూడలేడు. మగఁ డిం
టికి వచ్చుటంజేసి సంతసించి యవ్వగాంగన లండఱు నిన్నుఁ బూజింతురు.
నీకంటెఁ బథికవనితలకుఁ బ్రియు లెవ్వరు? నీవే యాశుకవి వయినచో
సనుభవసిద్ధముగా నీగుణములు నీవు వర్ణించుకోఁగలవు. పోషితప్రియు
లకును బోషితులకును సమాగమముఁ జేయించుటకుఁ దగిన దూతవు నీవ
కాక మఱి యెవ్వరు? ఏ కులకాంతలు తమవియోగబాధ సన్మ్యలకుఁ జెప్ప
సిగ్గువడుదురో వారికొఱకుఁ గదా నీవు క్షణప్రభను ధరించుచున్నావు.
అనంగసామ్రాజ్యమునకు మంత్రిలై జడముడులు విడిపోవఁ బ్రియాంక
పాళి యనుభవించు పురంధులకుఁ దెలియును గాని నీప్రభావ మితరు లే
మెఱుంగుదురు? స్మరాతుర లగు కురంగబోచనలు భర్తలయొద్ది కభిన
రింపఁ బోవుటకై దుర్దినములు కల్పింతువు. రతోత్సవసమయమందుఁ
గాండపటమ వగుదువు. నీకన్న నుపకారశీలము కలవా రెవరు? చంద్రి
కయు నీకాంతితోఁ దులఁదూఁగదు. వసంతర్తువు గాని మలయవాయువులు
గాని క్రోకిలలుగాని పంచమనాదంబులుగాని యనంగభూపతికి నీవంటి
భటులు కారు. నీవు కన్నడినతరువాతఁ గూడ నెవరిభర్తలు పరదేశము
నుండి రారో వారికంటె దురదృష్టవతులు జగంబున లేరు. అనుచుఁ నోవగ
లాఁడి! ప్రియులతోఁ గలసికొని జిలిబిలిముద్దు పల్కులయందలి చిఱు
నవ్వుచేఁ బాటలాభములకు వన్నెఁదెచ్చుకొను కొందఱు జవలాండ్రి
మాత్రము విమలాంతఃకరణంబులం బయోదమును భజించుచున్నారు.

గ్రీష్మదినములయందు రత్నాకరుని సంగమము దొరకక నీవు
కృశించితి వెఱుంగవా? చెలియా! యొరులదుఃఖము సముల్లస త్తరంగ
మాలికలతో మిన్నంటుచు నేడు మాకుఁ బ్రియాలింగనము దొరకకుండఁ
జేసెదవేలే! తరంగిణీ! నిగనిగఱాడుచుఁ బయోమం దెదుటఁ గనుపడి
నంతమాత్రమునకే పాంసులవయ్యెదవు. నీ కిది యెక్కడి దుర్గుణము?
కొందఱు కుండలు పట్టుకొని నీతరంగములు దాటి యావలి యొడ్డునకుఁ
జేరుదురు గాని మాకంతటి పుణ్యము లేదు గదా! నావలమీదను బుద్బల

మీదను దాటుద మన్నను మానితంబడంబరమే మాకుఁ బ్రీతిబంధ
మాచరించుచున్నది. కోలాహలమాచరించుచు మిన్నంటుచు నన్నమాట
వినకంక నేల పరువెత్తెదవు? శ్రీవశమహాపాకమున కొడిగట్టిన నీసమా
గమనకుఁ బయోధి మాత్ర మేల యిష్టబడును? నీతరంగదోలిక మీద
న న్నెక్కించుకొని రెండువ్రక్కల నున్న యిసుముతినైలను ముంచి ప్రవ
హించుచున్న నీయావలియొడ్డునకు దాటించుము. అనుగ్రహించుము.
నీకీర్తి గులబలందఱు వేనోళ్ళ గీర్తింపవలయును. తెల్లవాటిపోవు
చున్నది. నీవు ఊదశయందున్నపుడు కృష్ణవక్షరాశ్రులందు వేయిసార్లు
నీ నెత్తిమీద నడుగు లిడి దాటిపోయితిని. నేడు సంపదగర్వముచేతఁ
గన్నులు గానకున్నావు. క్రమృత నీకు ఊదశ వచ్చునుగాని రాకమానదు,
పిచ్చీదుకూలము గాలిచే నోసరిల్లుటయైనఁ దెలియక నీవు నీమగనియొద్దికిఁ
బరువెత్తెదవా? మాటోటి బోటులకుఁ బ్రియ సమాగమము నిరోధింతువాః
చాలుఁజాలు. నీ వెంతమాధురాలవైనను బరావకారమునందుఁ బండితు
రాలవే. కుటిలురాలా! నితంబములమీదనుండి జలాంశుకము జాత నొడ
లెఱుంగక పోవుచున్నావు గాని మహానదీసమాగమసంతుష్టాంతరంగుం
డగు సముద్రునకు నీవాస్యమైనను బనికిరాదు. నీ కింత గర్వమేటికి?
నేను చిన్ననాడుఁగూడ నొక్కరితనై పన్నుండలేదు. జారునితోఁ దక్కు
నితరులతో మాటలాడలేదు. కావున నాకులమర్యాద నిలుపుము. ప్రసన్న
మతితో నన్నుగ్రహింపుము' అనుచు 'నోకులుకులాఁడి! స్మరార్తలైన
యభిసారికలు నదులతో సంభాషింపుచుందురు, మదనుఁడు చేతిలోఁజేయి
వేయించుకొని యభినరింపఁగఁ బంపిన కొండలు పడంతులు సాంద్రజల
ధారలచే వలవలు తడియుచున్నను, జలిచే నొడలు గగుర్పొడుచుచున్నను,
బురదలేని తావు నిలువఁబడుటకు దొరకకపోయినను బ్రియాలింగనసౌఖ్య
ముమాత్ర మనుభవించుచున్నారు. సౌదామిని యను వారాంగన నృత్యముఁ
జేయుతటి వాయించుచున్న మృదంగనాదమన, నెక్కువెట్టిన వేల్పుతేని
వింటి టంకారంబన, మత్తంబగు నైరావతము కంఠమునుండి వెడలు ఫీం
కారంబన విరహిణీఘాతకొఱకుఁ బయోదగర్జారావము గగనాంగణంబునం

బుట్టి ఘోర్జిల్లుచున్నది. మెఱపు లను పంకజములు మొలచు బురదయు, గగనస్థలంబునందలి శాద్వలంబును, గలమాంకురంబులకుఁ బూటకాపు లగు ధారాలతలు వర్దిల్లు పంటనేలయు, గిరిశిఖరంబులందలి నదులలోని తైవాళంబును, సూర్యాచంద్రములకుఁ గారాగారంబును. గందర్పోత్సవము నకుం గట్టిన వైజయంతియు నగు నంభోఛర మోయంభోజాక్షి నీకన్నుఁ గవ కానందజనక మగుంగాత. నెమ్మిపడుచుల గళక్రోడంబులనుండి వెడలు కేకాంకురంబులకుం బ్రతిష్ఠ తెచ్చు దోహదంబును, ధారాలతావ నంబులోని మధుకరనికరవ్యాపృతం బగు ననగుంపును, గగనతలంబును నద్దంబునకుం బై ని దోడిగిన నల్లగవిసెనయు నగు నల్లమబ్బు రతికాల విలోలంబు లగు చోళాంగనాకేశపాశము గతి మనోహరమగుచున్నది. కనుంగొనుమా, ప్రేయసీమణి!” యనుచు నిఖిలలోకవల్లభుం డగు విక్ర మాంకదేవుండు మదనదేవునియానతిచొప్పున వల్లభయగు చందలాదేవితోఁ బ్రకృతిమనోహరంబు లగు తేటమాటలతో జలదకాలశోభ నీరీతి వర్ణించెను.

ఇది త్రియోదశసర్గము

చతుర్థశసర్గము

★

ఇప్పుడిది వారిదాగమంబు ప్రవృద్ధమై కృమముగ వార్ధకంబు వహించిన కొలఁదిఁ బలితంబులగు శిరోరుహములవలె వారిదంబులు తెల్లఁ బడఁ దొడఁగె. ఆ కాలంబునఁ గుంతలదేవేంద్రుని కడకు నిర్జనప్రదేశ మున కొకయాత్తుఁ డగు చారుఁడు చనుదెంచి యిట్లని విన్నవింపం దొడంగెను. “దేవా : విక్రమాంకనృపాల ! నీతోనొక నిష్ఠురమగు మాట మనవి చేయుచున్నాను. తప్పు క్షమించవలయును. నీవు కేవలము వాత్సల్య మవలంబించి నీతిమార్గమును బరిత్యజించుచున్నావు. మంత్రగతి యనుకూలము కానిచో విషముకన్న నెక్కువ బాధకరమగును. నీ తమ్ముని బాగుఁ గోరి చేంగినాథుని జయించి యతని వనవాసమండలమున నతని నిల్పితివిగదా :

అతఁడు నేఁడు గావించు నీతివిపర్యయము నుడువ నలవికాకున్నది. న్యాయ మార్గమును వదలి జనపీడఁ గావించుచు నతఁడు నిశ్శృంకముగాఁ గోశా గారము నిండుటయే యోజించుచున్నాఁడు గాని ఖూములన్నియు హరిణ విహారభూమ్యము లగుటయుఁ దలంచుటలేదు. దేవర చిరకాలము సంగర పరిశ్రమము గావించి యార్జించిన జయలక్ష్మిని దంతములకుఁ దొండములు మెలివేసికొని మోయుచు, మత్తచే మూతలువడిన కందోయిని లోల కర్ణానిలశీతలంబులగు దానజలశీకరంబులచే విప్పుచు, నుందరంబులగు దంత బిసకాండంబులు మొలచిన దానపంకమందుఁ బ్రతిఫలించిన సూర్య మండలము లక్ష్మినివాసంబగు పుండరీకంబు సొంపు సంపాదించఁ బ్రత్య నీకభటభేదనోద్బటం బగు తైక్ష్ణ్యమును వానికింగొల్పఁ బూనినవోయను నట్లు, కొండచఱియలం దుత్థాతకేళి యొనర్చుచున్న మహాసింధురంబు లెన్నియేని దేవరయే వాత్సల్యంబున నప్పాపాత్మున కొసంగిరి. అతఁడు నాయేనుఁగుల బలంబుననే తలపెట్టినను బాతకము వచ్చుపని చేయఁదలచి యున్నాఁడు. చీకటిరాత్రిని రాక్షసు లాశ్రయించినగతి దొంగలగు నడవి యెఱుకవాం ద్రతని నాశ్రయించిరి. తఱచు పాపాత్ములకును బాపాత్ము లకును సావాసము కలియుచుండును గదా! ఎడతెగనికాసుక లం పించుచు నతఁడు ద్రావిడభూపాలునిం గైవసము చేసికోఁ దలం చుచున్నాఁడు. అట్లు కావించుకొని కొలఁది దినములలోనే నీ బలమును భేదజర్జరితముఁ గావించుటకుఁ గృష్ణానదీతీరమునకు రాఁగలఁడు.” అనుచుఁ జారుఁడు నివేదించిన పలుకులు విని శరత్కాలవందుగ్రినివంటి నిర్మలాంతః కణముగల యమృహారాజు తొందరపడి యేమియు ముందు నోట మాట రాసీఁడాయెను. మహాత్ములు యోజింపకుండ నెందును సాహసింపరు. “దైవమా! చపలఘగు సంపదచే నన్నేల వంచించెదవు? నేనును దురన్యాయప్రవర్తకుండగు సహోదరుని హృదయశల్యముగా భావించు చునేయున్నాను. నేటికి గొప్ప క్రౌర్యముగావించుటకు సిద్ధపడుచున్నాఁ, డిన్నాళ్ళు సహించితినిగాని యిప్పు డెట్లు సహింతును?” అనుచు నంతము లేనిచింతచేఁ బరితపించుచు భరావురందరుఁ డప్పటికిఁ బశ్చాత్తాపపడియేనే

కాని యనుజుదెసఁ గినియఁడాయె. తరువాతఁ జొరముఖంబున ననుజుండు చేయఁదలఁచిన దుష్కృత్యమంతయు యథార్థమని పెక్కువితముల నిశ్చయించి యొకనాఁడు తనలోఁ దానిట్లు యోశింపఁదొడంగె. “తమ్ముఁడా ! దుర్జయపతాకయగు సంపదచేత నిష్కారణముగ దుష్కార్యము చేయింపఁ బడుచున్నావు. ఆసంపదను నీవెఱుంగవు. కలహము పెట్టుటయందు నారదమహామునికంటె నెక్కువది. నీకుఁగావలసిన దేశము నేలుటకై నీకొసంగితిని. కోరిన యేనుఁగుల నిచ్చితిని. రాజశబ్ద మొకటి తక్కు నీకేమియుఁ గొదవలేదు. ఏల యీదుర్జయముఁ జేయఁ దలపెట్టితివో ! ఓచాలుకృకులదేవతలారా ! నాతమ్ముని దుష్పథమునకుఁ జొరకుండ నివారింపుఁడు” అని తలపోసి, తగినవారిచే నతని యొద్దకు వార్తలంపించియు నతని దుర్వర్తనమునుండి మఱించుటకుఁ జాలఁడయ్యె. కాఁబోవు నది కాకమానదుకదా ! ఈ వ్యవహార మిట్లు జరుగుచుండ జలదాగమంబోసరిల్లెను. చంద్రికకు వన్నెతేగలిగిన శరత్కాలము ప్రవేశించెను. నీలనీరదములచేఁ గళంకితంబగు జగమంతయుఁ బాలచేఁ గడుగఁబడి నట్లాయెను. పాంథసుందరులకుఁ బరితాపకారకంబగు వైద్యుతాగ్ని యాచి పొయిన వెంటనే మానినీనివహములకుఁ గన్నీరు కార్పలు గట్టించు జలద ధూమములునైతిము చూపుమానెను. అతిహాసిన వైద్యుతాగ్నిభస్మము వలెఁ దెల్లని మబ్బు గగనముతోడి చెలికారము సంపాదించుకొనెను. సముద్రుఁడు తమకు భేషికారణమగు చిటిచిటియేరులతోడి హిండు మానిన తరువాత సంతసంబునం బోలె మహానమలన్నియు నిర్మలములైనవి.

సూర్యుండును గ్రీమకృమంబున వేడికిరణములు ప్రసరింపఁ జేయఁ దొడఁగెను. శాలికాపాలికలు పండినచేలనడుమ నూతనముగా బయలుదేరిన మెట్టదామర పూవులయందు వ్యాలు చిలుకలను వాటలంబులగు కరంబులచే లేవఁ గొట్టనేరక యూరకే చూచుచుండిరి. తటిద్దీపములపొగచేఁ బొగచూరినదోయన గుండ్రనికర్పరమువంటి యాకాశము నల్లఁబడెను. సముద్రోదకముఁ దాగిగునపుడు నీటితోఁగలసి రోపలికిం

బోయి మరల నానీరు వర్షించునపుడు మేఘాదరములనుండి జాతీ
యాకాశముమీఁదం బడిన ముత్యములో యన రాత్రులందు నక్షత్రములు
మిగులఁ బ్రకాశింపసాగెను. శరత్కువలయనేత్రనీలనీరదములను గవి
సెన సడలించిన గగనదర్పణమునందుఁ గన్నులువికసింప నిజాననసౌంద
ర్యము నిరీక్షించుకొనుచో నందుఁ బ్రతిఫలంపఁజేసిన మొగమోయనఁ
జుందుఁడై మివుల విరాజమానుఁ డయ్యెను. పవలెండలు జనులను
మిక్కిలి పీడింపఁదొడంగినకొలంది రాత్రులందు వెన్నెల లానందపరప
సాగెను. ఖరకిరణుండును శీతకిరణుండును దమతమ గుణములను బర
స్పర స్పర్ధచేతంబోలెఁ బ్రకటింప సాగిరి. జనులు గృహోపాంతముల
యందు మంచంబులపైఁ గూడుచుండి చందనవిలేపముకన్నను శీతలంబు
లగు వెన్నెలలవలని యానందమును దృప్తిలేకుండ ననుభవింపసాగిరి.
సుధాధరంబునఁ గ్రిందికి వ్రేలాడవేయఁబడిన చంద్రకిరణంబులోయనఁదెల్ల
చెఱకుతోటలలోని చెఱకుకట్టలు కన్నులకుఁ బండువులయ్యెను. నెమిళ్ళు
వానకాలములో నింద్రచాపమును జూచి భయంపడి యఱవఁబోయి. లేదేని
యది యంతరించినవెంటనే యవి కేకలు లేక యూరకుండ నేటికి ?
జలధరకారాగారమునుండి విముక్తుఁడైన కుమారునిం జూచుటకై చను
దెంచిన పాలకడలియోయన నుగ్గుచేసిన ముత్యాల ముగ్గువంటి రంగుగల
తఱపి వెన్నెల ప్రకాశించెను. నిరంతరముగ నీటిలోఁమునిఁగి యుండుటం
జేసి పద్మలతలకు సంభవించిన శీతజ్వరమును బాపుటకువలె రవి తనకిరణ
ములయందు వేడిని విస్తరింపఁజేసెను. దృఢలక్ష్మ్యవేధియగు పరశు
రాముని యశోవితతియోయనఁ గ్రొంచాద్రిరంద్రంబుగుండ మానససరస్సు
వదలిన రాజహంసావళి రాదొడంగెను, భర్తలు ప్రతిక్షణమందు సందేహ
పడుచుండినను గుంకుమ రంగుగల శరత్కాలదినములే అంకుమగలతోఁ
గూడినుఖించుటకై లంజలకుఁ దగినయుపాయము ఒపదేశింపఁదొడంగినవి.

“చందుఁడా : కురంగము నీయొద్దనున్నను నీవు శక్రచాపము
నకు గుఱికాక పోవుటయు మెఱపువేడికైనను జడిసి పాఱిపోకపోవు

టయు మిగుల నబ్బురముగానున్నది. జలదకర్దమంబునంబడి మలినమైన నీ చంద్రికను గ్రమ్మఱ నెవ్వరు కడిగి విమలముగావించిరి? పియోగ వతీవధమహాపాతకమునకును వెనుదీయనివాఁడవు నీకంటె కఠినహృదయు లెవ్వరు? నీకుమాత్రమాపదలు మూఁడకుండునా? ఐశ్వర్యము లెవ్వరికి కాశ్యతములు? కొన్నిదినంబులకు నీవు రాచయుసిరికపండునలె రాహువు నోటఁ బడుచువు. నీ హృదయము సర్వదా మలినమయియే యుండు, నెన్నటికిని నిర్మలముకాదు. కావుననే సర్వోపతాపియగు మదనమహారాజు నకు నీవు ప్రియుఁడవైతివి” అనుచు వెన్నెలచే జగమంతయు ముంచిన కురంగాంకునిపై విరహజ్వలారతలగు కాంతలు వాగ్బాణంబులు ప్రయోగింపసాగిరి.

సమస్తజగదానందకరంబగు నిట్టి శరత్కాలమందును దమ్మువి దుశ్చరిత్రము స్మరించుకొనుచుండుటంజేసి విక్రమాంకదేవుని మదికి మాత్ర మానందము లేకపోయెను. జగత్తంతయు నిర్మలముగావించిన శరదృతువు దుష్పథసంచారియగు తమ్మునికై వందురు కుంతలేంద్రుని హృదయమును మాత్రము నిర్మలము చేయలేకపోయెను. తుట్టుతుడకు దయాశాలియగు చంద్రలేఖమనోహరుఁడు రాజ్యమంతయు దమ్ముని కైవసము చేయుటకై నను సమృత్తిపడి పంపినవార్త లన్నియు నక్కుల పాంసనుని యెడల వ్యర్థములయ్యెను. కీర్తిని గోరు నిర్మలాంతఃకరణులకు సంపత్పరిత్యాగమన నెంతటిది? మూఁఁథల మనమును రంజింపఁ జేయుటకు రసికుల వాక్యము లెంతటివి? ఈ ఘోరకుఁడేపగిది దురుష్కో గము మానునోయని కృపావేళంబున రాజు యోజించుచుండఁగనే దుర్మా ర్గుఁడగు నతఁడు కృష్ణవేణీతటంబునకు వచ్చి యచట సేనను నిలిపెను. కొందఱు మండలాధిపతులు నైతము కుంతలేంద్రుని వదలి యా దుర్మా ర్గునే యాశ్రయించిరి. పరాభవము రానున్నసమయంబున మతిభ్రంశము కానివారెవరు? వాఁడును బాసటయైన రాజులయు, మదపరీవాహము స్త్రీ విండు గండములుగలయేనుఁగులయుఁ, జటులంబులగు తురంగంబులయు బలంబున నన్నగారిసముండగు నన్నగారిని జయించుటయు నెంతయని

తృణీకరించుచుండెను. తచ్చమూసంపర్కముచేతఁ గృశించిన కృష్ణానదికఁ గూడ నతనియెడల రోషమునంజోలెఁ గాలుష్యము తటస్థించెను. అతఁడట్లు కృష్ణాతటమును జేరి యచటి పల్లెలను దిగులపెట్టుట, జనులను హింసించుట, బంధించుట మొదలగు పెక్కు దురంతకార్యములు చేయ నారంభించెను. వినియు విక్రమాంకనృపాలుండు చిరకాల మోరిమి వహించియే యుండెను. నిజముగా నట్టిమహాత్ముల నెదిరించుటకు సముద్రములైన నోపవు. కాని యా దురాత్మునికి మాత్రమది తృణపాయముగా నుండెను. మఱియు నతఁ డెన్నియో దుర్వార్తలను నిరంకుశుండై మహారాజునొద్దకిఁ బంపించెను. పెద్దమ్మచేఁ జూడఁబడిన నిర్భాగ్యులు చేయని దుష్కార్యము లుండవు. వాని చాపల్య మింతకన్న నెక్కువగా నేమి వర్ణింపఁగలను. పరమవాత్సల్య పరిపూర్ణుఁడగు విక్రమాంకదేవుఁడా దురాత్ముఁడగు నను జన్మనిపైకి దాడి వెడలుట తప్పినదికాదు. తరువాత దిగ్గజశ్రోత్రశంఖ ములయందుఁ బ్రసరించుటచేఁ బ్రతిభవన ప్రతిభ్యనిచే విస్తరించిన ప్రయాణదుందుభి నిర్హోషము వ్యాపించెను. ఘోరమగు తద్గజయూధములచే భూమి వర్షాకాలగగనమును బోలియుండెను. మదధార వర్షధారలయ్యెను. ఎగురఁ గొట్టఁబడిన ధూళిచేఁ జులకపడియుఁ బుడమి గజదానధారోదకముచే బుర దయై పన్నగేశ్వరఫణామండలమున కెప్పటియంత బరువు నిచ్చుచునే యుండెను. సముద్రము కూడఁ బూడిపోయినచో మనగమనకుతూహలము తీర్చుకొనవచ్చు ననునాశ చేతంబోలెఁ దత్తురంగంబులు గొరిజలచే భూమి నుండి దుమ్మురేపసాగినవి.

ధూళిధూసరితంబులగు పృష్ఠభాగములతోఁదనరారు తన్మతంగజము లెచటనో యొకచోటనుండి భూమి భేదించుకొనివచ్చిన దిగ్గజములవలెఁ దేజరిల్లెను. వెలుంగురాయని వారువంబులతోఁ బగఁగొన్నవోయన నారాజన్యుని గుఱ్ఱములు భూమిందాఁకకుండఁగనే నడచుచుండుటచే శేషాహి కేనుఁగు లున్నచోటఁ దక్కుఁ దురంగము లున్నచోటి బరువు తగ్గిపోయెను. భూపరాగముచే నిండియున్న తారాపథంబునం దారి తెలియక యడ్డదిడ్డముగా ననుసరించే దోలఁబడు సూర్యరథచక్రముచేఁ జూరితములైన

సత్తత్త్రిములో యనునట్లు తద్గజ తుండ విక్షిప్తములగు జలశీకరంబు లంబ
రంబునం జూపట్టసాగినన్ని ఏనుఁగులమీఁద నలంకరించిన స్వర్ణరత్న
మయంబులగు చౌడోళ్ళు పుడమినుండి రేఁగి మీఁదఁబడిన బూడిదబరువు
చేఁ గింది కొరగుచున్న విమానములవలె విరాజిల్లెను. ఏనుఁగులను
భ్రాంతిపడి రవితురంగములచే మరలఁ గిందికిఁ దోయఁబడినదో యన
రేణువినరము కుంభికుంభస్థలములయందలి చీనపిష్టమునుండి క్రిందఁబడ
సాగెను. ఈ పగిది విక్రమాదిత్యనృపాలుఁడు దుర్భాగ్గుఁడగు తమ్ముని
మీఁదికిఁ గొప్పమ్మునం దాడివెడలియు నతని బతిమాలుటయందే కృత
నిశ్చయుఁ డయ్యెను. అకారణముగ సంపదకొఱకై పోరాడు కులపాంసను
లగురాజులు వేఱు. ఇట్లు పోవఁబోవఁ గృష్ణాతటము సమీపించుడు నచ్చ
టచ్చట శత్రుభటులు యుద్ధసన్నద్ధులై యువశమించుచున్న యాతనిచిత్త
మును గోరదావిలముఁ జేయుచువచ్చిరి. పిదపఁ జాలుకృష్ణరంధ
రుండును రక్తనదీ ప్రవాహమునం దీఁదులాట నభిలషించుచున్న
మదస్తంభేరమము నెక్కి యేచోటఁ గృష్ణవేణీనది ప్రతిపదమునందు
ఁబడివచ్చుచున్న నుడి గుండముల యందుఁ బడి తిరుగు శత్రు
భటు కశేబరములచే సంకటముఁ జెందఁ బోవునో యాచోటికిఁ
బోయి యానదియొడ్డున నివసించి తమ్ముని బతిమాలుటకుం దగినసామో
పాయము లాలోచించుచు నందులకై మిగులఁ గష్టపడుచుండిననునా దుర్భా
గ్గుఁడన్నగారి సాంత్యవచనములను బరిగ్రహింపఁ డాయెను. దౌర్భాగ్యదశ
రాఁబోవు సమయమ్మున బుద్ధి నిరంకుశముగాఁ బ్రవర్తించుచునుగదా !

ఇది చతుర్థ శతకము

పంచదశ శతకము

★

భుజబలమను నేనుఁగునకు డిండిమంబును, సమరోత్సాహమను
నెమిలికి షారిదంబునునగు రణదుందుభి కుంతలభర్త విజయమును

సూచించుచు మోయసాగెను. విజయోత్సుకలగు వీరసుందరులచే నలంకరింపఁబడిన చతుష్కమండలములు గల భటులందఱు రాజ మార్గావలోకనముచే రెండింతల పౌరుషము వహించిరి. రణసుందుభియను మేఘగర్జితము వినఁబడినవెంటనే సుభటశ్రేణియను విదూరఘామి యందుఁ దలతలలాడు కత్తులను రత్నాంకురములు మొలవఁ దొడఁగె. కొందఱు వీరభటుల పిడికెళ్లదృఢతరాగనిర్భరంబులై యసిలతలను గ్రహించుండ మఱికొందఱు భటుల ముష్టలును దాదృశంబులయి యసిలతా సమానంబులగు నమరసుందరీకబరీభారముల నలంకరింప సాగెను. మదగర్వితులగు యోధులచేనిండిన యేనికలమీఁది యంజారులు చూచుచుండఁగనే చిలుకలు లేని పంజరములు కాసాగెను. ఒక భటుఁడు భార్యచే నొసంగఁబడిన తాంబూలపీటికాదళన మొనర్చుచు యుద్ధకుతూ హలంబున రిపుదంతిఘటాఖండనమును దృఢముగాఁ దలపోసికొనియెను. ముళ్ళవంటి రత్నాంకురములచేఁ దాపటముచేయఁబడిన కిరీటముతోఁ గూడఁ దెగిపడియున్న రిపుశిరఃకరంకములమీఁద నడచుటకు నాడములు కట్టిన డెక్కలు కలవియగుటజేసియే తురంగములు సమర్థములైనవి. రణలంపటములైన యేనుఁగులు వేలకొలఁది గుఱ్ఱములును ననేక భటులునుగల తద్బలము సంక్షోభముఁజెందిన పయోనిధితోడి సామ్యమును వహించెను. రాజమందిరములం దున్న యేనుఁగులు తుండములచే జల బిందువులు చిమ్ముచుఁ దనయొడయని జయలక్ష్మిని బువ్వులచేఁ బూజించు చున్నట్లగవడెను. కుంతలేందుగ్రండును విజయశ్రీసమాలింగనముంగోరుచు మాటిమాటి కదరుచున్న బుజముపైఁ దమ్మిపువ్వుదండ లర్పించిన పగిది దృష్టినిలిపి పులకాంకురకంటకములచే నిండియున్నను రాగాంధత్వముచేఁ దెలియకుండ దృఢాలింగనకౌతుకమున మీఁదఁబడు వీరలక్ష్మి నాదరించుచు, శత్రురాజముఖపంకజములు వాఁడిపోవుటకు ధరించిన తుహినముంబోలె ముఖస్థితతాంబూలకర్పూరపరాగపాండురంబగు చిఱునవ్వుఁ దొలఁకించుచు, మురుగులమీఁది రత్నదర్పణములయందుఁ బ్రతిఫలించిన విజాకృతినే శత్రుక్షయముఁ గావించుటకై తనకు బాసటవచ్చిన హరినిగ్ధా భావించుచు,

మంచిగండము పూయఁబడిన తనశరీరముచే జనలోచనంబులకుఁ బండువు గావించుచు, మంగళమౌక్తికాక్షతలు చేత ధరించి పదాఱు కళలచే నిండిన చంద్రునివలె మదవారణమందయానంబునఁ బటకుటీరమునుండి పూజితం బగు దంతిపై నెక్కి మంగళతూర్యధ్వనులతోఁగూడ యుద్ధమునకు బయలు వెడలెను. ఉదయాద్రి నధిష్ఠించిన ఛాన్ద్రునిపగిది భద్రగజము నెక్కిన యా నేలఁజేసిమీఁదఁ దరుణీజనసహస్రలోచనములు పడుటంజేసి యక్కాలంబున నమ్మహారా జైరావతముమీఁద నున్న పురందరునిం బుర ణించెను. యుద్ధము సమీపించినదని సంశయదోలిక నూఁగులాడుచున్న యా రాజేంద్రునిం గరీంద్రము కరాస్పాలనంబున స్థిరాశకలవానింగా నొనరించెను, మఱియు నాజయకుంజరము తమ్మిపూఁజేకు డాలుకలిగి మదవారిపూరితములగు పదచిహ్నములచేఁ బార్థివజయశ్రీ ఛాలితాప శాంతికై తటాక మొండు సిద్ధముగావించు చున్నట్లగవడెను. మఱియు రిపువారణండిమారావము వినఁబడకుండ మదపానముఁ గావించి జంజు మ్మని నాదము నేయు తుమ్మెదలఁ గరాస్పాలంబున నివారించుచున్నది యుంబోలెఁ దొండమాడించుచున్న పట్టపుటేనుఁగు జయసూచకములగు చైదములకు సంఘించుచు వీరరసస్థాయిభావ మంకురించుటం జేసి పల్లవితంబగు చిత్తంబులతో నీరేచులోకంబులకు నచ్చెరువు పుట్టించు సాహసంబున రణరంగములోనికిం దిగిన యా కుంతశేంద్రునకుఁ బ్రణయ వతియగు విలాసిని పడుకట్టింటిలోనికిం బ్రవేశించునాటి యానంద మావిర్భవించెను.

ఇప్పగిది రణరంగంబునం బ్రమోదంబుతోఁ గొంతతడపు నడచి శూర్యారావముచే దిక్కులు ప్రక్కలింపఁ జేయుచున్న మార్తరబల గంబుం గనుంగొని మదోదకమాండు జనించిన నాచువలెఁ బైపైముసురు తుమ్మెదదిమ్మరీఁడుల మేనికొంతిచేఁ జీరటిపడిన ప్రదేశమును బ్రకా శింపఁజేయుటకై దంతములచే వెన్నెలరాయించుచు, మత్తతంజేసి యర మూసిన కన్నదోయితో, మదపూరముచే బురదపడ్డ ప్రదేశమునం బతన భీతిచేతంబోలెఁ బదవిన్యాసము మందమందముగాఁ గావించుచు, సరో

వరంబులం దిచ్చ వచ్చినరీతి సీదులాడునప్పు డరవిందములను దుగ్రింపి
యందున్న సిరి సపహరించినవోయన సిరిచే గలకలలాడుచు, వప్ర
క్రీడఁ గావించుతఱి గొండకొల్వలసీరు తలమీఁదఁబడినదేమో లేకున్న
నింతమదస్సావ మెక్కడిది యని జను లనుకొనునట్లు ధారాపాతముగా
మదము స్రవింపుచు, జెవులకుంగట్టిన చంద్రునింబోలు ముత్తైపుఁజిప్ప
లనుమదనదీతటంబునం దిరుగు రాయంవలుగా నూహింపంజేయుచు, యుద్ధ
సన్నద్ధములై యున్న వేలకొలఁది మత్తదంతావళంబుల నారసి యీ దిక్కు
మాలిన భూమి సముద్రమును జుట్టవెట్టుకొని మాగతికిఁ బ్రతిబంధకమా
చరించుచున్నదను కోపంబునంబోలెఁ గవికను గణకణకొఱుకుచు, నడుమ
నడుమ నిలుచుట కీపుడమి యాధారమగుచుండుటచేతఁగదా రవిహయం
బులు మనలనవ్వచున్నవను మాత్సర్యంబునంబోలెఁ బరువెత్తునపు డడు
గులు నేలమోపుట తెలియనీకుండఁ బరువెత్తుచు, వైదూర్యనిభంబగు
నభంబునం దిరుగు దివాకరతురంగంబులంగాంచి తాము నట్టివికాదలంచి
బచ్చనిపచ్చికపట్లు గలప్రదేశముల నాకాశభ్రమచే సంచరించుచు.
ముఖమునుండి వెడలు నురుగుఁ జూచి కుమారభ్రాంతిచేఁ బాల్కడలి
ముద్దు వెట్టుకొనుచున్నదాయని జనులచే నుత్ప్రేక్షింపఁబడుచు, వైరికుట్టి
మములందు దెక్కలతాఁకుచేఁ బొడము వహ్నికణంబులు నడుమనడుమఁ
గొన్ని ప్రదేశములయందే కన్నడఁజేయుచున్న తురంగమముల సౌరు
విలోకించుచు, బరవీర ప్రహారచూర్ణితములగు నెముకల చూర్ణమునుం
బోలె తొమ్మున మంచిగందపుఁబూఁత దనరారువారును, భుజద్వయంబు
చేతనే యాహవమహార్ణవము దాటువారును, బెక్కుమంది విపక్షభటులను
మర్దించుతఱి గలిగిన శస్త్రవ్రణముల సంబంధులగు గోతులచే నిండిన
శరీరము నిండ వీరరసఁమాశ్రయణముఁ దెలుపువారును నగు ద్విషద్బల
ముంజూచి పరాభవము కలుగునేమోయని భయముఁజెందియు మరల
దైర్యము దెందమునం గురుచుకొల్పుకొని తనసేనలను బురికొల్పుఁడు
నిరుతెగల ఘోరయుద్ధ మారబ్ధిమాయెను. ఉయ్యెలవలె నూఁగు బిలద్వ
యదండాదిసాధనంబులు గొని సమరదుగ్రిమమునుండి వీరభటమూర్ధంబు

అను ఫలములు రాలఁగొట్టఁదొడంగిరి. శత్రువునిచేతి కత్తిదెబ్బవడిన యొక భటునకు హృదయముతో సమానముగాఁ గన్గవయు నెఱ్ఱఁజారెను. మఱియొకభటుఁడు తనచేయి యల్లల్లాడుచున్నను మరల రక్తముచే ననుకుకొనుటంజేసి జయాశను వదలఁడాయెను. తెగివడిన రత్నముకుటంబులయందు పరమాద్ధా మిషభృమచే శకుంతములు చంచూపుటములు పుండుపడునట్లు పొడువసాగినవి.

ఇట్లు గ్రమముగాఁ బోరు ఘోరమగుడు మార్గముల నరికట్టుచు రక్త ప్రవాహములు ప్రవహింప భటుల కొందొరులను చాఁకుటకై కొంత కొంతతడవు కాఁజొచ్చెను. వాక్కులు గుణనాదమును వర్ణించుచున్నను దృష్టులు స్మితనందిగ్ధవిరోధములగుచున్నను గరవాలములయందుమా త్రము వీరరసము దొరలుచుండెను. తెగి క్రిందదొరలు మానవంతుల శిరములమీఁదఁ బదాతులు నడచుట మాత్రము చూచువారికి మిగులు దుస్సహముగాఁ గన్పడఁజొచ్చెను. నేలఁబడియుఁ బగవనిమీఁదఁ బ్రసరింపఁజేసిన దృష్టిమరల్పకుండుట శరలూనంబులగు శిరంబుల యందొక మహాద్భుతంబుగాఁ గన్పడఁదొడఁగెను. కత్తులరాపిడివలన జనించిన వహ్నికణంబులు రణాంగణంబునం బిశాచకాంతలకు నంజుచు పంటకము పండుకొనుటరుపయోగించెను. గజకుంభములనుండి క్రిందరాలుచున్న ముత్యములు నక్షత్రములు క్షీణించుచున్నవనియు జయభాస్కరుఁ డింక నుదయించుచున్నాఁడనియు సూచింపఁదొడఁగినవి. హృదయములయందు శరములు గ్రుచ్చుకొని కరికుంభములయందే మూర్ఛవడిన మావంతులకుఁ గరికర్ణవ్యజనానిలంబులు కొంచెము నేదదీర్చుచు నుపకారముఁ జేయఁజొచ్చినవి. ప్రతిపక్షగజప్రధావనంబున క్షభితంబై పరుగిడు దంతావళంబు నింకొక కరిగాని తురంగముగాని భటుఁడుగాని మరలింపఁ జాలకపోయిరి. చాళుక్యనరేంద్రుండును గండష్టలములయందలి పులకాంకురములు రఱోత్సాహమును సూచింప మత్తగజేంద్రము నెక్కి రణలీలాసరనియందలి రిపుకీర్తిసరోజములను ముకుళింపఁజేయుచుఁ గరి మేఘపటలంబులు దొలఁగించుచుఁ దనయద్భుతరాజహంసత్వమును బ్రక

టించెను. మఱియు నమ్మహారాజు శాత్రువక్తృకల్పద్రుమమును దనభుజ బలంబుచే నట్టిలుఁ గదలించుటచే రాలిన పుష్పములలో యన దొల్లనేసిన కరి కుంభములనుండి ముత్యములు రాలసాగెను. మొదటఁ గరికుంభములు దెగనఱకియుఁ బిదప నరిప్రమదాఘనపీఠరస్తనంబుల కుపమాన కోటియని స్మరణవచ్చుటంజేసి నిర్హంతపడఁజొచ్చెను. తానెక్కిన గజశిరంబుమీఁదఁ బడు విరోధి శరంబులను జరణంబుచేఁ మరలించుచుఁ, దత్క్రియాపరిదృష్టాంత రాత్మలగు దేవతలు కురియు పుష్పవర్షముచేఁ దడియుచుఁ, గరటివృజంబులమీఁదఁ బ్రతిపీఠ శరావళిని జనుకీలకమాలికఁగాఁ దలపోయుచుఁ, గత్తిచేతను శరముల చేతను దోమరములచేతను గుంజరథావనములచేతను నొక్కఁడయ్యు వేయిమంది పెట్టునఁ బోరుచు, సహస్రకరునింబోలె దుర్నిరీక్షఁడై యసి చ్చొన్నంబు లగు నాధోరణశిరంబులచే భూమియుఁ, గీర్తిచే నాకాశంబును నిండించుచుఁ, బలాయమానంబులగు నరికరులకు దిగ్గజంబులు శరణంబులు కాకుండుటకై యవి కన్నడకుండుటకుంబోలె బాణములచే దిగంతములు మాయచు, రిపుశరఘట్టితం బగు కవచంబునుండి వెడలు వహ్ని కణంబులచే సమరసముద్రము నింకింపఁజేయు బడబాగ్నియను తలంపు వైరులకుం గలుగఁజేయుచుఁ, దనయేనిక కాళ్ళచేఁ బడిపోయిన పగఱ తలలు దూరముగాఁ జిమ్మించుచు నాకుంతలేందుర్పిండు రణభూమియందు నిశ్చంకముగాఁ దిరిగెను. శరవర్షమును గురిపించు నాపుడమి తేని యెదుట క్షణమేని నిలువఁబడుట కొక్కఁడును సమర్థుఁడు కాకపోయెను. విపక్ష బల మంతయుఁ ద్రుటికాలములలోఁ బీనుంగుపెంటలు చేసిన యా చాలుక్య భూపాలుని శరీరంబున దేవవిముక్తంబులగుపుష్పంబులతోపాటు మరల శత్రుశిలీముఖములుగూడ పడెను. ఒక్కఁడు పెక్కుమంది భటులను గడతేర్చెననుట యెవ్వరికి వర్ణనాస్పదముకాదు : సమరాంగణరంగభూమి యందాలలాడు కబంధ నర్తకులంజూచి భయపడ్డదియుం బోలె విజయ లక్ష్మి బలవంతమగు వికృతాదిత్య భూపాలు భుజము నాశ్రయించెను. పిదపఁ గుంతలాధిపతియుఁ గవచమందును భుజములందును గుచ్చుకొనిన

బాణములను జిలునవ్వు నవ్వుకొనుచుఁ గమలవృత్తిమానం బగు పాణిచే
 నూడఁదీసికొనెను. తలపాగమీఁదఁ దగుల్కొనిన యమ్ములభారమ్మున
 వంగిన యాభూపురందరుని శిరంబు సంగరలక్ష్మికి నమస్కరించుచున్న
 ట్లగపడెను. శోణితబిందుముద్రితంబులగు నతని బుజంబులు హత్తులైన
 వైరుల శిరోముకుటంబులనుండి జాతిన రత్నాంకురములచే దంతురితంబు
 లుగాఁ గాన్పింపసాగెను. అచ్చటచ్చట నేనుఁగులమీఁదనున్న యాధోరణుల
 కశేబరంబులు విశిఖంబులచేఁ గీలితంబులగుటంజేసి యవి పరుగెత్తుచున్నను
 గ్రిందఁ బడుటలేదు. 'నాథా ! మూర్ఖామిషంబునఁ గనులు మూసికొంటివా
 యేమి? కైతవము వదలుము; ఇది యుపేక్షించకాలము కాదు. నీవు సుభ
 టుండవు, స్వామికిఁ బరాభవంబు రానీయకూడదు. స్వర్గలోకమునఁ బురు
 షులు దొరకక వేల్పులంజె లిచ్చటికే వచ్చుచున్నారు. ఈయుపాధిచేతనే
 నాయందు దయయుంచుము. నన్ను దిరస్కరింపకుము; శ్వాససమీరగోప
 నము చేయకుము. సురవారకాంతల ముఖచుంబనంబునం గాఁజోలు నీకిదే
 త్రొత్తపరిమళ ముప్పతిల్లుచున్నది. నామరదృష్టవశంబున నీవీ యధైర్య
 మాశ్రయించితివి. అక్కటా ! నీస్వామి గృహంబునుండి సంపదలు లేచి
 పోవుచుండుటఁ జూచి యూరకుందువా? నీవు నాయిల్లువిడచి సురాంగన
 యింటికేగెదవా? స్మరాతురుఁడా! స్వామినీయెడలఁ గనఁబఱచిన యితరదు
 ర్లభంబగు సమ్మానము మఱచిపోయెదవా" యని తొమ్ముబాఁడుకొనుచు
 నేడ్చు వీరవిలాసినుల కన్నీటిచే దుర్దినంబగు రణభూమిని విశోకించుచు,
 సమరాంబుధి యపలియొడ్డునకు దాటి శాత్రువుఁడు పలయుతుండామె
 నను మాటవిని 'యకట ! యాయపాత్రుఁడు కీర్తియుఁ బొరుషమును
 గూడఁ బోఁగొట్టుకొనె'నని యాకుంతలేందుఁడు వ్యభపడసాగెను. సహజ
 సౌమ్యులకు దుర్మార్గులయందును గోపము చిరకాలస్థాయికాదు. కరి
 తురగ సమృద్ధులగు శాత్రువలక్ష్మి నంతఃపురచాంతలతోఁ గూడఁ బరిగ్ర
 హించి యావిక్రమాంకరాజదేవేంద్రుఁడు లలితగతియగు నేనుఁగు మీది
 సింహాసన మారోహించి జయపరావరాజితమగు శత్రురాజధానిం బ్రదే
 శించి, కులకంఠరుండగు ననుజుని నడవినడుమనుండి రప్పించి రాబుట్ట

ముచే నెలుగుగద్గదపడునట్లు ప్రియసంధాపణంబుఁ గావించి యతని సంతోషపరచి శిఖరములకు వేర్చిలాడఁ గట్టిన ముత్యాలదండలను మిషంబున యశోగుచ్ఛంబులను గపఁబజచుచున్న నిజరాజధానిం బ్రవేశించెను.

ఇదిపంచదశసర్గము

షోడశ సర్గము

★

కుంకుమపువ్వులను ముకుళింపఁ జేయుచుఁ, గ్రోంచాంగనల మదనార్తలఁ గావించుచు, నుత్తరవాయువులకు మీత్రమై, వియల్లాపణ్య మపహరించి శరత్కాలాతపముచే వాడిపోయిన చక్కనిమక్కలరాయని వంకరేకకు వల్లభంబై, స్మరభూపతికి సామంతరాజైన హేమంతరాజము పిదపఁ గన్నులపండువయ్యెను. సౌభాగ్యగర్వముచేఁ బొగరుకొనిన శారదచు దుగ్గిని సౌరంతయు నీరసింపఁజేసి కాంతాముఖములకు నేవకునిగావించిన యీ హేమంతర్తువునందు రాత్రులింతకుమున్ను తమనుండి కాంతయంశము నపహరించిన పగళ్ళనుండి మరలఁ దమయంశమును దాము క్రమముగా లాగికొనసాగెను. అలకాపురీకాంతల యలకలను గస్తూరికామకరీ పత్రములకుఁ జుట్టములగు కపోలములయం దాడించుచుఁ గైలాసవాయువులు మెల్లన వీచఁజొచ్చెను. భర్తలయందుఁ బ్రణయకౌపముఁ జూపించుటకుఁ గాని ప్రిణయము చూపించుటకుఁ గాని కామినులకుఁ జాలినంత యవకాశ మొసంగుచు దీర్ఘతరములైన త్రియామలు పౌండ్రులగు చేడియలు పురుషుల సంకోచపఱచినపగిది వాసరములను సంకోచపఱపఁదొడఁగినవి. నభఃకేదారమునందుఁ గ్రొత్తగ మొలకలెత్తిన మంచువిత్తులవలెఁ దారకలు గనువిందు చేయసాగినవి. చలి మదిరాక్షుల సర్వాంగముల నాశ్రయించెను గాని కందర్పదర్పిష్టమునకు జడిసియో యనఁ గుచద్వయము పక్కకుఁ బోలేకపోయెను. జగత్రయము శీతాక్రాంతమైయున్న యక్షౌలంబునను మన్మథతేజోభూములైన కృశాంగుల కొన్ని యంగకంబుల

మాత్ర మద్భుతమగు వెట్టి విడువదాయెను. కామినీజనులకు సంతకగాఢా
లింగనకౌతుకము రాత్రిలు కలిగించినవి. తమ కువంబులమీది కుంకుమ
పూతలకుఁ దుషారాద్రివాయుపులవలని విస్ఫోటనము కలుగకుండఁ గామి
నులు ముఖవండ్రుల నందుఁగావుంచిరి. చెఱకుపానకమువండుపాలును
గడ్డగట్టినపెరుగును గుంకుమచర్చయు హేమంతమునకు జీవితప్రాయచు
య్యెను. నాకు వై రియగు కఠోరకిరణున కిది ప్రణయస్థానమను కోపమునం
జోలె మంచుపద్మలతలను సూర్యునిసమక్షమునందేమాడ్చెను. కాలగతితప్పి
నప్పుడు తేజోవంతులు మాత్ర మేమిచేయఁగలరు? వారకాంతలచేతఁగూడ
నిష్కలపటగాఢాలింగనముఁ జేయించు నీతుహినర్తువు క్రమక్రమాభివృద్ధి
యగుడు విహారయోగ్యములగు కొన్నిదినములయందు సేరదసీలంబగు
కవచముందొడుగుటం జేసి నల్లకల్పపువు తేకులు కంకటముగాఁగల కుసు
మాయుధుం దిరస్కరించుచు, (ద ముత్కాలహారమునలంక
రించుకొనుటం జేసి మేఘములతోడను నక్షత్రములతోడను గూడుకొని
క్రిందికి దిగివచ్చు విద్యాధరుని హృద్యత్వ మనుకరించుచు, వెంటఁ జను
దెంచు చందలాస్రములు లగు కామిను బుదారహార (బ్రతి
ఫలించుటంజేసి సపరిచ్ఛదలక్ష్మీవక్షస్కుడగు మురారిం దిరస్కరించుచు.
తొమ్మిదవ ప్రేలాడుచున్న ప్థూలమౌత్తిక హారంబు లనునెవంబునఁ వాసు
పిన్నటనాఁటినుండియుఁ జెంచి పెద్దఁ జేసిన కీర్తిమృ
బ్రకటించుచు, నయనమనోహరం బగుసీలాకషక్రముఁ బాల్చుకతంబున
లక్ష్మీకులమందిరంబు లగు నీలోత్పలంబుల దాపున వసించు రాజహంస
ముం బురణించుచు, రెండువైపుల నురుగుముద్దలవంటి పింజామరలచే
వీవఁబడుచుండుటంజేసి సమస్తజగద్విజయముఁ గావించి చోర్యగము సం
పాదించిన కీర్తిపుంజములచేఁ గొలువఁబడుచున్నవాఁడుం జోలె విరాజ
మానుండగుచు, సర్వదాఖరద్వయ మాకాశముమీదికే ప్రసరింపఁజేయుట
జేసి సూర్యతురంగములపైఁ గలకోపమున వానిం దలదన్నుటకై ప్రియ
త్నించుచున్నదోయన దిందీరవిపాండురం బగు దేహంబు కల్గకతంబున
మీరు ఘర్మాతపంబుచే వాడి నల్లఁబడితిరని సూర్యునిహరిదశ్వములను

నవ్వుచున్నదో యనఁ దేజో విశేషముచే సంతోషపెట్టఁబడిన మనంబుల సకాశంబున వేగము నార్జించినదో మనఁ దనరారుచు వాయువునైనఁ గుంటివానింగాఁ జేయఁదగిన యొక యుత్తమాశ్వమునెక్కి మృగేంద్ర గామియగు చాళుక్యచక్రవర్తి మృగయావిహారమునకు బయలుదేఱెను. పల్కాణమణి కాంతిపూరముచేఁ బూయఁబడిన యా నరేంద్రుని హరిం ద్రము సమరాంగణంబునఁ జితుకఁ దొక్కిన యరిభూపాల శిరః కిరీటమాణిక్యరజస్వలమోయనఁ బ్రకాశించెను. మున్ముందు జనులదృష్టి చిత్రోల్లిఖితులఁజొలి కదలకుండు నశ్వవారులపై వ్రాలి పిదపఁ దత్ప్రతగతి మండలంబులను సుడిగుండంబులనుబడి యుచునుండి కదలలేకపోయెను. నడచుచున్న మన్మథరాజధానియు విభ్రమపల్లవంబులకు లీలావనంబును శృంగార రసంబునకుఁ బ్రతిష్ఠాకారణంబును నగు సంతఃపురమాతని వెన్నాడెను. వార కామినులు భూకార్ముకములయందుఁ గటాక్షబాణము లను బూన్చికొని గుఱ్ఱములనెక్కి వెంటవచ్చుచు దిగ్విజయము చేయఁ జోవు ననంగమహారాజు సేనవలెఁ బ్రకాశించిరి. మృగపోతములకుఁ గృతాంతదూతలును మృగయాలీలా సరోవరంబునందలి మరాళంబులును హింసాదేవతకుఁ గ్రింగంటిచూపులును నగు నమ్మహారాజు వేఁటకుక్కలు ముందునడువసాగినవి. ఇప్పగిది వెడలి ముల్లోకంబు లొక్కసారి దాట వలెనని కుతూహలపడు గుఱ్ఱమునెక్కి కొంతదూరము పోయినతరువాత నట్టిటు దిరుగు లేళ్ళచే మనోహరంబు లగు వనాంతరంబులు గనుంగొని యత్యంతస్మియలగు కొందఱుభార్యలతో సంబంధివేసించిన యాన్యపతి కట్టెదుటఁ దఱుచైన నీలిగుడ్డరవికలవంటి యాకుగమిచే నర్కకిరణంబులు సోఁకకుండఁజేయు గిరిస్థలంబులందు, స్నేహితురాండ్రగు గృహిణులచే ముద్దువెట్టుకొనఁబడుచున్న తుంగమంపలతావిఁ దొలఁకు మొగంబులతోఁ గొండలంబోలియున్న సూకరమండలంబును వెనుకనున్న కాంతలకుం జూపించుచు నొక్కబాణంబున నేనుఁగు గున్నవంటి మేను గల యొక యడవిపంది నేసి చంపెను. కొన్ని సూకరములు బాణము తగిలినవెంటనే నేలఁబడినవి. మఱికొన్ని బాణములతో గుచ్చుకొనఁబడియే కొంతదూరము

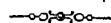
పసుగెత్తినవి. కొన్ని వరాహములు కరోరశరపాతము వలనిభయమున విషమంబులగు గిరిస్థలములయందుఁ దిరుగాడఁ జొచ్చినవి. చాలుకృపాపాలుని శరము వరాహమును నేలపైఁ గూలవేయుటచేత దానిని బుడమియే మోయవలసివచ్చె; వరాహమే భూమిని మోయుచున్న దనుకొల్లింటి పెద్దల వాక్యమున కిది విపరీతమైనది. విలాసముకొఱకొక్కయడవిపందిని జెట్టు నంటిపెట్టుకొని పోవునట్లు బాణాగ్రముచేఁ గీలించిన నయ్యది యాలానబద్ధమగు పిల్లయేనుఁగు సౌరువహించెను. ఒకకుక్క బంగారుగొలుసుతోడనే పసుగెత్తి యడవిలోనికింజొచ్చు పోత్రినిజూచి వెంటఁ బరుగెత్తుచు నా గొలుసు ముండ్లచెట్లకుఁ దగులుకొనుటచే నూడఁదీసికొనఁజాలక ప్రకృత కార్యమునకు భంగమువచ్చెఁగదాయని బొయ్యిమని మొఱఁగసాగెను. ఒకలేడిచెలువ తనప్పియుఁడు రాజు బాణమున కగ్గమగుటఁ గాంచి తాను నెదుటికే పోయెను. శరక్షతబాధకంబెఁ బ్రియవిప్రయోగజ్వరమే యెక్కువది గదా ! సప్తర్షిమండల సమీపమునకుఁ బోయి తదాశ్రమమృగముల మైతిమేని మనలసీరాజు బాధింపఁడని తలఁచియోయనఁ గొన్నిలేళ్ళు పైకెగురసాగినవి. ప్రయుక్తములైన యీ రాజబాణములయందుఁ బయోదరధారాధ్రమము కలదగుటచే మయూరము శరమునకు గుటియై వచ్చి మోసపోయెను. విరహిణీజన దుస్సహమగు పయోదకాలము కేశావికలమై వారికి సుసహ మగునట్లే నరేంద్రుని పృషత్కంబు లరణ్యమంతయు మయూరహన్యముం గావించెను. రఘురాజ పుత్రుఁడు పూర్వము దశానన విజయి యయ్యెను. ఈ కుంతలరాజపుత్రుఁడు పంచాననజేతయయ్యెఁ గావున మనమా రాముని యంశములో నగమంశము కలవాఁడని చెప్పుటకు సందియములేదు. తూణీరమునుండి తీసియుఁ జాపమునం దొడిగియు నప్పుడమి తేఁడు లేటిచూలింతలపై గర్భాలసలగు ప్రమదలు స్మృతికి వచ్చుటఁజేసియోయనఁ దూపులు విడువఁడాయెను. వేయిమాటలేల ? ఆ యరణ్యమంతయు వరాహవిప్రయుక్తముగాను, గోసరివికలముగాను, రంకు శూన్యముగాను గావించి యందు శిశిరలక్ష్మిచే నేవింపఁబడెను. కుంకుమ పూతచేనులివెచ్చనగు కాంతలశరీరంబులును జవ్వనంపువేడిని మును

రంబులగు కుంభస్థలంబులును సకలకాముకయామికుండగు మదనురకాశిర
రాత్రులయందు జీవితప్రాయంబులయ్యెను. మంచిగందపుఁజెక్తనలి యంటిం
చిన కుంపటుల యందును, దెల్లనేలువుల యందును గృష్ణాగురుజ్వలనధూ
మంబులందును ద్విలోక కాముకవిజయయగు మదనప్రతాపము నివసించి
యుండెను. నలుగడలనెగడులంటించిన విలాసగృహంబులయందుఁజూట్టును
దూదిపటువులచేఁబరివేష్టింపఁబడిన శయ్యలపై వెచ్చవెచ్చని పృణయి
నీకుచమండలంబుల నాశ్రయించినవారి యెడలమాత్రము శిశిరఋతుగర్వము
పిఫలంబయ్యెను. వేటయలసటచేఁ దేలికపడిన శరీరముతో మన్మథార్థిని
విస్తరింపఁజేయు నీశిశిరరాత్రులందు కామినీనమాలింగనసుఖ మనుభవిం
చుచుఁ గుంతశదేవేంద్రుండు సర్వర్తువులయందు శిశిరర్తువే ప్రధాన మయి
నదనియు సౌఖ్యప్రదమనియుఁ దలపోయుచు గౌరీదేవి విలాసమునకై
యంటించిన యగురువత్తుల నెగచే నల్లఁబడి కంఠక్షోదముఁ గావించునను
భయంబున శ్రీకంఠకంఠోరగంబులచేఁ గబళింపఁబడక నిరాటంకముగాఁ
దెబచిన శారదా గృహద్వారంబునుండి బయలుదేరిన కైలాసవాయువు
లను గొనియాడుచు వితస్తానదీతీరమునందలి మంచుఁదుంపురులచే స్పృశిం
పఁబడి పయోష్ఠీనదిం బీడించుచుఁ జంద్రభాగాతరంగములయం దోలలా
డుచు యమునానదీతరంగములచేఁ బవిత్రతంబులై గంగానది రెండుదరుల
యందు దేవదారుద్రుమంబులఁ గదల్చుచు వచ్చు తుహినగిరితీతేశికా
రంబు లగుసమీరంబుల కుల్లాసంబుఁ జెందుచుఁ గుంతశదేవేంద్రుం
డుదార లగుదారలతో శిశిరఋతుసుఖ మనుభవించి లీలాగారసుఖ మనుభ
వించుటకై నిజపురంబునకుఁ జనుదెంచెను. మహాభోగులగు రాజేంద్రులకుఁ
దుర్బిణికాలమేని విలాసదరిద్రము రాదు కదా :

ఇ ది షో డ శ సర్గ ము

స త్త ద శ సర్గ ము

ఇప్పుగిది భూమియంతయు నిష్క్రంటకంబు గావించి విక్రమాంక
నృపాలుండు యాచకులకు, వేలకొలఁది సువర్ణము లీసాఁగెను. దీనజనుల

యార్తిహరింపనిచోఁ దటిత్పల్లవచంచలంబులగురాజులసంపదలు కౌల్పనాః
చాలుక్యవంశంబున నెందఱెందఱో మహారాజులు జన్మించిరి గాని యీ
మహారాజువంటి కీర్తి ప్రతిష్ఠ లార్జించినవా రొకడును గారు. ఇయ్యన
ముఁడు మానుషాపదలను హరించుటయే కాక దైవికాపత్తులను గూడ
హరింపఁజాలెను. మనకు నీ రేవి యిచ్చుచున్నవో యాసముద్రములే యీ
సరాధిపతికి విశ్వములై యున్నవి, 'మనము నైతము వశ్యముల మైతిమా
లెస్సగా నుండు' నని పయోదము లాకుంతకాధిపతి దేశమున యథోప
యోగముగా వర్షింపఁ దొడంగెను. అతని ప్రజ లకాలమృత్యువునే యెఱుఁ
గరు. దుర్భిక్ష మనుమాటయే లేదు. వేయేల, ఈపుడమితేని రాజ్య మిక్ష్వి
కురాజ్యమును మించియుండెను. వేవెలుంగులదొర వేడి జనులను జాధిం
పక సర్వదా సుఖప్రదమై యుండెను. పక్షములైన ఫలములు పతన భీ
చేఁ బాండుతను దాల్చి పాదపంబులను భజించుచుండెను. వాయువుఁ
శ్రమమాత్రాపనోదనంబుననే జనులను సంతసపఱుపఁజొచ్చెను. తలుపుల
మూయకయే జనులు రాత్రులయందు సుఖముగా నిద్రించిరి. గవాక్షరం
భ్రంబుల గుండఁ జంద్రకిరణములు తక్కుఁ దన్నరాదులు ప్రవేశించు
టయేలేదు. సంతత తూర్యనిస్వనంబులచే దెస లలక్ష్మదిక్కుంజరకంఠగర్జి
తము లొనర్పఁబడెను. ప్రతిపురంబున సుత్సవంబు ప్రబలెను. ధ్వజాంశు
కంబులు దివంబు నిండి సూర్యుని గప్పిపుచ్చఁదొడంగె. ఇప్పగిది నిండు
వేడురతోఁ బ్రజలదెందములకుఁ బండువుగఁ బుడమి శత్రుప్రధివీపతుల
మదాంధత్వ ముడిపిన తనభుజములకు మరలఁ బండువు జేయఁదలఁ
చుచునే యుండెను.

ఈరీతి నీరీతిగ రాజ్యమేలు సమృహారాజునకుఁ గ్రమముగా స్వస
మాన భుజవిక్రమాదిగుణసంపన్ను లగుకుమారులు వాడమి ప్రతిపచ్చం
దులవరె వృద్ధిఁ జెందసాగిరి. అనన్యసామాన్యమగు పుణ్యము కలవారి
మనోరథదుర్మమములు నిర్మత్నముగనే ఫలింపఁగలవు. ఉన్నతములగు
బంగారు కిటికీలయం దాడుకొనుచున్న యామహారాజుకుమారులు తమ
విమానము లని ఛార్మితివడి యదటఁ బ్రవేశించిన విద్యాధరరాజువాలకల

వలెఁ బ్రకాశించిరి. “ నే నేన్మపేందునినై నను బ్రాణసమమైనచాననే కాని యీరా జొకఁడుమాత్రము నన్ను గడ్డిపఱకఁగా భావించుచున్నాఁ” డని తననిర్వేదమును బ్రతియాచకునితోడను సువర్ణము చెప్పకొనుచున్న దోయన వారికర్ణములనాశ్రయింపఁదొడఁగె. విక్రమాంకమహారాజుగా రిచ్చినబంగారు నగల ధగద్ధగలచే వెలుఁగుచున్న యాచకులయొద్దకు దారిద్ర్యముతగులఁబెట్టఁబడుదునేమోయను జంకునఁజేరలేకపోయెను. మన నెత్తిమీఁదదేవాలయమున్నదికదా! ఇఁకనాజోలికి మహారాజు రాఁడు, వచ్చి నన్ను ఖండములు గావించినచో దేవాలయము కూలును’ అని బంగారు కొండయాపృథ్వీపతి త్యాగియై యున్నదినములలో నిర్భయముగానేయుండెను. కలినాశనముకొఱకు భూగర్భమునుండిబైటకు వచ్చిన ధర్మదేవత బుజమోయన మిగుల నెత్తెప్రాకార గోపురాదిమండితంబైన విష్ణ్వాలయ మొకటి యారాజమూర్ధన్యుని యకృతిమ దై వభక్తిని వెల్లడిచేయు చుండెను. ఆకసము నంటియున్న యాదేవాలయమునకు మరలించి తన రథమును దోలుటచే మింటిమానికమగు భాస్కరునకు సీశ్వరుని దాఁపె నని యవకీర్తి యొండును, గుఱ్ఱములకుఁబరిశ్రమము గల్గుట యొండును లేకపోయెను. దనుజేంద్రివక్షోవిపాటనముఁ గావించుటకై కంఠీరవావతార మెత్తిన మహానుభావుఁ డాదేవశమందు వసించుటచేతనో యనఁ గలికాల కుంజర మచ్చటనుండక పారిపోయెను. దానిశిఖరము మీఁద నున్నపసిడి కుండలకుఁజుట్టునున్న ముత్యాలదండలు వేవెలుంగులదొరవారువంబు లందు నీ రున్నదను నాసచే ముట్టులు వంచి త్రాగఁజొవుచోఁదగులుకొనిన నురుఁ గుముద్దలవచె దనరారుచుండును. అవటి కురువిందపు తాతిబొమ్మలనుండి వెలికిఁ గ్రమ్ము కాంతిమయాఖంబులు నృత్యముచేయు నాటవెలందుల యాటపాటలకు సంతోషభాష్యములు వదలుచున్నవో యనునట్లు ప్రకాశించుటజేసి యవి సజీవప్రతిమలవలెఁ దనరారుచుండును. దానిముంగిలియందున్నలాసిక లుల్లోచములయందలి రత్నములఁ బ్రతిఫలించి యాకాశమున విహరించుటకుఁ జనుదెంచిన విద్యాధరరాజకన్యకలతీరుగా మదికి నానందము పొందు పఱచుచుండును. ఏతాదృశమగు ననేతాదృశప్రాభవమునఁ

దనరారు నాకోవెలయం దారాజపురందరుఁడు నాలుగుదిక్కులకు వ్యాపిం
చియున్న యొక గొప్ప కోనేరు త్రవ్వించెను. అనుపమశ్రీ గల యా సరసీ
రాజముతో గతశ్రీ యగు పాల్కడలి సాటి చెప్పటకు నెవ్వరును సాహ
సింపరు. ఆకోవెలయం దున్న పుండరీకాక్షుఁడు మున్ను తనపాదమునుండి
గంగారూపముగా వదలిన నీరుదక్క నందు మిగిలి యున్ననీరంబు నిందు
విడిచెనో యన నందలిసీరు పరిశుభ్రముగా నుండును. 'ఈవిక్రమాంకదేవ
నృపాలుఁడు మిగులఁ ద్యాగి యనుమాట విని యాచించుటకై కుంభసం
భవుఁ డెన్నఁడేని నిచ్చోటికి వచ్చెనా, కడలియంతయు నాపొళనముఁ
గొన్నవాఁ డని యాతనికిఁ గలప్రతిష్ఠలను నే నడంపఁగలను' అని యా
తటాకము సర్వదా చాటించుచున్నదోయనఁ దరంగమాలికలతో ఘూర్ణి
ల్లుచుండును. "భాగీరథీ! యేటికి కైరవయోనిధిసంగమ మభిలషించి
దుర్భగావృతముంబునెదవు? నాతోడిపొత్తున కంగీకరింపుము" అని తరంగ
హస్తములచే నాకాశగంగను బిలుచుచున్నదో యనునట్లు తనరారు త తటా
కమునందలి నీరముఁ గ్రోలిన మొయిళ్ళు వర్షించు జలబిందువుల పరిణా
మంబులగు ముత్యములు చాల్చునేర్చిన యేణవిలోచనలందఱుఁ బురాణము
త్రాఫలము లనాదరణవముతో విసర్జించుచుందురు. ఆ సరసీతీరంబుననే
స్వర్గమునుండి కొంతభాగమును, సత్యలోకమునుండి కొంతభాగముం దెచ్చి
యొక నూతనపురమును గల్పించెనో యనునట్లొకపట్టణమును నిర్మించెను.
తత్పురీవరంబునం దరుణులు సౌధావరోహణము సేయుతఱి రత్న భిత్తిక
లూతకట్ట లందించుచున్నవో యన మయూఖవండంబులు సోహనముల
మీఁదికిం బ్రసరింపఁ జేయుచుండును. చిత్రలిఖితంబులగు దంతావళంబు
లయందు సత్యభ్రాంతింజేసి మాటిమాటికి సురదంతావళంబు దుమురుచుండు
టంజేసి తత్పురీసౌధంబుల కొన్నత్య మొకదోషముగాఁ బరిణమించెను.
సూర్యుని వారువంబులకు నిరాలంబమగు దారిని సమచుటవలన పరిశ్రమము
తత్పురీచంద్రశాలాకుట్టిమంబులు లేనిచో నెట్లుతీయను? 'ఈరాజు నాతండ్రి
యంశమునఁ బొడమినవాఁడు, తత్పత్నియు మాయమృత్యుంశంబునం
జనించినది గదా! యింక నాడు భయ మేమి' యనురీతిఁ బ్రవర్తించు

మదనుని దుడుకు చెయ్యము లప్పురంబున నిరంకుశంబుగాఁ జూప
ర్తించుచుండును.

ఏతాదృశసంపత్సనాథుండగు నా విక్రమాంకదేవన్యపాలుండు ప్రతి
దినము నర్థులై వచ్చుయాచకులకు షోడశమహాదానమ్ములు గావించు
చుండఁ దద్దానోడికపంకిలంబులగు తద్గృహంగణంబులం గలిపురుషుండు
పతనభీతిచేతఁబోలెఁ జొచ్చియే యెఱుంగఁడు. మిక్కిలి విలువగల సువర్ణ
రాసులయందు వైత మామహారాజు గడ్డిపఱకకంఁబెను లాఘవముఁజూపిం
చుచుండెను. కాని చందన పిండపాండురంబగు కీర్తియెడల మాత్రము
పరమలోభియై యుండెను. సువర్ణత్యాగి యగు నీనరపతివలనఁ దనకేమి
యాపద మూఁడునోయని ప్రైడికొండ భయపడి తన్నుఁజూచి బంగరు
కొండ కాదనుకొనుటకై ప్రతిబింబితాకాశఫలంబునం దనయందలి సీలిమం
గన్నుటచుండెను. వెయ్యెల, ప్రదానశీఁడగు నామహారాజు శాత్రవ
గృహంబు లన్నియు రిక్తంబులు గావించి యాచకులయిం డ్లన్నియు ధన
పూర్ణంబులు గావించెను. నిజముగా ధాత “దరిడ్రిడగు” నని వాసిన
యర్థి సముదాయమును గూడ భాగ్యవంతముం గావించి బ్రహ్మలిపినిగూడ
నన్యథా చేయుటకుం దగిన వాడై యుండెను.

కుంతశేంద్రుం డిప్పగిది నిరంకుశుడై రాజ్యముం గావించుచుఁ,
జోళరాజు మరల బలగర్వితుడై పుంభీభవించి యుండెనని విని యాతని
మద మడచుటకై నేనతో దాడివెడలెను. శ్రీని గాంచుటకుఁ బయోవార్ధి
మధనంబును, నారదమహామునికిఁ గన్నులపండుగయు, దేవవేశ్యాంగ
నలకు మగలు దొరకు క్రయాపణంబునగు సమర మాయరువురు రాజన్య
లకుం బ్రవర్తిల్లెను. ఒక భటుఁడు తన శరీరమునంధు గ్రుచ్చిన యేనుఁగు
దంతమును దనకత్తితోఁ బెకలించుకొని యారంధ్రంబునందు జీవితవినిర్గ
మన భయంబున నొక యయఃకీలకము బిగించుకొని మరల సంయుగంబు
నకుం డీకొనియెను. ఇంకొకభటుఁడు కత్తిచే నఱకఁబడి తనయంసంబు
నంద నిలిచియున్న తలను వామకరంబునం దిగఁద్రొచి పరువెత్తుచు

నందట కొనియాటకును బాత్తుడయ్యెను. వేతొకభటుడు పగ వానిచే
దన యెడఁద నాటింపఁబడిన కృపాణమును దనయినుపక త్రళంబు రాపెడిచే
రిపుశరంబులవలనఁ బొడమిన యగ్నిపొగ యనుకొనియెనే కాని కత్తి
యని యెఱుంగఁడాయె. ప్రత్యర్థిదంతిదంతము గుచ్చుకొని పులకరించిన
మొగముతోఁ దనరారు నింకొకయోధ మృణాళదండమునయశస్సుధారసము
త్రాగుచున్నట్లు కన్పడెను. వేతొకయోధుడు రిపుశరక్షతంబుల ముక్క
ముక్కలయిన యెముకలతోడనే మరల శత్రువుపై విజృంభించుట చూడఁ
దపనమండలంబున సుఖప్రవేశార్థమై తన యస్థిపంజరంబును ముద్దఁజేసి
కొనుచున్నట్లగపడెను. అడుగడుగున రక్తపంక మంటుకొనుచున్న దిన
నాథమండలము సమరభూమిం బ్రవహించురక్తనదులలోఁ బ్రతిఫలించు
నా ప్రతిబింబంబులు రక్తపాన మొనరించు రాక్షసాంగనలచేతి గిన్నెలవలెఁ
దనరసాగెను. ఇంకొకవీరుడు ప్రవిష్టనారాచారముచే శాత్రువునిం దల
కడచుటకుం జాలక వెల్లనైన చూపుతోఁ దన భుజమువంకనే చూచుకొన
సాగెను. ఒకయేనుగు శరక్షతిచే బద్దలయిన తన దంతద్వయమును దంత
చతుష్టయముం బోలెఁ దాల్చుచు రాబోవు సమర్థ్య భావము నిప్పుడే
కన్పఱుచున్నట్లగపడెను. “మేనకా ! స్వయంవరపుష్ప మాలికకే పుష్ప
లుచాలక విలువ యెక్కువయగు నీచాలంబున శరీషకోమలంబులగు నీభుజం
బులకుఁగూడఁ బుష్పాలంకార మేటికే ! రంభా ! మగలు కలుపు వచ్చి
నట్లు సర్వదా ప్రాతమగనితోనే క్రీడించెదవేళ ! చాలుచాలు ! సురాంగ
నాజన మంతయు నిట్టికాలంబునందుఁగూడ నీవిల్లున్నచో నీప్రాగల్భ్యమునకు
లోపముఁ దెత్తురు. ఓసీ ! తిలోత్త ! మామూర్చాముకుతేక్షణులగు వీరినప్పుడే
విమానముమీఁద నెక్కించుకొంటివేమి ? వీరికిమరల సంజ్ఞవచ్చెనేని సమ
రాంగణమున కుఱితెదరు గాని నీకుఁ దక్కదు. ఓశశిరేభా ! యీభటుని యవ
మర్యాద కనుఁగొంటివా ! మొదట నాకు దొరకి యావాతాయనంబుగుండ
నా శాతోదరింగొంచి దానియొద్దకుఁ బోనెంచుచున్నాడు. ఓ హరిణీ !
ఇతని మెడలో దండ నీవే ముందు వైచిత్ర్యో నేనే ముందువైచిత్ర్యో
నిశ్చయింపఁజాలక మన కిరువురకును వివాదమేటి, కీసుందపం దెస్వరెను

గోరిన నదియే యతని భార్య యగుట నిశ్చయించుకొందము. చూచితివా : హేమా : అది సౌభాగ్యమదమున వానిని గై వసముచేసికొనుచున్న, దీన్మ దార్తుడగు భటుని జూచితివా : పరాఙ్ముఖియై యున్న పిశాచాంగనం జేరి “యిహిహి” యని మరల నీదెసకుఁ జనుదెంచుచున్నాఁడు. అహహా : పరోపకారపారీణులలో నారదునంతటి మహాత్ముఁడు లేఁడు. అతఁడు మనకుఁ గాముకజ్జెమము లేకుండమహాయుద్ధములు కల్పించుచున్నాఁడు. అనుచు నచ్చర లందఱు శ్రవణామృతముగాఁ బ్రశంసించుకొనసాగిరి.

ఇట్లు భటు లన్యోన్యము పోరాడఁ గుంతళదేవేంద్రుండును నిజ భద్రగజము నధిష్ఠించి శత్రునైనెనికుల మొగము లన్నియు నారాచపరం పరలచేఁ గప్పిపుచ్చెను. ఆధోరణుల నేనుఁగులమీదనే కూల్చి యశ్వ వారుల నశ్వంబులమీదనే పడఁద్రోచి పదాతులం బుడమిపైఁ గసిమసం గించి యెచటఁ జూచినఁ దననామాంకితంబులగు శరంబులే కన్నడఁ జలుక్కవీరుం డరాతీబలమంతయు నిముసంబునకు రూపుమాపెను. ఇప్పు గిది రణరంగంబున విజృంభించిన విక్రమాంక మహీపాలుని దాడి కోర్వలేక చోళాధిపతి పాటిపోయెను. అదియు క్తమే, ఈ విక్రమాంకమహీ పాలుని బారిఁబడినవారికిఁ బలాయనము గాని కారాగాఢవాసముఁ గాని తప్ప వేతొక గతియే లేదుగదా : ఈపగిదిఁ జోళేంద్రుని రాజ్యలక్ష్మిని గ్రహించి యాకాంచినగరంబునం గొన్నినాళ్ళు వినోదంబు లనుభవించి చతురంగబలభరితదిగంతరుండగు కుంతళదేవేంద్రుండు విజరాజధానిం బ్రవేశించి సుఖంబుండె.

ఇ ది న స్త ద శ స ర్గ ము

అ ష్టా ద శ స ర్గ ము

★

క వి ప్ర శం స

నిరంకుశముగాఁ దిరుగు కలిఱాలమ త్తద్విషమున కంకుశంబులై న తరంగమాలికలచే మిగులఁ జెన్నొందు వితస్తానదిచేఁ జుట్టువారంబడి

యున్న ప్రవరపురమును బహుపురాణముగు పట్టణ మొకండు కాశ్మీరదేశం బున నిందుమౌళి గౌరిం బెండియాడినందులకు సాక్ష్యమిచ్చుచుండును. దానికి నలుప్రక్కల నున్న ద్రాక్షలతారామముల యందలి ద్రాక్షరసము సమస్తలోకములవారికి నచ్చెరువు పుట్టింపఁగలిగినంతటి మాధుర్యము కలది. అది కడుపారఁ ద్రాగి సంతాపశాంతి జెందుచుండుటచేతఁ గాఁబోలు ఖరకిరణుండు జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములయందుఁ గూడ రత్న శ్రేణీకిరణకలికాకోమలంబగు నంకుమాలిక వహించి యుండును. తొల్లి దర్పంబునఁ గైలాసశైలమును గేల నుయ్యెల లాడించి నవ్వువెన్నెల దశ దిశలయందును వెదదల్లిన దశాస్యుఁడుఁ గూడ నచటి విప్రోత్తములు శాపమిత్తురని జడిసి పుష్పక మాదారినుండి నడిపింపక దూరముగాఁ దొలఁగిపోయెను. ఉత్తుంగములగు తత్పురీసౌధములయందలి వాతాయనం బులం గూర్చుండి శాస్త్రవర్సలును వ్యాఖ్యానములును గావించుచున్న సమస్తలోకదుర్లభులగు పండితులపై గీర్వాణులు ద్విహస్పతి లజ్జించు ననియెడి సందియమే లేకయున్నఁ బూవులవాన యేల కురిపింపదు ? తత్సౌభాగ్యరంబులు పొడవునందుఁ దమతో సాటి కాఁగల హిమవచ్చిభ రంబులను నిర్మలంబులగు తమకీర్తులచే ధవళితంబులు గావించి తెలుపు నందును సామ్య మొనంగుచుండును. శారదాదేవి తనకు వాహనం బగు హంసిని మధుమతీనదీనైకతంబున విహారార్థ మునిచి సర్వదా తత్రాత్మ్య లగు పండితులకు విద్యారక్ష గావించుచుండును. కౌతుకములకు నిధి యును, విద్యలకుఁ బుట్టినిల్లునునై, యనేక మహారాజుల గుణవర్ణనా మృతంబున లోకుల కర్ణపుటంబులు నిండింపఁ గలిగిన మహాకవుల కౌల వాలంబును నగు మా కాశ్మీరమునందలి విద్యామహిమను నేనేమి వర్ణింపఁ గలను? శ్రీలు నైతమందు జన్మభాషవలె సంస్కృత ప్రాకృతభాషలుకూడ మాటలాడఁగలరు. తొల్లి మందరాద్రిపలనఁ బాల్కడలిఁ ద్రచ్చినతటి జన్మించిన యమృతప్రవాహమే కొంత యచటి కపీంద్రులవాక్కులందును, గొంత యందలి కాంతల క్రీఁగంటి చూపుల యందును, మిగిలిన దంతయు నందున్న ద్రాక్షాండుల యందును నివసించిన దని నేఁ దలపోసెదను.

సరస్వతీదేవి తన విద్యాధన మంతయు బ్రహ్మలోకమునుండి తీసికొని వచ్చి కలివురుషుని దృష్టులకు గోదరముగాని మాకాశ్మీరదేశమును విశ్వాసస్థానముగా నెంచి యందుండఁచుకొని హిమవత్పర్వతమునందలి యొకానొక నిర్జనప్రదేశంబునఁ దపముఁ గావించుచున్నది. ఉభయతీరములయందలి మేడలమీఁదఁ గ్రీడించుతఱి మిథునముల కంతంబులన్నుండి జాణిపోయిన ముత్యాల హారములచేఁ గవచితంబై యున్న యచ్చటి వితస్తానృపతి తారకితంబగు నాకాశంబునం బ్రవహించు మందాకినితోఁ బోల్పఁబడుచు స్నానక్రీడావ్యసనంబునం బడియున్న కామినుల కుంకుమ పూత నాకర్షించి తన యంకమునం దిడుకొనుటయే కాక వారల యం దసూయచేతనో యన వీచీహస్తములచే ఘనశ్యామలంబులగు తచ్చికురంబులు లాగుచుండును. మఱియుఁ గాశ్మీరమునందలి భట్టారకమఠపుర ప్రాంతముల యందలి యిందుముఖుల కటాక్షపరంపరలయం దేదేశము నందును లేని యొకానొక నిరుపమానమైన సంపద కలదు. తాస్రాకుల హరిణీలోచనలోలంబు లగు తత్కటాక్షించలంబులం గావున్న మదనునకే యొకానొక తఱి వారలపైఁ జాపలము కలుగుచుండును. ఆనాట నేప్రదేశమునందుఁ జూచినను జుమ్మని రొదనేయుచుఁ దిరుగు తుమ్మెద ద్రిమ్మరీఁడులచే నల్లఁజాణియున్న కేశీదుర్మంబులచేఁ గన్నులకుఁ బండువునేయు నుద్యానవనములే కలవు. ఆదేశమునం దేయూరునందుఁ జూచినను హరకోధానలంబునం బడి భస్మమైన మదనుని గ్రీఁగంటి చూపులచే బ్రదికింపఁజేయఁజాలిన కాంతాలలామంబులే కలరు. లంకాపతి చేతఁ గదల్పఁబడినపుడు దూరముగఁ జెదరిపోయిన తన శిలాఫల కంబులకై వందురుచున్న కైలాసపర్వతము ముక్కంటి తత్తడిగిత్త కాలిదెక్కులు గుఱుతు లేకపోవుటచేతఁ దగవునకు డీకొనలేదు గాని యదియున్నచో స్ఫటికశిలాకుట్టిమంబు లగు తద్గృహప్రాంగణంబులతో నేల తగవులాడకుండును ! లంకానగరము నిష్కళంకమైనది కా, దలకా పురము యక్షగ్రస్తమైనది. మేరుపృష్ఠమందున్నను ద్విదశనగరి భయం పడుచునే యుండు నని గర్వముతో నాప్రవరపురము ప్రద్యుమ్న పర్వత

మిషంబునఁ దలయెత్తి నవ్వచుండును. ఎందు జన్మించిన ప్రకృతిసుఖ
గంబగు కావ్యంబును గుంకుమంబును ఛాయోత్కర్షవలన జగములకు
వల్లభంబును దుర్లభంబు నగుచున్నవో, దేనివల్లనఁ గాశ్మీరదేశంబునకుఁ
బేరువచ్చెనో తాదృశం బగు ప్రవరపురమును వర్ణింప నెవరితరము :
సరసంబులును మన్మథంబులును లీలావంతంబులునగు భూవిలాసంబులు
గల యేకాంతల వీక్షితంబులను నేర్చుకొనుటకు రతీదేవికై నను యుగళ
తములు పట్టునో యట్టి యౌవనమధ్యస్థురాండ్రగు నాంధ్రు బంగారువంటి
మెయి నిగనిగలు చూపఱ కన్నులకు మిఱుమిట్లుకొలుప గల్లుగల్లురను
కాంచీనినాదంబులు వినువారి చెవులకు త్రాసంబు గలుగఁజేయఁ దిరుగు
భాగ్య మా ప్రవరపురంబునకుఁ గాక యేపురంబునకుఁ గలదు : మంచి
గండపునీటఁ గడిగిన చక్కనిజవరాండ్ర గండస్థలములకన్నఁ దెల్ల నగు
ద్రాక్షఫల స్తబకంబులచేఁ గవచితంబులగు లతలచే నావరింపఁ బడిన
మండపములచేఁజూడ నింపైయున్న యుపనాంతరములవలన మఱింత
కాంతంబులగు దేవాలయావరణ ప్రదేశంబులు నైత మందు దేవాలయా
వరణప్రదేశంబువలెఁ గన్విందై యుండును. అన్యోన్యలహరీదోర్లతాబం
ధంబులం గొఁగిలిండుకొనిన వితస్తాసింధునదుల పుణ్యప్రదం బగు
సంగమం బీ కాశ్మీరమునందే కలదు. ఈనదుల కుభయతటంబులందును
హరిధరునిచే నీయఁబడిన యగ్రహారము లిప్పటికిని గలిపుష్పఁడు చొర
రాని దుర్గంబులై బ్రాహ్మణోత్తములచే ననుభవింపఁబడుచున్నవి. కేశీ
వాపిక లేని యుద్యానవనమును, బంచశరునకుఁ బూవుందూపు తొనఁ
గని దిగుడుబావియు, దీర్ఘికయందు జలకీర్ణలాడని కాంతలును, గాంతా
కటాక్షపాశంబులకు లోపడని పడుచువాండుని నాదేశంబునలేరు.

అట్టిదేశంబున కలంకారభూతం బగు నాప్రవరపురంబున నొక
విద్యామఠంబు కలదు. విశ్వభాంధవమగు దానికీర్తియు స్ఫూర్తియు
నిరుపమాన మైనవి. అందలి కాంతల సౌందర్య మింతింత యని చెప్ప
నలవిరాదు. మన్మథుని వెంటఁబడి తఱుముచున్న యీశ్వరునిఁగూడఁ
దన్నేఱలాకలకలారావంబు లాకర్షింపఁగలవు. అందు వితస్తానదీపయఃపాన

మందఱికిని గృతయుగచర్యలు నేర్పుచుండును. ఏదేహికై నను దత్తీరమున మృతిఁ జెందినవెంటనే యితరశరీరముతో పాలు త్రోదశాంగనాంకస్థలమే దొరకుచుండును. తన్నదీతీరంబున గోపురప్రాకారాదిమండితంబును వ్యోమాంగణతిలకితంబునగు గోరీశ్వరుని గుడియొకటి కలదు. అందు నాట్యముచేయుచుండు దేవపరిచారికలు మహాయోగుల గాత్రములను నైతము పులకసూత్రితములుగాఁ జేయఁగలరు. సంగ్రామ భూపాలుఁడు గట్టించిన మఠముచే నలంకరింపఁబడిన చంద్రసీమ యను ప్రదేశమొండు తన్నదీతీరంబుననే కన్నులపండువై యుండును. అనంత భూపాలకృతంబు లగు నగ్రహారంబులు కూడ వితస్తాకుచాగ్రహారంబురై యాదేశమునకు వన్నెఁ దెచ్చుచున్నవి. ఆయగ్రహారములయందు శాస్త్రచర్చావినోదముల నెల్లకాలము ముఖరితంబులగు వాతాయనంబులు కలకాష్ఠీల ద్విజాగారంబులు నేత్రోత్సవంబుఁ గావించుచుండు. ఉభయ ప్రదోషములయందు వ్రేల్చు నందలి విప్రుల హతభుగ్ధామధూమ్రంబు లగును త్తమాంగములు భూచినంతనే కలిపురుషుఁడు భయమున గజగజలాడుచుండును. ఆప్రవరపురంబున ననంతభూపతి భార్య కట్టించిన యీశ్వరాలయముప్రక్కను ద్విభువనమనోరంజనంబగు కంజాగారము కలదు. దాని విటంకములయందున్న పావురాకూఁతలు వినివినియే తత్సౌరకన్యకలను దాదృశంబులగు కంఠధ్వనులయందు నేర్పరులగుచున్నారు. మఱియును నందుఁ బ్రవరభూపతి కట్టించిన ప్రవరేశ్వరాలయము కలదు. అందుఁ బ్రవరభూపతి తపముఁ గావించి గుడి పగులం గొట్టికొని స్వర్గమునకుంబోయిన రంభ్ర మామాలయంబున నిప్పటికిని గానంబడుచున్నది. దానిం జూచిన నెవ్వరికి సురపురా రోహణంబునకు మతివొడమదు? ఆనగరంబున నాటకములాడు కాంతల యభినయ కళాకౌశలముఁ జూచినచో రంభయు స్తంభభావముఁ జెందును; జిత్రలేఖకు లేఖయే యుండదు; ఊర్వశి గర్వ మంతయు విడుచును. అవ్వీటి యొడయని మేడలయెత్తును, నందంబును వర్ణింపఁ దరములుకావు. వానియందుఁ దిరుగు కాంత లనంతసౌందర్యవతులు; మన్మథుఁ డాసౌధంబుల

గవాక్షములయం దుండియే దేవకాంతలపైఁ బూవుంచూపులు విడుచుచుం
డును. కుంకుమపూఁత పూసిన వెలందులచన్నులును, గస్తూరీపరిమళమును
వెదఁజల్లు రాంకవపట్టంబులును, వితస్తానదినడుమ నోడలపైఁ గట్టఁబడిన
స్నానావాసంబులును నందలి కాముకులకుఁ బ్రచురస్వర్గసౌఖ్యమును శిశిర
ఋతువునందు నైత మిడుచుండును. మంచు గడ్డలచే మూయఁబడిన వారి
కుంభంబులును సరసకదళీకోమలంబులగు పడంతుల మేనులును, హిమా
శిలాశీతలంబులగు స్థలంబులును సర్వసాధారణంబులై యప్పురంబున భీష్మం
బగు గ్రీష్మంబు నణంపఁజాలినవై యుండును. ఏతాదృశంబగు నగరం
బును సత్యము త్యాగము మున్నగు సమస్తసద్గుణంబులకును సకలసంపదల
కును నివాసంబగు ననంతదేవుండను నృపాలుండు పాలించుచుండెను.
వైరిస్తం జేరమనముదయంబుల కగమ్యంబైన తన ధారాప్రవాహతరంగ
పరంపరలపైఁ గీర్తిహంసిని విహరింపఁజేయుచున్న యతనికృపాణము
శకపరిబృథప్రౌఢాంగనల నేడిపించి, దరద్రేణాధిపతి దర్పం బంతయు
విగళితంబుఁ గావించి, యస్పృక్కులగు మఱికొందఱు రాజులను స్పృశిం
చినపాపమును బాపుకొనుటకుం బోలె గంగాజలంబులం బ్రక్షేపితంబై
యంతటనుండి తన హింసావ్యాపారమును వదలెను. అలకాపురీగోపురముల
మీఁదికిఁ గూడఁ దనకీర్తి నెక్కించుటకై చన్ననాఁ డాయనంతదేవుండు
కొంచొదియందున్న ఛార్గవవిదారితంబగు రంభ్రముం గని కీర్తడాలవశ
బళితంబులగు దృష్టులను బాహుదండముమీఁదికిని, జండావావంబగు ధను
ర్దండముమీఁదికినిఁ బ్రసరింపఁజేసెను. సిద్ధులు తటభూములయం దధి
ష్ఠింప సప్తర్షులు పితృతర్పణమునకై వదలిన సువ్యుగింజలతో నిండియున్న
మానస సరసీతరంగజలశీకరంబుల నెవనికాంతలు శిరసున ఛరించి త్రిన
యనవధూఙ్గళి తాంగంబులగు తత్తురంగములకు వన్నెఁ దెచ్చిరో యట్టి
యనంతదేవుని చరిత్ర విచిత్రమని యెవరికిఁదోచదుః ఏకవీరుఁడగు నా
భూపాలుఁ డేపూర్వమహారాజు చరిత్రకును సంతోషింపఁడయ్యె. సార
గ్రాహియగు నతఁడు రఘురామ కథ యందు నైతము శంకరగిరి సప్తరు
కదర్శిన రావణునిచేతు లిరువదింటి నర్థచంద్రశరము తెగఁగొట్టలేదని

మాత్రము మాత్స్యర్యమునే సూచించుచుండెను. ఆ పుడమి తేని యానతి చంపాసీమయందును, దార్వాభిసారచుందును, ద్విగ ర్తదేశమందును, భర్తులక్షణిభర్తృవనమునందును, నిరంకుశముగాఁ దిరుగుచుండెను. ప్రధితయశస్కుఁడగు నాభూపతికిఁ జంద్రునకుఁ జందిక్రవలె సుభట యను నామె ప్రథమభార్యయై విశేషభ్యాతి సంపాదించెను. వైకుంఠోరస్థలజలధరోత్పంగ సౌదామినియగు లక్ష్మియు ననుపమంబగు నామె స్థితినిగాంచి యిండుక యసూయఁ జెందెను. దయయు, క్షంతియు, దాంతియు, దాక్షిణ్యము మున్నగు గుణముల కాలవాలమగు నా'లలనామణి త్యాగక్రీడయందలి యియత్తా ముద్రను నిర్ణయించుట కెవ్వఁడు సమర్థుఁడు? మగనికృపాణము క్షితితలగతయగు లక్ష్మినిఁ బాదదాసినిగాఁ జేయ నా దంపతుల పరిపాలనాకాలమునఁ దప్పు వ్రాఁతల వ్రాయు కాయస్థులయింటఁగాని, చాటువాక్యముల సంతోషపఱచు విటులయింటఁగాని, ముఖస్తుతులు నేయు గాయకుల యింటఁగాని, లక్ష్మినిలువక దేవాలయములయందును, ద్విజగురు గృహములయందును, గాఁపురముండి నిజవాపల్య దోషమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముఁ జేయించుకొనుచుండునట్లు సైర్యము వహించెను. స్వీయసద్గుణవ్రాతముచే మగని వశపఱచుకొనిన యాసుభటం జూచి యేరాజకాంతిలు తమ యకౌశల్యమునకు విచారింపలేదు! కీర్తిచంద్రికచే జగమంతయు ముంచిన యారాజపత్ని తనపేర నధిష్ఠానమభ్యంబున శోభాక్ష్యేష్ఠంబగు మఠమొకటి కట్టించి విద్యారసికులగు దేశికులకుఁ దగిన వనతులిచ్చి, నిల్పి, విద్యార్థులకు విద్యాదానములు చేయించెను. ధనాగారములన్నియు విద్యదోగ్యముఁ గావించెను. విప్రులందఱికిఁ దమకుఁ జాలినంత భూమి స్వాధీనపఱచుకొనుటకుం దగిన స్వాతంత్ర్యమొసఁగెను. లోకత్రయ గురువగు కామా రాతికి శిఖర సముదాయక్షణ్ణతారాపథంబగు నాలయం బొకటి కట్టించెను. ఆ దేవాలయమున నృత్యము నేయు వారాంగనల మొలనూలిరొదలచే నడుగంటిన ధనుష్టంకారముగల మదనుఁడు భవక్రోధపాత్రముమాత్రము కాఁడు. క్షత్రితేజోనిధానంబును లోహారదేశాధిపతియు నగు నాసుభటాదేవి యన్న క్షితిపతి యను నాతఁడు కలఁడు. సర్వవిద్యావిశారదుఁడగు నాక్షితిపతి

మొగమున వాగ్దేవి లీలాతిలకతులితయై వక్షస్థిత యగు లక్ష్మి నడఁగఁ దొక్కిెను. అప్పుత పాండిత్యపరిణామము కల యాలోహారాధిపతి కర్కశముగు తర్కశాస్త్రంబుల రచించిన గ్రంథములయందలి వాగ్గుంభముల కేమహాకవి వాగ్గుంభములును సరిరావు. ఆరాజు పండితులయింటఁ బ్రవేశపెట్టిన లక్ష్మి గల్లుగల్లున మోగుకాంతల మంజీరనినాదంబులచే నిప్పటికి నిద్రాప్రేకున్నది. రాజపురీకాంతాకువంబుల గండములనుండి జాణు వందలకొలంది కన్నీటి కాల్వలచేఁ బంకిలంబులు గావించి తత్ప్రతాపమును గ్రీడాకబలముగా మెసంగిన యాసుభటాభాత బాహువున కెదురు గానరాదాయెను. ఆ సుభటానంతదేవులకు బుణ్యవశమున గరికరోచ్చండవోర్దండుఁడగు కలశభూపతి కుమారుఁడై యుద్ధరంగమునుండి పాటిపోయిన శత్రుభూపతుల సంపదను ద్విపమదమషిపంకలిప్తంబగు తన కృపాణ ఫలకంబునం దొరలించెను. తళతళలాడు తరవాలులను నాడుగుత్తులచే శ్యామలంబులగు విషక్షపార్థివమూర్ఖులను వదలి తదీయముఖాంభోజముఁ జూచినంతనే రాజ్యలక్ష్మి కీర్తిహంసావతంసయై యందుం బ్రవేశింపఁదొడంగెను. జైత్రయాత్రలందీ కలశభూపతి యచ్చోదసరస్తీరంబునకుం బోయి యింద్రాయుధమును వారువము దెక్కఁకొలచే నుట్టంకితంబులగు స్థులలయందుఁ జంద్రాపీఠుని స్తుతించుపల్లఁ గాదంబరీపరిజనమునుగూడ మొగములు ముడిచికొని వాక్కులం దడఁబడునట్లు కావించెను. మఱియు, నుత్తరదిగ్భాత్రయందుఁ లంకాపతి కరములచేఁ గదల్పఁబడిన నాఁటనుండియు నాటివఱకును నడురుగుండెలు చల్లాఱని పృథగణములచే నిండియున్న కైలాసపర్వతమునందలి ముక్కంటి తత్తడిగిత్త కాలిదెక్కలచే నలఁగియున్న రజతభస్మంబునకు నమస్కరించి యలకాపురమునుండి బంగారురంగుల యక్షకన్యలఁ గొందఱం దోడ్కొని పూర్వమానసమునుండి తీసికొనివచ్చిన బంగరు తమ్మిపూవు దీఁగెలను హఠశిరస్సస్త్రయగు గంగానదితో సంగమించిన యుత్తరమానసమున నాటెను. శత్రుములయందును శాస్త్రములయందును బ్రతిష్ఠవహించిన యీకలశభూపతికి లక్ష్మి యోర్తును, వాగ్దేవతయోర్తును

నిరువురు భార్యలుండిరనుమాట జగద్విదితమే కావున నది నే వక్కాణింప నక్కఱలేదు, గాని యభినవంభోవనీలాతపత్రయము శ్చేతచ్ఛత్రాయమాన సితకీర్తిచంద్రికయునగు నింకొకర్తుకూడఁ దదీయముఖచంద్రిని భజించెను. జయాపీఠతుల్యప్రభావుండగు నాధరాపతి పవనవేగంబులగు నశ్వంబులతో వాలుకాసముద్రము దాటి శ్రీరాజ్యమును జయించెనుగాని, రఘుపతి తాటకను వధించెననుకథ చదివెయు సిగ్గుపడుచుండెడి యాయేకవీరుఁడు శ్రీరాజ్యజేతయను కొనియాటనుమాత్రము సహింపఁ డయ్యెను. సేవకొఱకు వచ్చినప్పుడు కుబేరుఁడు కానుకగాఁ దెచ్చిన యొంటిపేట ముత్యాలదండను హర్షదేవుని తల్లియగు దేవికుచతటంబునంజూచి సంతసించి యాధనపతి కేదియో యొక మహాోపకారముఁ గావింప నెంచి మున్నే రఘుపతి పుష్పకముఁదెచ్చి కుబేరునకిచ్చెఁగదా యని చింతించెను. పెక్కుమంది రాజులమస్తకంబులు దుగించిన తన కృపాణమును సానపెట్టుకోవలసివచ్చినపుడు మున్ను కైలాసగిరిని బెకలించియు మరల మరల విడిచివచ్చితిని గదా యని యేదశవదనుఁడు ఖేదపడియెనో వానితలలు పదియు నేరామభద్రుఁడు ఖండించెనో యామహాత్ముఁడుఁ గూడఁ గలశభూపతి యౌషమ్యము వహించుటకై సిగ్గుపడును. తొల్లి పర్వత మొకటి తనమగఁడగు నముద్రుని మధించెనను కొపమునఁ బర్వతముల కన్నింటికిని మూలొన్మూలనంబుఁ గావించు చంద్రభాగానది నేభూపాలుఁడు సేవాచక్రక్షిపితసలిలను గావించి స్థలప్రాయముగాఁ జేసెనో యా కాశ్మీరక్షితికుమదిసీవంద్రముఁ డగు కలశధరాఖండలుండు భాస్కరుని సీలతురంగమంబు లిప్పటికి నేసూర్యపుత్రి మిగిలినతరంగము లని ఛాగ్రితిఁ గలుగఁజేయుచున్నవో, పుడమివెలందుక జాఱవిడిచిన తల వెండ్రుకలవంటి యా కాళిందిని గూడ సర్వభూభువనజేతయగు సీభూనేత సేనాసమూహమే యాచమనము గావించెను. మఱియుఁ బార్థబాణాభి ఘాతమున వెడలిన కత్తియక్షతజప్రవాహమునఁ గర్ణభ్రష్ట మగు దుర్యోధనయశఃకర్ణప్రతము మునిఁగిపోయినప్రదేశ మగు కురుక్షేత్రమును గూడ జయించెను. ఏతాదృశపరాక్రమశాలియగు కలశభూపతికిఁ బ్రథమ

పుత్రుండును హర్షాదిత్యుని కన్న నధిక మగు కవితావాగ్విలాసముఁ గలహర్షదేవుఁడు శత్రురాజమకుటశిరోరత్నకషణంబునం గుంధవారం బగుకృపాణంబుం దనకనకవలయంబున మెఱుఁగిడి పదును పెట్టుకొనుచు రాజ్యమేలెను. అపూర్వ మగుపదపరిణామంబును, దివ్యమగు వాక్చమ త్కారమును, జక్కని చర్చయు మున్నగు సమస్తలక్షణములతోఁ గూడియున్న యీహర్షదేవుని జగత్ప్రఖ్యాతమగు కవిత్వము నాస్వా దించినవారికి శర్కరయు సికతాశర్కర శయనుటకు సందియములేదు. గురువ్యసని యగు నీ కవిరాజుచే నొక్కసారి చూడఁబడి యుత్కంఠ పడు తరుణులు మూర్ఛాపరనశురాం డ్రయి బాష్పకంపంబునంబడి దొరలువా రెందరెందతో కలరు. వారి గండంబులయందలి పాండిమ మేమని వర్ణింతును : వారిచెవులందుఁ దెలిజాతికమ్మ లాన లువెట్టుకొనియున్న పనినఁగాని లోకు లున్నవని తలంపదు, నమ్మరు. అహర్ష దేవుని కుత్సర్షదేవుఁడను తమ్ముఁడు కలఁడు. అతని ప్రవాపాది గుణముల విన్న మేఁగులు పులకరింపనివా రుండరు. అయ్యన ముని ఘటాదండమునం దున్నన్నిశాశ్వను భూమికి మైశ్చభూపతుల గుఱ్ఱములదెక్కితాఁకుడువలనఁ గలిగిన పరాగమే దుర్లభమయ్యెను. ఆ కలశ భూపతికిఁ బ్రీతాపశాలియు, నయనాభి రాముండునగు విజయమల్లుఁడను నింకొకకుమారుఁడుండెను. నూతన దంతకాంతులచేఁ బూలమాలిక గట్టిఁ బడిన ట్లున్న యతని ముఖాంగణమున వాగ్దేవత ప్రవేశించి నివాసముఁ గావించెను. నిత్యాభ్యాసమువలనఁ బరిపక్వమైన నేర్పుగల విధాత సృజించిన తదీయశరీరలావణ్యముం గాంచినచో నాధాతకే మిగుల నచ్చెరువు పుట్టకమానదు. ప్రోథాంగన లండఱికిని దర్శనేచ్ఛ పొడమించుచున్న యావిజయమల్లుని సౌందర్యమునందే చెఱుకువిల్లు సారించుచుఁ బంపబా ణుఁడు కాపుండెను.

ఆ ప్రవరపురమునకు రెండు క్రోసులనరమూరమున జయవన మను నొక వనము కలదు. దానియందుఁ దక్షకకుండమను నమల

సలిలంబగు నొక కుండము కలదు. దానినే ధర్మధ్వంసముఁ గావించు కలిపురుషుని శిరచ్ఛేదము గావించుటకుం బ్రయోగించిన చక్రముగా జను లెన్నుచుందురు. ఆ జయవనప్రాంతమున ఘోనముఖమను నూరున్నది. బహుయాపస్తంభవిరాజితంబగు నా గ్రామంబున హనిం జూచి కలిద్విపము తన్నుంగట్టివేయుటకుం బాఠిన యాలానములని బ్రమసి యెన్నఁడును జొరదు. అద్భుతకథానిధానమయిన యాయూరివిభవ మేమని వర్ణింతును : ముక్కుంటిమామయగు కొండ కౌగిలిలోనున్న దాని యొకభాగమునందింతయుఁ గుంకుమపువ్వును, రెండవభాగమునందంతయు సరయాపుండ్రకక్షిప్తమువలెఁ దెల్లనగు దాక్షిణ్యంబులును ఫలించు చుండును. తాదృశంబగు గ్రామంబునఁ గౌశికగోత్రంబున కొన్నత్యంబును గీర్తియుఁ దేఁగలిగినవారును బ్రహ్మప్రవణమనస్కులునగు బ్రాహ్మణులు కొందఱున్నారు. వారే మధ్యదేశమునుండి శ్రీకాశ్మీరదేశాధిపతియగు గోపాదిత్యక్షితిపాలునిచేఁ దమదేశమునకుఁ దీసికొని రాఁబడినవారు. శత మఖులనిపించుటకుం బ్రయత్నించుచున్న యందలి బ్రాహ్మణోత్తముల యాగధామ మాకసమును నిండించుచుండ శక్రం దెవ్వరిమాటయు వినక, నాకచింతయుఁ జేయక, వివర్ణుండై చిత్రార్పితునివలెఁ బ్రతిదినము విచారించుచుండును. జగత్త్రయపవిత్రచరిత్రులగు నాకౌశిక గోత్రులలో ముక్తికలకుండు కూటస్థుఁడుగాఁగల యొకశాఖ విరాజిల్లుచుండెను. పంక జసూతి యన్యోన్య మసూయపడుటకును గలహించుటకును జతురములగు నే నాల్గు శ్రుతులును నాలుగు మొగములయం దుంచుకొని కాపాడుచున్నాఁడో యానాల్గుశ్రుతులను నీముక్తికలకుండొక మొగమునందే యుంచుకొని కలహము లేకుండఁ గాపాడెను. దాతయుఁ బరాక్రమధనుండును వేదాంత దృష్టయునగు రాజకలకుం దాముక్తికలకునకు సుతుండై జనించె. హిమ వత్సర్వత మిప్పటికిని జీఁకటినెపమున నామహాసోమయాజి మఖధామ మునే తాల్చి యున్నది. ద్రాక్షలత లల్లిబిల్లిగ నల్లుకొనిన యుపవనంబులును నమలోదకంబులగు కూపప్రాంతములును జలిపందిరులును, నాయనఘుఁడు శాస్త్రవ్యాఖ్యానములు వ్రాయుచోటులు. ఆచోటులే కలివలన జంకు ధర్మ

దేవత కంగరత్తలు. శాంతికి నిదానంబును, సారస్వతరసంబునకు నిధానంబును, శ్రుతులకుఁ బుట్టినిల్లునునగు జ్యేష్ఠకలకుఁడా రాజకలకునకుఁ గూడురుఁడై విద్యలయందుఁ దండ్రికన్న మిన్నయై తేజరిల్లెను. ఈజ్యేష్ఠకలకుని పొంగణము సర్వదా యామహానుభావుఁడు రచించిన యథుల పండితపంథ్యంబగు మహాభాష్యవ్యాఖ్యానము బఠించు విద్యార్థులచే నిండియుండెను. ఇష్టాపూర్తంబులందును నతిథిసత్కారంబునను నేవకసాంత్యన ప్రచారమందును మఱియు నితరవిషయములందును నౌచిత్య మెఱిగిన యమృహాభాష్య వ్యాఖ్యాతకు దృష్టాదృష్టోపకరణములయం దుపకరణమై ప్రవీణమై శుభపరిత్యంబై వన్నెఁగాంచిన కళత్రమగు నాగాదేవియందు బంగారు మిసిమి వెదఁజల్లుచు లోకమువారి కన్నులకు మిఱుమిట్లు కొలుపు మేని పసతోకవిశేఖరుఁడనని కొనియాడఁబడు నేను జన్మించితిని. నిరంతరము లగు వేదఘోషములతోఁగలసి తన మంజీరనాదములు వినఁబడకుండు నటుల మౌంటింభము నాటనుండియు నానోట వాగ్దేవత నివసించియే యున్నది. సాంగమగు వేదము నా నేర్చినది. పాతంజల మహాభాష్యముతో గూడ శబ్దశాస్త్రముఁ జదివెతిని. కర్ణామృత మొలుకు సాహిత్యవిద్య నాకుఁ బ్రాణమే. ఇది యదియని పరిగణింప నేటికి యథార్థ మాలకింపుఁడు. విమలంబగు నాప్రజ్ఞావర్షంబునం బ్రతిఫలంపని విద్యయే లేదు. నామొగమువంకఁ బులుకుపులుకునఁజూచు విద్యావధువుల నందఱం జెప్పటితిని. వాగ్దేవి కర్ణపూరరజోభరంబు నాపైఁ జిలికించినది. నాకావ్యములు వేత్తభరులై ముందునకువ నాకీర్తికాంత నిరుపప్లవంబుగ సర్వదిగ్యాత్రి కావించినది; పాండిత్యపర్వతమునకు శిఖరమైన నాపెద్దయన్న యిష్టరాముఁడు పెక్కుమంది యొడయుల పేరొలగంబుల కలంకారమై వర్తిల్లె. కావ్యామృతముఁ గ్రోల నెంచువారి కతని మొగమందున్న సుకవిజనని యగు సరస్వతి ప్రపాపాలికవతె నయ్యమృత మొనఁగి వారి పిపాసఁ దీర్చుచు నివసించియున్నది. నాతమ్ము డానందుఁడు స్పర్శకై యెదుర్కొను కవీంద్రుల దుర్మదము భేదించుటకు లీలా కుతారమైనవాఁడు. వాని రసనాంవలము కెనలయమృదుల మైనదని యెంచి కఠినమగు హిమగిరిస్థానువు

లయందు వసించు వాణి యచ్చోటు విడిచి యిందే వసించెను. ఇతఁడు కాశ్మీరదేశమునందున్న విద్యాసారమంతయుం గ్రహించి సమీపమునందున్న హిమగిరియందుఁగల- గుణమునుగూడ గ్రహింపనోపు; లేదేని ప్రతిదేశమున శాస్త్రవాదములు సలుపునపుడు ప్రతివాదుల మొగములు మంచునఁ గుంకు తమ్మిపూపు లెట్లగును :

ఇట్టి విద్వద్వంశమునం బొడమిన యేను కారణాంతరమునఁ గాశ్మీరదేశము వదలి మధురాపురమునకు వచ్చి ప్రతివాదులై వచ్చిన యందలి సూరచక్రముం జయించి ఘనజఘనరాధ యుయ్యాలలూఁగునపుడు విఱుగఁగొట్టఁబడి యిప్పటికి నిగురింపని కృష్ణకీర్తీద్యానవృక్షములతో వాసిల్లు బృందావనంబునం గొన్నాళ్ళు వసించియుండఁజేరువన్నంతమాత్రమునఁ బ్రతివాదులకు జ్వరమువచ్చునట్లుచేయు నాశిష్యులే తమశాస్త్రవాదములకు దిగ్గజముల మదముందాగివి జుంజుమ్మని రొదనేయు గండుండుమొదల రొదలు మాత్రమే కొంచెమంతరాయము కలిగించునట్లు సర్వదిగంతజైత్రయాత్ర గావించి యస్మదీయకీర్తిని వ్యాపింపఁ జేయసాగిరి. విద్వాంసుఁడుగాని, మూర్ఖుఁడుగాని, వృద్ధుగాని, బాలుఁడుగాని, యాఁడుదిగాని, మగవాఁడుగాని, ఏగ్రామమందుఁగాని, యేపల్లెయందుఁగాని, యేరాజధానియందుఁగాని, యేయరణ్యమందుఁగాని. యేయువవనమందుఁగాని యొడలు పులకరించునట్లు నాకావ్యమును జదువనివారు లేరు, తరువాత సౌధోపరిభాగంబులకు సోపానముల మూలమున దింపఁబడిన స్వర్గోకలక్ష్మితోఁ దనరారు కాన్యకుజ్జనగరము ప్రక్కఁగలకలారావ మొనరించు గంగానదిం దట్టించి ముం దా నగరిలోనికిం బ్రవేశింపఁజేసిన నాకీర్తింజూచినన్నుఁ బిలువనంపిన కాన్యకుజ్జాఘీశ్వరుని యొద్దఁ గొన్నాళ్ళుండి పెక్కుసారులు కలిపురుషునిఁ జంపిన ధర్మదేవతచేతి యమునానది యనుకత్తి గంగాప్రవాహమును నొఱయందుం దాఁగి యెచ్చోటఁ బ్రకాశించుచున్నదో యట్టి ప్రయాగక్షేత్రమునకుం బోవుచు, వచ్చుచు, గలిభయంబునం బరువెత్తి వచ్చిన ధర్మదేవత మార్గాయాసముం దనశీకరములచేఁ బోనడచు

వారణాసియందలి గంగలో స్నానముచేయుటవలనఁ గున్మపాలోకనోద్ధంబగు కళంకముం బాపుకొంటిని. పిమ్మట నేరాజేంద్రుఁడు కాలంజరగిరి పరీభువునకు యముఁ డయ్యెనో, యేభూపాలుండు వారువంబుల డెక్కరొదలవలననే ధరిత్రి సంతయు రాజశూన్యముఁ గావించెనో యాదాహాళక్షోణీపతి యగు కర్ణునిఁ గర్ణామృతరసప్రవాహములో ముంచుచుఁ గొన్ని వత్సరంబులు గడపితి. పదంపడి కుడిచేతం గై లాసముం గదల్చియు సంతసింపక యెడమచేత హిమవత్సర్వతముఁ గూడఁ గదల్చుటకు యోజించిన మహాబలశాలి దశకంఠునిం జంపిన శ్రీరామచంద్రమూర్తి రాజధాని యగు నయోధ్యను వైతము సూక్తినిష్ఠుండశీతలముం గావించితిని.

దాహశాపీకునింట నున్న గంగాధరుం జయించి విలాసముగాఁ బ్రతిపక్షకవికోటి నాక్రమించిన యేరాజదేవేంద్రుని కథలు పూర్వదిక్ష్కృటరంబులందై రావతిమనజలాస్వాదమత్తంబులై యున్న తుమ్మెదల రొదలతోఁ బ్రతిస్పర్ధఁ గావించుచు, దేవేంద్రుని కర్ణద్వయముం బ్రవేశించి యచ్చెరువు పుట్టించెనో యట్టి భోజరాజున కితరన్యపాలురకును సామ్యమెట్లు లభించును : అ మహారాజగుణములు ప్రత్యక్షముగాఁ జూడకపోతిరి. హౌదై నమా : నేను వర్ణించిన నమ్ముదురో నమ్మరోకదా : అతని ధారానగరమే సర్వదా స్వారోహంతములయందున్న విభంకముల మీద నున్న పారావతముల యారావము లను నెవంబున నతని నుతించుచుండును. రాదృశమహానీయగుణగరిష్ఠుండగు భోజరాజకపింద్రునింగూడ నానారాజ సందర్శన కుతూహలంబునం బోయి కాంచి యతనిచే మిగుల సత్కరింపఁబడి, యయ్యనముని సాన్నిధ్యముంబాసి, సముద్రము న్వేచ్ఛాప్రసారముఁ గావించకుండ భార్గవుండొసర్చిన యర్గళవలెనుండి ప్రోకప్రాకులచే శ్యామలమై కన్నులకు విందుఁగావించు పశ్చిమాంబుధి తీరంబునం బోయిపోయి సేతువుం గాంచితి నాకీర్తికాంత నాసేతుమార్గమున లంకాద్వీపమునకుం బోనీక మరలించి సామాన్యోర్విపతులం జూచుటయం దభిలాషపడక పర్జింపరాని సౌందర్యమునం బొగరుకొనియున్న చన్నుండొబుదే

విన్ననువై యున్న యన్నుమిన్నలు గల దక్షిణదిక్కునకు మరలి,
 చోళేంద్రుని జయించిన చాళుక్యరాజదేవేంద్రుండగు విక్రమాదిత్యభూపాలు
 నకు విద్యాపతిని, యాభూపతివలన నీలచక్రగజఘటాదినన్మానములకుం
 బాత్రుండనై బిట్టుకొంగిలించుకొనుటంజేసి గల్లుగల్లుమనిమ్రోగు బాహువల
 యంబులు గల రాజ్యలక్ష్మి సౌఖ్యమనుభవించుచుంటి. కడుపునిండ
 మదముద్రావి యొడలెఱుంగక పట్టదంబులు నిద్రించుచుండ దిగ్గజం
 బులునైత మెవ్వనికీర్తి పులకితశరీరములతో వినునో యట్టినేను రచిం
 చిన యీ యవ్యాజసుందరమగు కావ్యము కర్ణాటభూపాలునికీర్తి నాచంద్ర
 స్థాయిగ నొనర్చుచు విద్వాంసులకుం గంథాలంకారమగుఁగాత ! ఐశ్వ
 ర్యమా లభించినది; సామభోగ్యములగు సంపదలా ప్రతిదిక్కునందును
 వెదఁజల్లితిని; సజ్జనులతో సహవాసముఁ జేసితిని; ప్రతిభట కవికోటిని
 నిర్జించి జయలక్ష్మినార్జించితిని; నాకేమియుఁ గొదవలేదుకాని సారాసార
 విచారదక్షమైన ప్రతిభాసామర్థ్యము కలిగి కొనియాడంబడు కాశ్మీరక
 సుజనసంఘముతో నాకచిరకాలంబున సహవాసము లభించుంగాత ! అని
 కోరుచున్నాఁడను. మహారాజుల యనుగ్రహము సంపాదించితిని,
 సంపదలనుభవించితిని, కొంచెమో గొప్పయో చదువుకొంటిని, యెందఱనో
 కొందఱిని బ్రతిపక్షల జయించితిని; ఇఁక నీయజ్ఞానమయ మగు ప్రపంచ
 ముతో సంబంధమువిడిచి దివ్యబోధ నీయఁగల గంగాద్వారమున నెప్పుడు
 నివసించునో ! నా కంతటిభాగ్య మెన్నఁడు కలుగునో ! మందాకినీతీరం
 బునఁ బవనవలితంబులగు తత్తరంగములనుండి వచ్చు శీకరమిళితం
 బగుచల్లనిగాలి మెయిఁసోక యోగనిద్ర ననుభవించుచు కాంతంబగు
 స్వాంతంబునఁ బార్వతీకాంతావల్లభునిం దలించుచుఁ గాలము పుచ్చు
 మహాభాగ్యము పుణ్యాత్ములకుఁగాని కలుగదు. ఓ రాజులారా ! సంపద
 లదృష్టమేఘమునం దేజరిల్లు మెఱుంగులు, వానిని స్థిరముగా విలుపుటకుం
 దగిన సామర్థ్య మెవ్వరికిని లేదు. ప్రాణప్రాయాణపటహ మెడతెగక
 సర్వదా మ్రోగుచునే యుండును. కావ్యామృతము పోసి యశోమయ
 శరీరమునుండి మీప్రాణములు లేచిపోకుండఁ గాపాడఁ దగినవారు

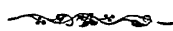
కపిందులు కాని యెరులు కాదు; కావున వారల నారాధింపుడు.
 ఓ సరేంద్రులారా ! సుకవిప్రేమబంధంబున విరోధముం బూనకుడు.
 మీకు పీరివలననే శుద్ధ మగుక్తిర్తి లభింపఁ గలదు. శ్రీరామునియందుఁ
 గవులకు దయకలుగుటంజేసియే యతనిచరిత్ర సచ్చరిత్ర మైనది.
 చళాస్యునియెడలఁ గవయితలకుఁ గోపము కలుటచేతనే వాడు
 త్రిభువనజేతయయ్యు దుర్మార్గుఁ డయ్యెను. శబరాకారముఁ దాల్చిన
 వాడును భయంబున నెవ్వని తలమీఁది చంద్రునిలోని కురంగము
 మూరముగాఁ బారిపోయెనో శ్రుతుల కాదికవియు నచలకన్యకకుఁ
 బ్రీయుండు నగు నాశంకరుఁడు సుకవివచనంబులంయం దాదరము కల్పించి
 యవి తెలిసికొనుటకుం దగిన వ్యుత్పత్తిని మీ కొనంగుఁగాత !

గ ద్య

ఇది శ్రీతిభువనమల్లదేవ విద్యాపతి కాశ్మీరకభట్టబిల్వాణకవి విరచితం
 బగు విక్రమాంకదేవచరిత్రం బను మహాకావ్యంబునకు శ్రీ కింకపీండ్ర
 ఘటాసంచానన విద్యుత్కవి బాలకళానిధి బాలసరస్వతి కళాప్రపూర్ణ
 మహాకవిచక్రవర్తి శతావధానీత్యాది బిరుదాంకితులగు తిరుపతి
 వేంకటేశ్వరులచేఁ జేయఁబడిన ఆంధ్రీకరణము
 సర్వంబును సమాప్తము

సమస్త సన్మంగళానిభవంతు :

శ్రీ మత్పురదేవతార్పణమస్తు :

891. 23

Acc. No. 2124

1301

ముఖ్యమైన సవరణలు

పేజీ.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.	పేజీ.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
16	24	లంక	లంక	77	21	యెంచె	యించె
21	24	పాణి	పాణి	79	14	నూర్పుచ్చ	నిట్టూర్పు
25	7	దద్ద	తద్ద	81	16	తిబ్బ	తివ్వు
29	13	శ్శవ	శ్శవ	86	5	ణ్ణె	ణ్ణె
47	20	కుచే	కులచే	94	10	లాల	లల
48	25	వున	వున	96	3	తెమ్మ	తెమ్మ
48	26	దతా	దంతా	98	12	గలి	గలి
49	5	బలు	బరు	100	13	ర్పుచ్చు	ర్పు
50	19	క్కుడు	క్కిడు	104	6	దంబు	దంబు
52	1	రాజి	రాజి	108	4	మన	మమున
54	21	ముమ్మ	ముమ్మ	108	4	బడు	వడు
55	8	బలు	బరు	112	21	రంధ్ర	రంధ్ర
56	25	నిశ్వా	నిశ్వా	114	8	ద్దకి	ద్దికి
59	14	వళ	వళ	120	5	హంత	హంత
65	6	యౌన	యౌవన	120	11	రీక్ష	రీక్ష్య
65	24	న్న	కున్న	122	23	గత్త	గత్త
67	3	డూర్పుచ్చి	నిట్టూర్పు	127	22	నీకి	నికి
68	18	చిన	చినన	134	2	లిపు	లిపు
68	23	నిశ్వా	నిశ్వా	135	18	పుషు	పురుషు
71	18	యవ	యవ	141	9	రవ	రవ
74	8	భూద	భూధ	144	9	నిగు	నిజిగు
77	8	జేదు	జేందు				

సుపతి వేంకటేశ్వరులచే రచింపబడిన గ్రంథములు

—: ప్రబంధములు :—

జానందము	1	8
గృహీత	1	8
శాపరిణయము	1	0
చరిత్రము	2	8
వాసవిలాసము	2	8
మహాత్మ్యము	1	0
శివభక్తి	2	8
సుశీల	2	8
పతివ్రత	1	8
గోదేవి	1	8
రవ్వహరిశ్చంద్రచరిత్రము	2	0
ద్విలిపట్టాభిషేకము	1	0

—: పురాణములు :—

౮భాగవతము	13	0
లీలలు	10	0

—: వెం॥ శా॥ చరిత్రలు:—

తకచర్య	1	8
బీవలిచర్య	2	8

—: వివాదగ్రంథములు :—

కథము (4 భాగములు }	6	8
పణవ్యాససహితము }		
లంటూరుసీమ (2 రంగములు }	6	8
కిమవరశతావధాన పీఠికతో }		
శృంగిళ్యజయంతి	1	0
చైతన్యరవిప్రస్థి	1	4

—: చాటువులు :—

21 వానరాజసందర్శనము	4	0
22 శతావధానసారము	2	0
23 కలగూరగంప	1	8

—: వచనములు :—

24 కథలు — గాథలు	}	7	8
1 నుండి 5 సంపుటములు			
25 హర్షచరిత్రము		1	0
26 చంద్రిప్రభవచరిత్రము		1	8
27 విక్రమాంక దేవచరిత్రము		1	8
28 సారస్వతవిమర్శలు		2	8
29 కాశీయాత్ర		0	12
30 భారతవీరులు		0	8
31 విక్రమచెళ్ళపిళ్ళ		0	12
32 పద్మిపూర్తి		0	8
33 దివాకరాస్తమయము		0	12

—: శతకములు — స్తవములు:—

34 కాళికాదిస్తోత్రమాల	1	4
35 కామేశ్వరీశతకము	0	4
36 అర్చ్యకామేశ్వరి	0	4
37 అర్చ్యభాస్కర స్తవము	0	4
38 మృత్యుంజయ స్తవము	0	4
39 నమశ్చివాయస్తోత్రము	0	4
40 శివ స్తవము	0	8
41 సౌభాగ్యకామేశ్వరి }	3	0
1 2 3 భాగములు }		

వలయువారు :

చెల్లపిల్ల వెంకటేశాస్త్రి సన్ను

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం - P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా. అని వ్రాయుదు

శ్రీ తిరుపతి వేంకటకవులచే ఆంధ్రీకరింపబడిన

* బాలరామాయణము *

పది అంకములుగల యీ నాటకము సంస్కృతమందు రాజశేఖర
మహాకవిచే పూర్వము రచింపబడి ఆంధ్రకవితా కళారంగమున
మహాకవిలోక గురుమూర్తులయి ప్రకాశించిన తిరుపతి
వేంకటకవులచే తెలిగింప బడుటయే కాక శ్రీమద్రామా
యణ గాధయే యితివృత్తముగాగలదికూడ నౌటచే
నైహికాముష్మికములను వాంచింప వ్రతి అక్ష
రాస్యుడును తప్పక చదువదగిన గ్రంథము.

చక్కని కాగితములపై అందఱున్న
హాయిగా చదువుకొనగినట్లు ముద్దు
లుమూటలు గట్టే అచ్చు లో
ఆ కారము ధరించినది.

వెల రూ. 4—0—0

ప్రొస్తేజీ అదనము.

* * *

* *

*

ప్రకాశకులు :

చెల్లపిల్ల వెంకటశాస్త్రి సన్న్య,

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా.

వేంకటేశ్వర పింటింగు ప్రెస్, ఆలమారు, తూ. గో. జిల్లా.